

İRIFAN

№ 70 Sentyabr 2012 İctimai fikir jurnalı 3 AZN

**BİLƏNLƏRLƏ
BİLMƏYƏNLƏR
BİR OLARMI?..**



İRFAN

Sentyabr/2012/№:70
ictimai fikir jurnalı
Dövlət Reyestr №: 1763

Təsisçi:
İpəkyolu MMC

Redaktor:
Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Məsul katib:
Elşən RZAYEV

Məsləhətçi:
Dr. Abbas QURBANOV

Redaksiya heyəti:
Akademik
Vasim MƏMMƏDƏLİYEV
Prof.Dr. Şahin XƏLİLLİ
Dr.Siracəddin HACI
Dr.Alpay ƏHMƏDOV
Seyid Camal ƏZİMBƏYLİ
Eldəniz SALMANOV
Ramiz MƏMMƏDOV
Səadət MÜRŞÜDOVA
Arif HEYDƏROĞLU
Akif HÜSEYNOV
Fuad QULİYEV

Kompyuter dizaynı:
Ülvi MƏMMƏDOV
Copyright 2012 © All Rights Reserved
Created and supported by "irfan"

Foto:
«İRFAN»

İllik abunə qiyməti:
Ölkədaxili 35 AZN
Xarici ölkələr üçün 60 Avro

Ünvan:
Bakı şəhəri,
Cəfərov Qardaşları küç. 16
Tel: (+994 12) 492 32 23,
493 02 93

www.irfandergisi.com
E-mail
irfandergisi@yahoo.com

Abunə və reklam işlərindən məsul:
Elşad KƏRİMLİ
Tel: 050 379 01 79

Şikayət və təklifləriniz üçün
bu nömrəyə müraciət edə bilərsiniz

Jurnalın materiallarından istifadə edərkən istinad
zəruridir. Müəllifin mövqeyi ilə redaksiyanın
mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Əziz Oxucu!

Həyatımızda iz buraxan bir Ramazanı da arxada qoyduq. Artıq yeni bir təhsil-tədris ilinin başlanması ərəfəsindəyik. Elmin bəşəriyyət üçün nə qədər vazkeçilməz olduğunu dəfələrlə desək də bu haqda söylənəcək fikirlər hər zaman öz aktuallığını qoruyub saxlayır. Cəmiyyət və millətlərin inkişafı da məhz həmin toplum fərdlərinin elmi səviyyəsinə bağlıdır. Qarşıdan gələn "Bilik Günü" münasibətilə jurnalımızın buaykı sayında qapaq mövzumuzu elmə həsr etdik. Eyni zamanda vurğulayaq ki, hər il sentyabr ayında Qafqaz İslam Ordusunun Bakını işğaldan azad etməsinin il dönümünü yaşayırıq. Tarixi düşmənlərimizin əliyalın xalqımıza divan tutduğu bir dövrdə özünü yetirən qardaş yardımını heç vaxt unutmadıq, unutmayacağıq. Jurnalımızın bu sayında şəhidliyin şərəfindən bəhs edən və Qafqaz İslam Ordusunun xatirəsinə həsr olunmuş yazılara da yer verdik.

Bu sayımızda "Elmə Can Atmaq" başlıqlı yazı elmin əhəmiyyəti, elm öyrənməyin vacibliyi haqda yazılmışdır. "İrfan-Yetmiş-Elm" başlıqlı məqalədə jurnalımızın insanları mərifətullaha çağırışını bir daha oxuyacaqsınız. "Şəhidlik" məqaləsində şəhadətin dinimizdəki ali məqamından söz açılır. "Vətən Sevgisinə Canını Şahid Tutanlar" başlıqlı məqalə isə bu torpaqlar uğrunda canından keçənlərin əziz xatirəsinə həsr edilmişdir. Ağsaqqal Nəsihəti rubrikamızda Qala kəndinin 102 yaşlı ağsaqqalı Rza dayıdan sizin üçün reportaj aldıq. Bu el ağsaqqalının keçdiyi ibrətli həyat yolu haqda danışdıqlarını sizinlə paylaşırıq. Bildiyiniz kimi İpəkyolu Nəşriyyatı Azərbaycanda ilk dəfə "Qurani-Kərimin Sözbəsöz Tərcüməsi"ni nəşr etdi. Bu sayımızda həmin əsəri hazırlayan ilahiyyatçı Ələddin Sultanovdan müsahibə götürdük. "Ramazanın Ardından" başlıqlı məqalədə mübarək Ramazandan sonra həyatımızı necə davam edəcəyimiz haqda oxuyacaqsınız. Möhtərəm könül insanının qəlbindən süzülən "Kasıblıq və Zənginlik İmtahanı" isə hər birinizin önündə yeni üfüqlər açacaqdır. Əminik ki, "Unudulmayan Qəhrəmanlar", "Qaraların Ağ Dünyası", "Həyata Xoş Gəldiniz", "Tövbə", "Beynini Gücləndir", "Halal Olanı Axtarmaq" kimi bir-birindən maraqlı yazıları sevərək oxuyacaqsınız.

Sözü çox uzatmadan sizi jurnalla baş-başa qoyuruq. "İrfan"la irfana doğru...

İrfan-Yetmiş-Elm Adem ŞAHİN	6
Unudulmayan Qəhrəmanlar İrfandan	10
Şəhidlik Müşfiq Xəlilov	12
İlahiyyətçi Ələddin Sultanovla reportaj	14
Həyata Xoş Gəldiniz Mustafa ŞAHİN	17
Qurani-Kərimə nə qədər vaxt ayırırıq Aqil ƏLİYEV	20
Mənlik Duyğusundan Vaz Keçə Bilmək Salih Zeki MERİÇ	22
Qaraların Ağ Dünyası Eldar Kərimov	24
Tövbə Mübariz ƏLİOĞLU	26
Yaxşıqla Pislik Eynidirmi? Prof. Dr. Ömer ÇELİK	38
Ağsaqqal Nəsihəti	40
Müdriklərdən Öyüdlər Akif HÜSEYİNLİ	43
Müsəlman-Türk İmperatorluğu Dövründə Digər Din Mənsuqlarına Mənasibət Rövşən ƏHMƏDOV	44
Beynini Gücləndir İsmayıl VƏLİYEV	46
Halal Olanı Axtarmaq Samir HƏMZƏYEV	48
Həyat Dəftərindən Ülvi MƏMMƏDOV	50
Sual-Cavab	52
Hikmət Lövhələri Kamran MƏMMƏDOV	54
Xəbər	56

ELMƏ CAN ATMAQ Nurlan MƏMMƏDZADƏ

3



VƏTƏN SEVGİSİNƏ CANINI ŞAHİD TUTANLAR Elşən RZAYEV

8



KASIBLIQ VƏ ZƏNGİNLİK İMTAHANDIR Osman Nuri TOPBAŞ

28



RAMAZANIN ARDINDAN Saleh ŞİRİNOV

18



ELMƏ CAN ATMAQ



Hər il sentyabr ayının gəlişi ölkəmizdə, eyni zamanda dünyanın bir çox ölkəsində məktəblərin açılması ilə yadda qalır. Məktəblilərin sevinclə elm ocaqlarına axın etdiyi ilk dərs günü məhz “bilik günü” kimi qeyd olunur. Elm bəşəriyyət üçün əvəzsiz bir nemətdir. Qaranlıqlar elmin ziyası ilə aydınlanır. Dahi şairimiz Nizami Gəncəvi öz şeirində deyir:

*Qüvvət elmdədir, başqa cür heç kəs
Heç kəsə üstünlük eyləyə bilməz.*

İnsanın bu dünyada başqalarından üstünlüyü və fərqlənməsi yalnız elm-lə mümkündür. Elmi səviyyəsi yüksək olan dövlətlər və xalqlar hər zaman güclü olmuşlar. Gəncləri elm arxasınca gedən millətlər hər zaman inkişaf etmişdir.

Dinimiz elmə, oxuyub-öyrənməyə böyük qiymət vermiş, elm təhsilini hər müsəlmana fərz qılmışdır. İnsanlara doğru yolu göstərən, əyri ilə düzü birbirindən ayıran, qaranlıqları nura qərqedən müqəddəs kitabımız Quranın ilk nazil olan ayəsinin “Oxu!” olması İslamın elmə verdiyi qiyməti ortaya qoyur. Rəbbimiz bizə kitablardakını, kainatda gördüklərimizi və özümüzü

oxumağı, beləliklə həqiqəti taparaq cəhalətdən xilas olmağı əmr edir. Quranı-Kərimin 725 yerində elm və elmə dəlalət edən kəlmələr yer almaqdadır. Bir mövzu haqqında bu qədər çox bəhs edilməsi əlbəttə ki, onun əhəmiyyətindən xəbər verir.

Allah-Təala Quranı-Kərimdə Həzrət Peyğəmbərə belə buyurur:

“De: Ey Rəbbim! Mənim elmimi artır!” Allah-Təala Rəsulullah (s.ə.s)-ə elm xaricində heç bir şeyin artırılması üçün dua etməsini əmr etməmişdir. Çünki elm bitməz-tükənməz bir xəzinədir. Elm sahibləri hər zaman Allah qatında yüksək mövqeyə sahibdirlər. Elmin insan üzərindəki təsirini göstərən Uca Allah belə buyurur: **“Heç bilənlərlə bilməyənlər (alimlə cahil) eyni ola bilərmilər! (Allahın ayələrindən, dəlillərindən) yalnız ağıl sahibləri ibrət alarlar!”** (əz-Zümər, 9) Həmçinin Quranın başqa bir ayəsində elm sahiblərinin Allah qatında dərəcələrinin yüksəldiləcəyi belə buyurulur:

“Allah sizdən iman gətirənlərin və (xüsusilə) elm bəxş edilmiş kimsələrin dərəcələrini ucaldır.” (əl-Mücədilə, 11)

*Həzrət Peyğəmbər cəmiyyətin
elmsiz qalmasına, insanların
cəhalətinə əsla razı olmamışdır.
Onun Bədir döyüşündə məkkəli
əsirlərdən oxuyub-yaza bilən
müşrikləri on mədinəliyə
oxuyub-yazmağı öyrətməsi
müqabilində azad etməsi bu
baxımdan çox ibrətlidir.*

Dinimiz cəhalətin hər növünü qınamışdır. Elmsizliyin başqa bir adı olan cəhalətdə küfr və üsyan vardır. İslamdan əvvəlki dövrə “Cəhiliyyə Dövrü” deyilməsinin səbəbi bütün cəmiyyətin şirkə düşməsi və bütələrə sitayiş etməsi idi. Həqiqi elm insanı şirkdən uzaqlaşdıraraq Allaha qul olmağa istiqamətləndirir. Gördüyümüz kimi əgər bir elm insanı Allaha aparmırsa, ya o insanda qüsurlar var, ya da öyrəndiyi elm nöqsandır. Elm ağılla mütənəsiblik təşkil etməlidir. Ağıl kainatı oxuyub yaradanı tapar. Həqiqi elm bunun ziddini söyləyə bilməz. Əgər belədirsə, dinimizə görə o elm faydasız sayılmış və Rəsulullah da dualarında: “Faydasız elmdən Allaha sığınaram” –buyurmuşdur (Əbu Davud, İbn Macə). Elmin zirvəsi irfandır, yəni Allahı tanımaqdır. Bütün elmlər mərifətullahı Allahı tanımağa gedən yol olmalıdır. Həqiqi elm insana kimliyini və Rəbbini öyrədir. Bunun əksi boş yerə zəhmət çəkmək və yorulmaqdır. Yunus Əmrə nə gözəl söyləyir:

*Elm elm bilməkdir,
Elm kəndin bilməkdir.
Sən kəndini bilməzsən,
Ya necə oxumaqdır.*

*Oxumaqdan məna nə?
Kişi, Haqqı bilməkdir,
Çün oxudun biləmədin,
Ha bir quru əməkdir.*

Həzrət Peyğəmbərin elm haqqında yüzlərlə hədisi var. İslamın ikinci qaynağı olan hədislərin toplandığı böyük hədis kitablarına baxdığımız zaman orada elm üçün ayrılmış xüsusi fəsillərin mövcudluğuna şahid olarıq. Bu da Rəsulullahın sırf elmlə bağlı hikmətli kəlamlarının nə qədər çox olduğuna dəlalat edir. Bu hədisi-şəriflərdə elmin fəziləti, faydası, elm adamının xüsusiyyəti, eyni zamanda insanların elm öyrənməyə həvəsləndirmə vardır. Bir neçə hədisi-şərfi burada birlikdə oxuyaq:

“Hər kim Allahın rızasını qazanmaq üçün elm tələb edərsə, Allah onun rusizinə heç ummadığı yerdən kafil olar.” (Süyuti)

“İnsan öldüyü zaman əməllərinin savabı kəsilər. Ancaq üç əməlin savabı davam edir. Özündən sonra qoyduğu sədəqeyi-cariyyə, insanların faydalandığı elm və arxasınca dua edən əməlisaleh övlad.” (Müslim, Vəsiyyət, 14)

Əbu Dərda Rəsulullah (s.ə.s)-in belə buyurduğunu rəvayət edir:

“Kim elm öyrənmək üçün bir yol tutarsa (yola çıxarsa) Allah da onu cənnətə gedən yollardan birinə daxil edir. Mələklər elm öyrənməsindən razı qalaraq onu qoruyarlar. Elm öyrənən adam üçün yerdə və göydə olanlar, hətta dənizdəki canlılar da istiğfar edərlər. Alimin abidə olan üstünlüyü bədirlənmiş ayın digər ulduzlara olan üstünlüyü kimidir. Alimlər peyğəmbərlərin varisləridirlər. Peyğəmbərlər nə dinar, nə də dirhəm miras qoyarlar. Onlar yalnız elm miras qoyarlar. Kim elmə sahib çıxarsa, böyük bir qismət əldə etmiş olar.” (Ənu Davud, Elm, 1 (3641); Tirmizi, Elm, 19)

Məhz belə bir dinin mənsubu olan bizlər bu gün elmi olan hər şeyə sahib çıxmalı, oxumalı, öyrənməli və başqalarına öyrətməliyik. Həzrət Peyğəmbər cəmiyyətin elmsiz qalmasına, insanların cəhalətinə əsla razı olmamışdır. Onun Bədir döyüşündə məkkəli əsirlərdən oxuyub-yaza bilən müşrikləri on mədinəliyə oxuyub-

yazmağı öyrətməsi müqabilində azad etməsi bu baxımdan çox ibrətlidir. O əsirlər İslamın qatı düşmənləri olmasına baxmayaraq və ələ keçirildikləri halda sadəcə elm öyrətmək müqabilində azad edildilər. Deməli, on mədinəli uşağın elmlı olması daha mühüm idi. Çünki elmlı olmaq daha böyük güc deməkdir. Dinimizə görə ata-anaların övladları qarşısında əsas vəzifələrindən biri də onları elm sahibi etməkdir. Burada Hz Peyğəmbərin azyaşlı Abdullah ibn Abbasa etdiyi duadan da söz açmaq yerində olardı. Rəsuli-Əkrəm azyaşlı Abdullah üçün “Allahım, onu dində fəqih (dərin elm sahibi) et və təfsiri öyrət!”, -deyə dua etmişdir. Övladlarımızın elm sahibi olması üçün hər zaman duamızda bu kimi cümlələrə yer verməliyik. Bununla yanaşı bütün gücümüzü səfərbər edərək lazım olan elmləri öyrənmələri üçün onlara dəstək olmalıyıq. Çünki onlar bizim gələcəyimizdir. Gələcəyimizin parlaq olması üçün onları elmdən məhrum etməməliyik. Bu gün təəssüflə qeyd etməliyik

Bu gün təəssüflə qeyd etməliyik ki, bəzən azyaşlı uşaqların məktəbdən yayınaraq küçə alveri ilə məşğul olduğunu, maşınların şüşəsini silərək pul qazandığını müşahidə edirik. Ömürlərinin ən bərəkətli, zəhinlərinin ən münbit vaxtında elmdən uzaqlaşaraq qəpik-quruş üçün onların hədəf olmasına razı olmamalıyıq.

ki, bəzən azyaşlı uşaqların məktəbdən yayınaraq küçə alveri ilə məşğul olduğunu, maşınların şüşəsini silərək pul qazandığını müşahidə edirik. Ömürlərinin ən bərəkətli, zəhinlərinin ən münbit vaxtında elmdən uzaqlaşaraq qəpik-quruş üçün onların hədəf olmasına etiraz etməliyik. Əlimizdən gəldiyi qədər bu kimi neqativ halların önünə keçməli, gələcəyimizi qaraltmamalıyıq.





İrfan jurnalının 70-ci sayı əlinizdədir. “Jurnalın bir ayı bir ildir” hesabına görə İrfan 70 yaşına qədəm qoydu. “Yaş yetmiş, iş bitmiş” sözünü irfana aid etmək olmaz. İrfan səfəri Hz. Adəm ilə başlamışdır və qiyamətə qədər də davam edəcək. İrfan sahibləri ölsə də irfan davam edər.

“Elm Çində də olsa ardınca gedin” -sözünü hamımıza məlumdur. “Tətil Çində də olsa gedən”, “idxalat Çindən də olsa edən”, “qadın Çində də olsa görən” insanlar var zamanəmizdə. Həyatın mərkəzinə qoyulması lazım olan elm, irfan, ədəb və məhəbbətin yerini tətil, əyləncə, texnologiya, idman və musiqi kimi müasir (!) bütələr aldı.

Yaxşı insan axına düşən ölü balıq kimi olmamalıdır. Elm, irfan və xidmət qoymaq lazımdır ortaya. Təəssüf ki, heyvanlar xidmətdə, insanlarsa pozğunçuluqda çox irəliləmişlər.

İbrətəməz bir lətifə var: Özündən razı bir adam çəmənlərdə otlayan inəyə baxıb: “İnek qardaş, sən nə işlə məşğulsan?”, -deyərək gülümsədi. Xor görülərək məsxərəyə qoyulan inək dilə gəldi: “Bunu məndən soruşmaqdan əvvəl get soyuducunu aç, bax. Oranı mən doldurdum; süd məndən, pendir məndən, yağ məndən, qatıq məndən, qaymaq məndən, ət məndən. Mən olmasam, soyuducunu necə dolduracaqsan?” Sonra davam etdi: “Bağ-bostanın üçün gübrə, ayaqqabın və dəri gərək-

çən məndən. Peynimə sobada yandırıb isinirsən...”

Ən sonda bunu soruşur: “Bəs sən nə işə yarayırsan? Dünyaya nə faydan var?”

Həyatının mərkəzinə elm, irfan, ədəb və məhəbbət qoymayan hər bir insan üçün ortaya xidmət qoya bilməyəcəyindən ötrü “yaş yetmiş, işi bitmiş” sözü rahatlıqla deyilə bilər.

“Yaşı yetmiş, işi bitmiş” insanları tamamilə bioloji bir həyat yaşayarkən görürsünüz. Yeganə dərdləri dərman, xəstəxana, yeyib-içmək və yuxudur. Parklarda günəşə qarşı heykəl kimi hərəkət etmədən dayanan, yeganə gündəmləri iqtisadiyyat, siyasət və sağlamlıq olan, dili və əli təsəbbüslü insanlar da yaşları yetmiş, özləri irfana və məhəbbətə çatmamışdır.

Əbu Əyyub əl-Ənsari (r.a) var. Yaşının yetmiş keçməsinə baxmayaraq işi bitməmiş bir insan. Yaşının doxsan olmasına baxmayaraq İstanbulun fəthi üçün yola çıxacaq ordunun xəbərini alan kimi döyüşə hazırlaşır. Məqsədi “nə gözəl komandir o komandir, nə gözəl əsgərdir o əsgər” iltifatına nail olmaqdır. Özünə “sən getmə, yaşlısan, evində otur” deyənlərə baxmayaraq atına minir və yola çıxır. Bir ara yaşlılıq səbəbiylə tarazlığını itirərək atdan yıxılmaq təhlükəsi yaşayır. Bundan sonra özünü bir çuval kimi atın üstünə bağlatdırır. Kim deyə bilər, Əbu Əyyub əl-Ənsarinin yaşı yetmiş, işi bitmiş? Deyil

uzaq diyarlara, evindən çıxıb məscidə, yetimxanaya, qocalar evinə gedə bilməyən insanlarınsa yaşları yetmiş olmasa da, işləri çoxdan bitmişdir.

Çox uzaqlara getmədən zamanəmizdə “yaşının yetmiş olmasına baxmayaraq, işləri bitməmiş insanlara baxaq. İrfan oxucularının tanıdığı, hər ay yazıları ilə bizlərlə görüşən bir könül insanının həyatına baxaq. Ayın dəyişik zamanlarında dünyanın müxtəlif yerlərində görünməsi kimi Anadolu, Afrika, Asiya və Balkanlarda olur. Susuzluğunun fərqiində olmayan, duzlu və asidli içkilərlə susuzluğunun getdiyini zənn edən milyardlarla insanla dolu dünyada o, Əbu Əyyüb əl-Ənsəri həzrətləri ilə eyni mənbədən su içmişdir. Həm də doya-doya... Hər kəsin könül kasası nə qədərdirsə, o nisbətdə su alar, könül kasasının təmizliyi və ya çirkliliyi suyun rənginə qoxusuna dadına və keyfiyyətinə təsir edir.

Şəms bir gün Mövlananın qarşısına çıxıb bu sualı verir:

“Həzrət Məhəmməd böyükdür, yoxsa Bəyazid Bistami?” Mövlana: “Bu necə sualdır, şübhəsiz ki, Həzrət Məhəmməd böyükdür”, -deyir. Şəms davam edir: “Amma Həzrət Məhəmməd: “Ey Allahım, biz səni tam olaraq tanıya bilmədik”, dediylə halda Bəyazid Bistami: “Mən sultanların sultanıyam, hər cür elmə vəqifəm”, -deyirdi.” Mövlana belə cavab verir: “Bəyazid Bistaminin susuzluğu bir qurtumla doyacaq qədər kiçikdir. Həzrət Məhəmmədin susuzluğu dərinidir, genişdir, sonsuzdur.”

“Biri Mövlana, digəri Şəms, ikisi də zirvədəki insandır. Mən isə qum dənəsi qədərəm”, deyərək kənara çəkilməmək lazımdır. Özümüzə bu sualları verməliyik.

Mənim ibadətə, irfana, məhəbbətə olan susuzluğum nə qədərdir? Elm, irfan və ruhaniyyətlə dolu məclislərə həsrətəmmi?

Suyu haradan və hansı qablardan içirəm?

Susuzluq yangısını küçələrdə, internetdə, gecə klublarında, qumar masalarında sön-

Qazax dilində gözələ su deyilir. Sululuq gözəllik deməkdir. Gözəlliyin su ilə ifadə edilib, susuzluğun çirkinlik mənasını verməsində də incə bir irfan var. Suyun olmadığı torpaqlarda gözəllikdən əsər qalmadığı kimi könlündə elm, irfan və Rəsulullah sevgisindən heç bir əsər saxlamayanların da gözəlliyi olmaz.

dürməmək lazımdır. Suyun yerini sudan başqa heç nə verməz.

İrfan jurnalı 70 sayıdır ki, həqiqi suyun ünvanını göstərir. Həqiqi su kövsər hovuzunun sahibinin (s.ə.s) əlindən içilir. Yəni əsil gözəlliyin əlindən.

Qazax dilində gözələ su deyilir. Sululuq gözəllik deməkdir. Gözəlliyin su ilə ifadə edilib, susuzluğun çirkinlik mənasını verməsində də incə bir irfan var. Suyun olmadığı torpaqlarda gözəllikdən əsər qalmadığı kimi könlündə elm, irfan və Rəsulullah sevgisindən heç bir əsər saxlamayanların da gözəlliyi olmaz.

İrfan jurnalı 70 saydır elm, irfan və məhəbbət qübbəsinə dəstək olan bir sütun rolunu oynadı. 70 il necə ayaqda durduğunu bu dialoq xülasə edir:

Bir dərviş Səlimiyyə Cəsinin sütunlarından birinin qarşısında dayanır və “Bu qədər il keçməsinə baxmayaraq sən necə bu qədər gözəl qala bildin” -deyə soruşur. Sütun cavab verir:

“Dərviş qardaş, birincisi, mən ayağımı yerə möhkəm basıram. İkincisi, geri get, bir bax gör, məndə bir ayrılıq görə biləcəksənmi? Üçüncüsü də, mən daima üzərimdə daşdığım dəyərin fərqiindəyəm”.

Son söz: İrfan: Hər reseptə yazılması lazım olan dərmandır.

“İrfan, səksən və tətill” yazısı ilə 2013-cü ilin iyul ayında görüşmək ümidi ilə...



VƏTƏN SEVGİSİNƏ CANINI ŞAHİD TUTANLAR

Vətən torpaqlarının, dövlət müstəqilliyinin ölüm-qalım savaşı verdiyi bir anda insanların öz torpağında azad, müstəqil, firavan, yaşamaları üçün düşmən əngəlini yox edən, azadlıq toxumunu vətən torpağına əkmək üçün canını ortaya qoyan, sonra da o toxumun boy atması üçün torpağı qanı ilə suvaran qəhrəmanlara şəhid deyilir.

Şəhid haqda danışarkən ilk ağla gələn onlara Uca Yaradanın verdiyi dəyərdir. Şəhidlik o qədər müqəddəs bir zirvədir ki, hətta Rəbbimiz şəhidlərə ölü deyilməsini qəbul etmir: **“Allah yolunda öldürülənlərə ölü deməyin, onlar diridlər, lakin siz onu bilməzsiniz.”** (Bəqərə, 154).

Bu ayə bizə ölüm və həyatın yenidən dəyərləndirilməsini öyrədir... Həyat və ölüm haqda danışarkən çox diqqətli olmaq lazımdır. Hələ ölüm haqda danışarkən... Çünki ölüm sözün bitdiyi yerdə başlayır. Ondən sonrası Allaha aiddir. Allahın xəbər verdiyi qədər bilirik biz ölümdən sonrasını.

Həyatın mərtəbələri var. Bunu dünyada görmək mümkündür. Bitkilərin həyatı, heyvanların həyatı, insanların həyatı və daha üst mərtəbədəki həyatları da bilirik. Cinlərin həyatı, mələklərin həyatı və ölümsüz olanın, həyatı bəxş edənin, yəni Allahın həyatı.

Gördüyümüz kimi elmimiz daxilindəki həyat belə fərqli-fərqli mərtəbələrdən ibarətdir. Bəs dərk edə bilmədiyimiz həyat, bilmədiyimiz mərtəbələr? Məhz bunlardan biri də şəhidin həyatıdır. Həyatın bizim idrakımızı aşan mərtəbələrindən biri...

Bəlkə elə buna görədir ki, şəhidlər digər insanlar kimi qəbiristanlıqlarda deyil, onlar üçün ayrılmış xüsusi yerlərdə dəfn edilirlər. Və o yerlər sadə bir qəbiristanlıq deyil, müqəddəs bir yer kimi xalqın ziyarət yerinə çevrilir.

Şəhidin ölümünü nəql edən bir çox Nəbəvi xəbərlər var. Bunlardan birində: Ölümün ən asanı bir pambıq topasının içindən bir qarmağın çəkilməsinə bənzədir. İnsanın ətinin içindən bir qarmağın

çəkilməsinin verdiyi ağrını verəcək ən asan ölüm. Ölümün ən asanı... Ancaq şəhid, sadəcə şəhid:

-Ya Rəbb, məni təkrar dirilt, bir daha ölmək, şəhid olmaq üçün, təkrar dirilt, bir daha şəhid olmaq üçün, -deyəcək.

Görəsən, hansı istəkdir insanı təkrar-təkrar şəhid olmağa sövq edən. Bunu ağıl almır... Çünki şəhid imanına, vətəninə, dövlətinə olan sadıqlılığına canını şahid tutan deməkdir. Allaha imanını, vətənə, millətə, bayrağına sevgisini canıyla isbat edən deməkdir. Yəni:

-Ya Rəbb! Mən imanıma hayatımı şahid tutdum. Ona görə də canımı sevdiklərim uğrunda şəhid olaraq göndərirəm, -deməkdir.

Bu duyğuları isə ancaq şəhadət şərbətini udumlayanlar bilər. Elə buna görə şəhidlər haqda danışanda söz bitir... Bir insanın nəyinsə uğrunda canını verə bilməsi üçün əvvəlcə ürəyini verməsi lazımdır. Bundan sonra ürəyini verdiyi şeyin əşqi ilə cihad girər və o zaman şəhid olar. Deməli, eyni zamanda şəhid ən böyük aşıq, şəhadət ən böyük əşqdır.

Bir başqa ifadə ilə şəhid insanlığa örnek və model olan şəxsdir. Çünki şəhid sözünün mənalarından biri də örnek və model deməkdir

Şükürlər olsun ki, Uca Allah Azərbaycan xalqının taleyinə tarixin hər dövründə milləti müqəddəs amallar ətrafında birləşdirə bilən, xalqı bir topa insan yığını olmaqdan qurtarıb millət edən, dövlət qura bilən, bu dövləti inkişaf etdirə bilən siyasi dühalar bəxş etdiyi kimi, lazım gələndə müqəddəs amallar -vətən, torpaq, bayraq, dövlət uğrunda canını qurban verə bilən igid övladlar da bəxş etmişdir. Və qurbanlar hər dövrdə özlərindən sonra gələn nəsillərə örnek və model olmuşdurlar.

Təkcə ötən əsrdə istər əsrin əvvəllərində, istərsə də sonlarında xalqımızın

Şükürlər olsun ki, Uca Allah Azərbaycan xalqının taleyinə tarixin hər dövründə milləti müqəddəs amallar ətrafında birləşdirə bilən, xalqı bir topa insan yığını olmaqdan qurtarıb millət edən, dövlət qura bilən, bu dövləti inkişaf etdirə bilən siyasi dühalar bəxş etdiyi kimi, lazım gələndə müqəddəs amallar -vətən, torpaq, bayraq, dövlət uğrunda canını qurban verə bilən igid övladlar da bəxş etmişdir.

taleyinə dəfələrlə şəhid vermək düşmüşdür. Bu, Allahın xalqımıza bir lütfüdür desək, zənnimcə doğru olar. Çünki şəhidlər milləti ayaqda tutan dirəklərdir...

Belə örnəklərdən biri də hər il sentyabr ayında Bakının İşğaldan Qurtuluşunun il dönümündə yad etdiyimiz Nuru Paşanın rəhbərlik etdiyi, 12-14 min Osmanlı əsgərindən ibarət olan Qafqaz İslam ordusudur. Azərbaycan türklərindən və Dağıstan müsəlmanlarından ibarət könüllülərin qatılması ilə təqribən 20 min sayında olan bu ordu mənfur düşmənlər tərəfindən törədilən Bakı qırğınının sonra Azərbaycanın türk-müsəlman əhalisinə qarşı həyata keçirilən kütləvi qırğınların qarşısını almaq məqsədi ilə Osmanlı dövləti tərəfindən təşkil edilmişdir. Məhz onların Allaha olan imanının, vətənə, torpağa olan sevgisinin sayəsində bu gün Bakı vətənimizin paytaxtıdır. Onlar öz canları ilə Bakımızı düşmən işğalından xilas edə bildilər. Bu, bizə və bizdən sonra gələcək hər bir Azərbaycan övladına ən gözəl nümunədir.

UNUDULMAYAN QƏHRƏMANLAR

Qafqaz İslam Ordusunun əziz xatirəsinə...

İçində olduğumuz ay hər il yad etdiyimiz Qafqaz İslam Ordusunun Bakını erməni işğalından azad etdiyi əlamətdar bir günün yaşandığı aydır. Gəlin bir daha bu torpaqlar üçün vuruşan, şəhid olub qanı axıdılan o möhtəşəm ordunun əziz xatirəsinə yad edək...

Tarixən bu torpaqlar öz strateji əhəmiyyəti və təbii sərvətləri səbəbilə bir çox yadelli təcavüzünə məruz qalmışdır. Lakin bu xalq öz varlığını qorumuş, yeri gəldikdə bir yumruğa dönərək düşməyə lazım olan cavabı vermişdir. Tarixin istənilən səhifəsini vərəqləsək, ana torpağımızın şəhid qanlarıyla sulandığına şahid olacağıq. Elə ona görə də bu torpaqlar bizim üçün müqəddəsdir, əzizdir.

İndi isə yaxın keçmişə nəzər salaq. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan torpaqları qısa zaman ərzində baş verən bir sıra hadisələrə səhnə oldu. 1918-ci ilin mart soyqırımı kimi dəhşətli faciə yaşamış xalqımız

28 may İstiqlal Bəyannaməsi ilə ölmədiyini sübut etdi. Bu isə məntiqi sonluq kimi paytaxt Bakının işğaldan azad edilməsini tələb edirdi.

Tarixən Azərbaycan türkləri Anadoludakı türk qardaşlarına heç bir qarşılıq gözləmədən maddi-mənəvi dəstəklərini əsirgəməmişdilər. 1915-ci ildə Osmanlının Qurtuluş Savaşı üçün Bakıda minlərlə insan bir yerə yığılaraq öz imkanları nisbətində kimisi qızıl, kimisi pul, kimisi də ailələrinin zinət əşyalarını İstanbula göndərməyə can atmışdı. Hələ bir neçə il əvvəl Çanaqqala savaşında da Azərbaycanın igid oğulları Osmanlı əsgərləri ilə birlikdə döyüşmüş və qardaşlıq imtahanından alnı açıq çıxmışdılar. İndiki vəziyyətdə isə Azərbaycan ağır günlər yaşayırdı. Qafqazdan gələn bu fəryad səsinə Anadolu türkləri cavab verməli idilər.

Mart qırğınları zamanı azərbaycanlıların qanına boyanmış şəhərdə "Daşnak-sütyun"un 4 mindən artıq, Bakı Sovetinin 5 minə yaxın silahlı qoşunu vardı. Bütün bu

qüvvənin silahı yerli əhaliyə qarşı çevrilərək silahsız azərbaycanlılara yönəlmişdir. Nə-sib bəy Yusifbəyli mövcud qüvvələrlə yal-nız Azərbaycanı deyil, bütün Zaqafqazıyanı işğal edən dəhşətli anarxiyanı qaydaya sal-mağın mümkün olmadığını, xarici qüv-vənin, xüsusilə də Azərbaycana dost və qardaş olan Türkiyənin müdaxiləsindən savayı bir yol qalmadığını bildirdi. Daxili və xarici təhlükələrlə çarpışan Osmanlı hökuməti yeni qurulmuş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini – doğma ərazisinə və paytaxtına sahib çıxmağa çalışan bu gənc dövləti hərbi yolla dəstəklədi. O zaman Bakı rus-daşnak birləşmələrinin işğalı al-tında idi. Dinc xalqa divan tutulmuş, erməni birləşmələri tərəfindən qarətlər və soyğunlar son həddə çatmışdı. Fevral ayında Türkiyənin hərbiyyə naziri Ənvər Paşa bu zərurəti hiss edərək Qafqaz İslam Ordusu yaradılması təklifini irəli sürmüşdü. Özü çox ağır vəziyyətdə olan Türkiyə Azər-baycana yardım əlini uzatmaqla riskə ge-dərək beynəlxalq qüvvələrlə üz-üzə da-yanmalı oldu. Hərbi qüvvənin rəhbərliyi Nuru Paşaya tapşırılmışdı. Aprel ayının birinci ongünlüyündə Təbrizdən keçərək Zəngəzur yolu ilə gələn Nuru Paşanın rəhbərliyi altında 30 nəfərlik hərbi heyət mayın 25-də Gəncəyə çatdı. Belə bir vaxtda Azərbaycana köməyə gələn türk ordusu bu sahədə köməyini əsirgəməmiş və Qaf-qaz İslam Ordusu qısa zaman kəsiyində torpaqların azad edilməsinə, Bakının işğal-dan qurtulmasına nail olmuşdur.

Gəncə bu dövrdə azərbaycanlıların ye-ganə ümid yeri, dayağı idi. Əli silah tutan könüllülər Gəncəyə axışır, Müsəlman Kor-pusuna yazılırdılar. Hələ Milli Ordu tək-milləşməyə macal tapmamış bolşevik qüv-vələri Gəncə şəhəri üzərinə hücumla baş-ladı. Artıq sayı 18 minə çatdırılmış Qırmızı Ordunun 70 faizə qədərini ermənilər təşkil edirdilər. Amazaspın komandirlik et-diyi bolşevik-erməni qüvvələri ilə Müsəl-

man Korpusu arasında döyüş iyunun 16-da oldu. Cəmi 2 min nəfərdən ibarət olan milli qüvvələr yenə geri çəkilmək məc-buriyyətində qaldılar. Yalnız iyunun 17-də mövqeyə çata bilən türk qoşunları ertəsi gün hücumla keçdilər. Azərbaycan-türk qoşunlarının 10-cu Qafqaz alayı ilk döyüşdə 200-dən artıq əsgərini itirdi. Bu itkidən sarsılan Nuru Paşa və Əliağa Şıxlinski dər-hal Göyçaya gəldilər.

Qafqaz İslam Ordusu Azərbaycanın hər-bi hissələri ilə birgə bolşeviklərin güclü hücumlarına qarşı 1918-ci il iyunun 29-da Göyçay-Qaraməryəm istiqamətində əks hücumla keçdi. İlk saatlardan bolşeviklər türk ordusunun zərbələrinə tab gətirə bil-mirdi. Artıq iyulun 1-də Qaraməryəm azad edilmişdi, ertəsi gün isə Ağsu yaxınlığında döyüşlər gedirdi. Avetisyanın rəhbərlik et-diyi daşnak-bolşevik bəndələri döyüş mey-danında 800-ə qədər ölü və yaralı qoyaraq qaçmışdılar. Avqustun əvvəllərində isə Bakı ətrafında çox ağır döyüşlər başlandı. Düşmənlər mövqelərimizi 2 hərbi təyya-rədən bombardman edir, Xəzər dənizindəki hərbi gəmilərdən artilleriya atəsinə tuturdular. Hər iki tərəf böyük itki verirdi. Şərqi Ordular Qrupunun komandanı Xəlil Paşa Bakını düşməndən təmizləmək üçün Nuru Paşanın xahişi ilə Qarakilsədən Ba-kiyə xeyli hərbi qüvvə göndərdi.

Nuru Paşa sentyabrın 13-də Bakıya hücum haqqında əmr imzaladı. Şəhərin azad olunmasında iştirak etmiş Rüşdü bəy yazırdı: “14-15 sentyabr gecəsi bütün cəb-hə boyu makinalı tüfəng atəşi eşidilirdi. Biləcəri və Ermənəkənd yaxınlığında bəzi yanğınlar baş vermişdi. 15 sentyabr 1918-ci ildə şəhərin açılması ilə topçularımız atəşə başlamışdılar. Artıq saat 15 radələrində Ba-ki düşməndən azad edildi.”

Bu gün doğma Bakımızın asudə küçələri və Azərbaycan türkləri Qafqaz İslam Ordu-sun güncü tarixi zəfərini unutmur.



Şəhidlik

Yüksək bir mərtəbə olan şəhidlik müsəlmanın ölümü ilə ibadət etməsidir. Şəhidlik əsasən cihad kimi müqəddəs bir əməlin, ibadətin məhsuludur.

Bildiyimiz kimi şəhidliyin əsas mənası müsəlmanın canını Allah yolunda fəda etməsidir. Belə ki, bir ayədə Uca Allah buyurur: **“Allah yolunda öldürülənlərə (şəhid olanlara) “ölü” deməyin. Əksinə, onlar (Allah dərgahında) diridirlər, lakin siz bunu dərk etmirsiniz.”** (əl-Bəqərə, 154) Bu gün İslam həyatımıza döndükcə insanların bu mövzu ilə, yəni şəhidliklə, şəhidlərin əslində kimlər olması ilə bağlı suallarının daha da çoxaldığını görürük. Şəhid və şəhadət xüsusi ilə müasir cəmiyyətimizdə çox bəhs edilən bir mövzuya çevrilmişdir. Belə ki, bu xalq dövlət və millət olma yolunda qan tökmüş, ölmüş, öldürmüşdür. Bu ölümlər cəmiyyətimizə özü ilə bərabər şəhidlik məfhumunu da gətirmişdir. Əslində şəhidlik anlayışının bir müsəlman xalqı kimi bizim tariximizdə çox dərin köklərə malik yeri var. Çünki

“haqq, hüquq”, “xalq”, “millət”, “ədalət” və s. kəlmələr kimi şəhidlik də islami bir dəyərdir, kökü Allahın kitabı Qurana bağlıdır.

İslam hüquqçuları şəhidi üç növə ayırırlar:

1. Həm dünya, həm də axirət cəhətdən şəhid olanlar.

Bu qrupa aid olan şəhidlər o kimsələrdir ki, qeyri-müsəlmanlarla və ya quldurlarla döyüş nəticəsində öldürülən və ölüm zamanı ağıllı və həddi-buluğa çatmış müsəlmandır. Eyni zamanda malını, namusunu, canını, digər müsəlmanları və ya müsəlmanların himayəsində olan qeyri-müsəlmanları müdafiə edərkən döyüş yerində dərhal öldürülmüş olan mükəlləf müsəlmanlar da bu şəhidlərdəndir. Bunlar kamil şəhiddirlər. Bu şəhidlər yuyulmaz, kəfənlənməz, qanlı paltarları ilə dəfn edilərlər.

2. Dünya baxımından şəhid olanlar

Zahirən müsəlman görünən, əslində isə nə olduğunu yalnız Allah bilən, ancaq müsəlmanların səfində vuruşaraq düş-

mən tərəfindən öldürülən hər hansı bir şəxs dünya hökmü ilə şəhiddir. Birinci qrupdakı şəhidlərə olan müamilə onlara da edilir. Yalnız bunlar axirət hökmü ilə şəhid sayılmazlar.

3. Axirət hökmünə görə şəhid olanlar

Bu qrupda olanlar birinci qrupdakı kamil şəhidlərdən bəzi şərtlər baxımından əksik olduqları üçün onlar yuyulub, kəfənləndikdən sonra dəfn edirlər. Məsələn döyüşdə aldığı yaradan o an ölməyib, yeyib içdikdən, dərman qəbul etdikdən və üstündən bir namaz vaxtı keçdikdən sonra həyatını itirənlər bura daxildir. Buna misal olaraq Həzrət Öməri göstərmək olar. Abdullah ibn Ömər rəvayət edir ki; “Ömər ibn Xəttab şəhid olduğu halda yuyuldu, kəfənləndi, üzərinə namaz qılındı”. (Muvatta.Cihad, 36, (2,463) Eyni zamanda suda boğulan, odda yanan, vəba, taun, ishal, qızdırma kimi xəstəliklərdən ölənlər, qürbətdə elm öyrənərkən həyatını itirənlər, hamilə ikən və ya doğuş zamanı ölənlər, zülmə məruz qalaraq, canını, malını, namusunu, torpağını qoruyarkən öldürülənlər əgər dinlərinə bağlı insanlar olmuşlarsa bunlar da axirət şəhidi sayılırlar.

Şəhidlərin kimliyi haqqında Rəsulullah (s.ə.s)-dən xeyli rəvayətlər var.

Əbu Hüreyrə rəvayət edir ki, Rəsulullah (s.ə.s) soruşdu: “İçinizdən kimə şəhid deyirsiniz?” Səhabələr cavab verdilər: “Ya Rəsulallah, Allah yolunda öldürülən şəhiddir” Rəsulullah (s.ə.s) buyurdu: “*Elə isə ümmətimin şəhidləri azdır*”. Ya Rəsuləllah, bəs kimlər şəhiddir”, -deyə səhabələr soruşdular. Rəsulullah (s.ə.s) belə cavab verdi: “*Allah yolunda öldürülən şəhiddir, Allah yolunda ölən şəhiddir, taun xəstəliyindən ölən şəhiddir, qarnı səbəbi ilə ölən şəhiddir*”. (Müslim, İmarət, 165. Tirmizi, Cənaiz, 65 (1063)

Bu hədisdə keçən “qarnı səbəbi ilə” ifadəsi alimlərə görə qarında mövcud olan

bəzi xəstəliklər və eyni zamanda hamiləlik səbəbi ilə ölümlərə aiddir. Hədisdən göründüyü kimi Rəsulullah (s.ə.s) şəhidliyi Allah yolundan başqa ölümlərə də aid etmiş və şəhadətin çərçivəsini daha da genişləndirmişdir. İmam Malik və Tirmizinin nəql etdiyi bir rəvayətdə də “Bu beş adam şəhiddir, -deyərkən, yuxarıda keçənləri zikr etdikdən sonra dağıntı altında qalan da şəhiddir” -deyə əlavə etmişdir.

Cabirdən rəvayət edilən bir hədisdə də Rəsulullah (s.ə.s)-in “*Qarnında uşağı olduğu halda ölən qadın da şəhiddir*” dediyi bildirilir.

Səid bin Zeyd rəvayət edir ki, Rəsulullah (s.ə.s)-in belə dediyini eşitdim: “*Kim malını müdafiə etdiyi zaman öldürülərsə, şəhiddir. Kim qanını müdafiə edərkən öldürülərsə, şəhiddir. Kim dinini müdafiə etdiyi zaman öldürülərsə, şəhiddir. Kim ailəsini müdafiə etdiyi zaman öldürülərsə, o da şəhiddir*”. (Tirmizi, Diyət 22, (1418, 1421) Əbu Davud, Sünnə 32, (4772)

Yuxarıdakı hədislərdə Allah yolunda deyil, fərqli istiqamətlərdə həyatlarını itirənlərin şəhidliyindən bəhs edilməkdədir. Bütün bunlarla yanaşı unutmamaq lazımdır ki, insanların bu məqamı qazanarkən müsəlman olması və dininə bağlı olması əsas şərtidir.

“Allah yolunda öldürülənləri (şəhid olanları) heç də ölü zənn etmə! Xeyr, onlar öz Rəbbinin yanında diri olub ruzi (cənnət ruzisi) yeyirlər”. (Ali-İmran: 169)

“Kim malını müdafiə etdiyi zaman öldürülərsə, şəhiddir. Kim qanını müdafiə edərkən öldürülərsə, şəhiddir. Kim dinini müdafiə etdiyi zaman öldürülərsə, şəhiddir. Kim ailəsini müdafiə etdiyi zaman öldürülərsə, o da şəhiddir”.



İlahiyyatçı Ələddin SULTANOV:

Qurani-Kərim həyatımızın ayrılmaz parçasına çevrilməlidir.



İrfan: Əvvəlcə özünüz haqqında qısa məlumat verərdiniz mümkünsə.

Ələddin Sultanov: Əslində özüm haqqında danışmaqdan bir o qədər də xoşum gəlmir. Ancaq qısaca deyə bilərəm ki, 1981-ci ildə Şəki rayonunun Şorsu kəndində anadan olmuşam. Orta məktəbi həmin kənddə oxumuşam və məktəb illərindən etibarən islami elmləri və ərəb dilini öyrənmişəm. Həmin illərdə Şəki Cümə məscidində fəaliyyət göstərən türkiyəli müəllimlərin üzərimizdə əməyi böyük olub. 1998-ci ildə orta məktəbi bitirdim və həmin il Türkiyə Cümhuriyyətinin Konya şəhərində yerləşən Səlcuq Universiteti Ədəbiyyat fakültəsinin Ərəb dili və Ədəbiyyatı şöbəsinə daxil oldum. İki il bu universitetdə oxuduqdan sonra İstanbul Universitetində həmin sahə üzrə təhsilimi davam etdirdim və 2002-ci ildə buradan məzun oldum. Həmin il tale məni təkrar Konyaya qaytardı və Səlcuq Universitetində Ərəb dili və Ədəbiyyatı ixtisası üzrə magistraturaya daxil oldum. Magistraturanı 2005-ci ildə, "XX əsrdə Azərbaycan ərəb dili sahəsində görülmə işlər və ərəb dilinin tədrisi" adlı dissertasiyımı mü-

dafiə edərək bitirdim. Onu da qeyd edim ki, magistraturada oxuduğum illər də daxil olmaqla 2002-2006-cı illərdə Şəkidə yerləşən Şəki Pedaqoji Texnikumunun Milli Əxlaq və İslamşünaslıq şöbəsində ərəb dili müəllimi olaraq işləmişəm. 2006-cı ildə təkrar Türkiyəyə qayıtdım və Marmara Universitetində Təfsir elmi üzrə doktoranturaya daxil oldum və hal-hazırda, bu sahədə götürdüyüm "Fəxrəddin Razi və Cövhəri Tantavinin Kövni Ayələri bəxş tərzləri" adlı dissertasiya mövzusu üzərində çalışıram. Eyni zamanda Şəki İslam Mədrəsəsində müəllim kimi fəaliyyət göstərirəm.

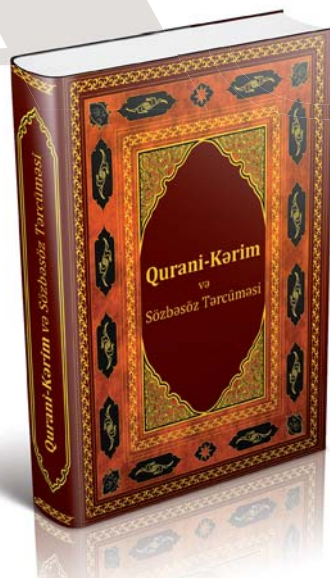
İrfan: Bildiyimiz kimi Azərbaycanda ilk dəfə "Sözbəsöz Quran Tərcüməsi" kimi bir əsər hazırlamısınız. Necə oldu ki, belə bir fikrə gəldiniz?

Ələddin Sultanov: Bilirsinizmi, bu fikrə gəlməmişdən əvvəl hələ Türkiyədə oxuduğumuz illərdə, Türk dilində hazırlanmış kəlmə məalları ilə qarşılaşmışdım və bu kimi kitablara böyük rəğbət göstərirdik. Həmçinin Azərbaycana gəlib-gedərkən bir çox azərbaycanlı din qardaşlarımız bizdən bu kimi kitabları Türkiyədən gətirməmizi

xahiş edirdi və əlimizdən gəldiyi qədər onlara yardımçı olurduq. Ancaq belə bir tələbatı bu şəkildə ödəmək heç cür mümkün görünsəydi. Həm də türk dilini bilməyənlər türk dilində yazılmış əsərləri tam olaraq anlaya bilmirdilər. Və bundan tam üç il əvvəl, yəni 2009-cu ildə hələ İstanbulda doktoranturanın birinci kursunda oxuyarkən qərara gəldim ki, Azərbaycanda belə bir Quran tərcüməsinə böyük ehtiyac var və mən bu işin öhdəsindən gələm. Üç il ərzində Allaha həmd olsun ki, bu çalışmanı bitirə bildik. Bunu da deməliyəm ki, hər bir ilahiyyatçının və Quranla dərinlən maraqlanan hər müsəlmanın kitabxanasında bu kitab olmalıdır.

İrfan: *Qeyd etdiniz ki, hər bir ilahiyyatçının şəxsi kitabxanasında bu kitab mütləq olmalıdır. Elə isə bir az da kitabın necə hazırlandığı haqda danışın mümkünsə.*

Ələddin Sultanov: Bu kitabı hazırlamazdan əvvəl türk dilində nəşr edilmiş bu kimi əsərləri tədqiq etdim. Əlbəttə, Türkiyədə bu kimi fəaliyyətlərə bizdən daha əvvəl başladılar üçün bir çox formada kəlmə məalları ilə qarşılaşırdıq. Əvvəllər kəlmə məalları hazırlanarkən ayələrin tərcüməsindəki kəlmələr bir cümlə içində yox, ayrı-ayrı göstərildiyi üçün oxuyucular bu kəlmələrdən bir cümlə kimi məna çıxara bilmirdilər. Buna görə də ən son olaraq ayələrin mənalarını cümlə halında verib hər bir kəlmə və ərəbcəsini ayrı bir rəngdə rəngləndirmə metodunu seçiblər və bu oxuyucuların böyük rəğbətini qazanıb. Biz də bu kimi çalışmaları müqayisə etdik və ən son istifadə edilən metodu seçdik ki, azərbaycanlı müsəlmanlar yuxarıda qeyd etdiyimiz çətinliklərlə üzləşməsinlər. Kitabın necə hazırlandığına gəldikdə, əvvəlcə Qurani-Kərimin dijitəl formasını əldə etdik. Eyni zamanda akademik Vasim Məmmədəliyev və mərhum Ziya Bünyadovun birlikdə hazırladıqları Qurani-Kərimin Azərbaycan dilinə tərcüməsi başda olmaqla bir çox Quran məallarındən faydalandıq. Daha sonra kompüterdə Fətihe surəsindən başlayaraq hər



bir Quran ayəsinin altında Azərbaycan dilindəki tərcüməsini yazdıq. Burada onu da qeyd edək ki, tərcümədə əsas olaraq Vasim Məmmədəliyev və Ziya Bünyadovun hazırladıqları Quran tərcüməsinə üstünlük verdik və ondan sonra həmin tərcümə üzərində işlədik. Bütün bu fəaliyyət əsnasında həm Azərbaycan, həm də Türk dillərinə edilmiş Quran tərcümələrini və ərəb dili lüğətlərindən istifadə etdiyimi də ifadə etməliyəm.

Hər bir səhifədə ayələrin altında həmin ayələrin tərcüməsinin yerləşdirilməsi işi bitdikdən sonra ərəb dilində və Azərbaycan dilində onun tərcüməsi olan kəlmələrin eyni rəngdə rəngləndirilməsinə başladım. Uzun cümlələrlə qarşılaşdığımız zaman bu cümlələri bir neçə hissəyə bölmək məcburiyyətində qaldım. Hər cümlədə maksimum 7-8 rəngdən istifadə edə bildim. Hazırladığımız kitabdakı səhifələrin digər Qurani-Kərim kitablarındakı səhifə sayı və cüz sistemləri ilə eyni olmasına da xüsusi diqqət yetirdik ki, oxucular başqa bir Qurani-Kərimdə qarşılaşdıqları sözün mənasını öyrənmək istədikdə çətinlik çəkməsinlər. Üç ilin tamamında Allaha sonsuz şükürlər olsun ki, bu iş xeyirlə nəticələndi. Azərbaycanda insanlara belə bir yolla xidmət edə bildiyimə görə özümü xoşbəxt sayıram.

İrfan: Ümumiyyətlə bir müsəlman üçün Quran nə ifadə edir, gündəlik həyatımızdakı yeri nədir?

Ələddin Sultanov: Onu deyim ki, əslində Qurani-Kərim bizim həyatımızın ayrılmaz hissəsi olmalıdır. Həyatımızın bütün sahələrində Qurana yer verməliyik. Çünki o, həyat kitabıdır. Bütün həyatımızı necə yaşayacağımızı bizə göstərən bir kitabdır. Allah-Təala Qurani-Kərim haqqında “müttəqilər üçün hidayət”dir buyurur. Yəni Allahdan qorxan kimsələr üçün hidayət rəhbəridir, doğru yolu göstərəndir. İnsan həyatının hər bir anında ağılla düşünərək özü üçün ən doğru yolu axtarmağa çalışır. Deməli, hər zaman Qurani-Kərimə müraciət edib onun göstərdiyi yolla getməliyik. Böyük türk şairi Mehmet Akif Ersoyun bununla bağlı məşhur bir sözü var: “Enməmişdir hələ Quran bunu haqqıyla bilin; Nə məzarlıqda oxunmaq, nə də fal baxmaq üçün!” Təəssüf ki, bir çox müsəlman Qurana sadəcə ölülərinə oxunan və evlərinin baş ucunda qoyulan bir kitab olaraq yanaşır. Həzrət Peyğəmbər (səllallahu əleyhi və səlləm) bir hədisində buyurur ki: “Sizin ən xeyirliniz Qurani-öyrənən və onu başqalarına öyrədəndir.” Buradakı öyrənmək və öyrətmək sadəcə üzündən oxunmasının öyrənilməsi deyil əlbəttə. Həzrət Peyğəmbər Quranın ehtiva etdiyi elmləri və buyurduqları da öyrənməyimizi tələb edir. Qurana sarıldığımız müddətdə insan və cinlərdən olan şeytanlar bizə qələbə çala bilməzlər.

İrfan: Yeri gəlmişkən, hal-hazırda üzərində çalışdığınız yeni bir kitab, əsər varmı?

Ələddin Sultanov: Sualınıza cavab verməzdən əvvəl atalarımızın məşhur bir sözünü xatırlatmaq istəyirəm: “İnsan ölür əsəri qalar, heyvan ölür səməri qalar”. Buna görə hər insan çalışmalıdır ki, bu fani dünyada bəşəriyyət üçün faydalı olacaq hər hansı bir əsər qoyub getsin. Bu, da onun üçün sədəqeyi-cariyyə olar. Buna görə də Allaha hər zaman şükür edirəm ki, az-çox faydalı bir iş görə bilmişəm.

Söhbətimizin əvvəlində də dediyim kimi Türkiyədə təfsir sahəsində doktoranturada



Həyatımızın bütün sahələrində Qurana yer verməliyik. Çünki o, həyat kitabıdır. Bütün həyatımızı necə yaşayacağımızı bizə göstərən bir kitabdır. Allah-Təala Qurani-Kərim haqqında “müttəqilər üçün hidayət”dir buyurur.

dissertasiya işimi yazmaq ərəfəsindəyəm. Bunun üçün də hələlik ilk hədəfim inşallah bu dissertasiyanı yazıb başa vurmaqdır. Daha sonra Allah qismət edərsə, təfsir sahəsində Azərbaycanda ehtiyac hiss edilən bir təfsir əsəri üzərində işləməyi düşünürəm.

İrfan: Vaxtınızı bizə ayırdığınız üçün təşəkkür edirik.

Ələddin Sultanov: Mən də öz növbəməzdə sizə təşəkkür edirəm. Fürsətdən istifadə edərək hazırladığımız kitabın ərəşəyə gəlməsi üçün əməyi keçən hər kəsə, xüsusilə Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadəyə, Akademik Vasim Məmmədəliyevə, İpəkyolu Nəşriyyatına və rəhbərliyinə öz minnətdarlığımı bildirirəm.

HƏYATA XOŞ GƏLDİNİZ!

“Həyat səhər oyandığımız zamandan axşam yatana qədər etdiyimiz seçimlərdən ibarətdir”. Tez-tez eşitdiyimiz bu sözün nə qədər də doğru olduğunu qəbul edirik. Amma növbə onu həyatımıza tətbiq etməyə gəldikdə seçimlərimiz nədənsə arxa plana atılır. İçimizdən “SONRA” səsi yüksəlir. Necə olsa hələ önümüzə çox saatlar, günlər, aylar və illər var. Atacağımız addımların, edəcəyimiz seçimlərin bir anlıq olduğunu və bunun əhəmiyyətini unuduruq. Zaman keçdikdən sonra və nəyinsə əldən çıxdığını gördüyümüz zaman da “KAŞ Kİ” səsi yüksəlir.

Həyatımızın yeknəsək olduğundan şikayət edər, elə hey eyni işlərlə məşğul olduğumuzu düşünür, öz-özümüzə günlərimizi zəhər edirik. Düzəltmək üçün heç bir zəhmət çəkmirik. Ancaq ətrafımızdakıların hərəkətlərinə nəzarət edir, onların bizi sıxışdırdığını və həyatımıza qarışdığını, bizə yol göstərmək istədiklərini düşünərək onları günahkar bilirik.

Həqiqətən də belədirmi? Biz nə istədiyimizi, nəyi necə edəcəyimizi bildiyimiz halda vəziyyət bu cür qalacaqmı? Dəyişməyə nə deyirsiniz?

Həyatımızın yeknəsəkliyindən bezmək yerinə “bu dəqiqə nə etsəm və ya harada olsam xoşbəxtliyi əldə edərdəm” deyə özünü sual verin. Cavab üçün özünüzü əziyyətə salmayın. Çünki düşüncələriniz görünməyə başladı... “Kinoya, teatra getsəm...”, “Dostlarımla görüşsəm...”, “filan

kursa getsəm”, “yemək və ya tort bəşirsəm” və s. Bunlar ilk anda ağılıma gələnlərdir. Çox bəsit görsənsə də ehtiyacımız olduqda bizə dərman kimi faydalı olan vasitələr. İlk növbədə kiçik bir addım, bəlkə daha sonra...

Xoşbəxt olmaq üçün edəcəyimiz seçimlərə, fəaliyyətlərə “həyatımız rəngləri” desək necə olar sizcə? Bütün rənglər əlimizdədir: qırmızı, qara, ağ, sarı, yaşıl, göy... Hansı rəngdən harada, nə zaman, nə üçün istifadə edəcəyimiz də bizim əlimizdədir. Biz güclüyük, çünki həyatımıza rəng qatmaq öz əlimizdədir.

“Düşüncə tərzimiz” bizim rənglərimiz ola bilərmi sizcə? Beynimizi neqativ düşüncələrlə boyasaq, bədbin; müsbət düşüncələrlə boyasaq, nikbin olarıq. Bəli, əlimizdəki boyalarla özümüzü və ətrafımızdakıları istədiyimiz rəngə boyayıb onlara kənardan baxa bilmə fərsətimiz var. Bu, bizim əsərimiz, həyatımız, nəzər nöqtəmizdir... Dediym kimi rəng seçimi bizə aiddir.

Nailiyyətsizlik, bədbinlik, çətinliklərə görə başqalarını və özümüzü günahlandırmağa “YOX!”. Hərəkətə keçib həyatımızın rənglərini araşdırmaq və fəaliyyətə başlamağa “HƏ!”. “SONRA” siz “KAŞ Kİ”siz bir həyat üçün “Həyatımızın Rəngləri”ni tapmağa dəvət olunursunuz. Buna inanıb dəvəti qəbul etdiyiniz an Həyata Xoş Gəldiniz!



Ramazanın Ardından

Bu il də on bir ayın sultanı, rəhmət, məğfirət və bərəkət ayı Ramazani-Şərifı geridə qoyduq. Ömrümüz-dən bir Ramazan ayı və bayramı da belə keçdi. Bu rəhmət ayı Ramazanda gücümüz çatdığı qədər vəzifələrimizi yerinə yetirməyə, oruclarımızı tutub, namazlarımızı qılmağa, yenə imkanımız nisbətində ehtiyac sahiblərinə yardım edib əl uzadaraq, beləcə dinimizin əsaslarını qəlbimizə yerləşdirməyə və İslamın ruhuna, Quranın əxlaqına uyğun bir həyat yaşamağa çalışdıq. Ardından da Allaha qarşı qulluq vəifələrimizi yerinə yetirməyin və nəfsani arzularımıza da qalib gələrək, mənəvi bir qələbə qazanmağın sevinci içərisində Ramazan bayramına qovuşduq. Xoş əhval-ruhiyyə ilə bayramı da qeyd etdik. Başqa mənada desək, ruhani və nəfsani tərbiyə məktəbi olan oruc ayını yaşayaraq və o mücadilə dolu çətin mərhələləri keçib bayram şəhadətnaməsini aldıq və bu günlərə qovuşduq.

Bəli, Ramazan və bayram sona çatdı, amma bayramla bərabər hər şey bitmədi. Çünki həyat davam edir. Nəfsani arzularımız və şeytan yenə hərəkətə başlayır. Yetimlər, çarəsizlər yenə yardım gözləyir. Dini həyatımız, dini həyata verilən əhəmiyyət, məscid və camaat namazına davam, yardım və sədəqələr sadəcə Ramazana aid olan ibadətlər və gözəl əməllər deyildir. O günlərdə yaşadığımız gözəl həyatımız bütün ömrümüzə örnək təşkil etmək ba-

xımından bir nümunə olmalıdır. Ramazanda etdiyimiz, qazandığımız gözəl adətlərimiz, vərdislər bütün həyatımıza əks olunmalıdır. Ona görə də nəfsimizin cilovlanması, ibadətlərimizə olan həssas yanaşma, yəni ibadətlərimizi vaxtında yerinə yetirmək, bu cəhətdən səhlənkərləşmək lazımdır. Necə ki, Ramazanda daha diqqətli, daha həssas və ibadət mövzusunda ciddi idik, bu vərdiş və adətlərimizi indi də, Ramazandan sonrakı həyatımızda da qorumalıyıq, davam etdirməliyik. Dini həyat tərzini, ibadətlərə verilən əhəmiyyət sadəcə Ramazana aid və sadəcə Ramazan ayına xas olmamalıdır. Unutmayaq ki, bizdən istənen bütün ömür boyu belə həssas, təmiz və ibadətlərə diqqətli bir həyat yaşamaqdır. İbadət uca Allahın varlığını, birliyini və böyüklüyünü təsdiq etmək, Ona təslimiyyətlə boyun əymək, Onun qulu olduğumuzu bilmək və hörmət ilə Ona itaət etmək deməkdir. Diqqət edin ibadət qəlbədəki imanın bir əlaməti və çölə sirayət edən bir görüntüdür. İbadət imanın qidasıdır. İbadət insanın əsil vəzifəsidir. İnsana yaraşan da bu ülvə vəzifəni daimi olaraq yerinə yetirməkdir. Ramazan isə bizim üçün sadəcə bir yenilənmə, nöqsan və xətarlarımızı düzəldərək həyatımıza yenidən şəkil verə bilmə fürsətidir. Çünki bütün etdiklərimizdən, danışdığımız sözlərin hər bir kəlməsindən hesaba çəkəcəyimiz bir hesab günümüz var. Və buna da sidq ürəkdən inanırıq. Allah-Təala bu mövzudakı xəbərdarlığını be-

lə bildirməkdədir: “Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun! Və hər kəs sabah üçün nə etdiyinə (axirət üçün özünə nə hazırladığına) nəzər salsın. Allahdan qorxun. Həqiqətən, Allah etdiklərinizdən xəbərdardır! Allahı unuduqları üçün Allahın da onları özlərinə unutdurduğu (xeyirlərini başa düşməyən) kimsələrə bənzəməyin! Onlar (Allahın itaətindən çıxmış) günahkarlardır!” (əl-Həşr 18-19)

Bu əmri yerinə yetirənlər özlərini hesaba çəkə bilənlərdir.

Geridə qoyduğumuz mübarək Ramazan ayında etdiklərimizi, nələr qazandığımızı, qazana bilmədiyimizi və ya nələr itirdiyimizi düşünməliyik. Bu ayda pis və yanlış xasiyyətlərdən və davranışlardan nə qədərini tərk edə bildik? Görəsən, pis vərdislərdən uzaq qala bilirikmi? Nə qədər yaxşı vərdislər, əməllər qazana bildik, nə qədər pis vərdislərimizi tərk edib onları yaxşılığa çevirə bildik. Yoxsa, hələ nəfsimizin əmrində, əsarətində yaşamağa davam edirik, hələ də onun əsiriyik, hələ də nəfsimiz bizi idarə edir? Bu suallara laqeyd qalmayaq. Mütləq düşünək. Bu sualları özümüzə tez-tez verib düşünməli, nəfsimizi hesaba çəkməliyik. Gözəl bir vərdişimiz, qazandığımız gözəl əməlimiz varsa, bu nailiyyətimizi davam etdirməliyik, davam etdirməyə çalışmalıyıq. Əgər orucla əldə edilməli olan hədəfə çata bilmişiksə, bu, bizim üçün ən böyük zəfər və sevinc haqqıdır. Çünki pis və doğru olmayan əməllərdən, vərdislərdən və onların əsiri olmaqdan qurtularaq Allahın rızasına, Onun razılığını qazanmaq xoşbəxtliyinə çatmış olarıq. Yox əgər hələ də nəfsimizin sözü keçir, biz də onun əlində aciz və əsir isək, hələ də bizi nəfsimiz yönləndirib idarə edirsə, o zaman yenə də ümitsizliyə düşmədən nəfslə mücəddiləyə, mübarizəyə davam edilməlidir, ta ki, Rəbbimizin razı olacağı bir səviyyəyə gələnə qədər. Unutmayın,

*Geridə qoyduğumuz mübarək
Ramazan ayında etdiklərimizi,
nələr qazandığımızı, qazana
bilmədiyimizi və ya nələr
itirdiyimizi düşünməliyik. Bu ayda
pis və yanlış xasiyyətlərdən və
davranışlardan nə qədərini tərk edə
bildik? Görəsən, pis vərdislərdən
uzaq qala bilirikmi? Nə qədər yaxşı
verdislər, əməllər qazana bildik, nə
qədər pis vərdislərimizi tərk edib
onları yaxşılığa çevirə bildik.*

məqsəd Rəbbimizin razı olduğu bir insan ola bilməkdir. Ömrümüz var olduqca, bu fürsət əlimizdə ikən bir daha özümüzü düzəltməyə səy göstərməliyik. Ancaq ölmün nə vaxt gələcəyi bilinmədiyi üçün bu işə laqeyd qalıb çox uzaltmamalı, sabah daha sonra deyərək gecikdirməməli və yaşadığımız hər anımızı, özümüzü düzəldə bilmək üçün fürsət və qənimət bilməli, Allahın lütf, rəhmət və məğfirətindən faydalanmağa çalışmalıyıq. Bizim üçün ən əsas olan qazanmaqdır, itirmək deyil. İtirəcək nəyimiz var ki?!

Allahın evi qəbul edilən məscidlər bölgə xalqının müsəlman olduğunu göstərən İslamın əlamətlərindəndir. Ramazanda olduğu kimi, Ramazanın bərəkətilə qazandığımız vərdislərimizə yenə də davam edək, səmimiyyətimizə, gözəl əməllərimizə, dilimizi qorumağa, gözəl əxlaqımıza, vaxt namazlarımızın camaatla qılınmasına yenə də həssaslıq göstərək. Yaradılışımızın məqsədinə uyğun hərəkət edək, verilən nemətlərə qarşı ən böyük şükür olan ibadətlərimizi ixlasla yerinə yetirək, etdiyimiz hər işdə Allahın rızasını qazanmağı düşünək. Haqdan, ədalətdən, doğruluq və səmimiyyətdən ayrılmayaq ki, hər iki dünyada xoşbəxtliyi dada bilək. İbadətlərimizin günahlarımızın bağışlanmasına vəsilə olacağını da unutmayaq.

QURANI-KƏRİMƏ NƏ QƏDƏR VAXT AYIRIRIQ?

Quranı oxumaq ən fəzilətli zikrlərdən biridir. Müsəlman olan hər bir şəxs istər gecə olsun; istərsə gündüz, istər evində osun; istərsə də səfərdə daima Quranı yanında gəzdirməli və fürsət düşən kimi oxumalıdır. Oxumaqla yanaşı əzbərləməyə və mənasını da qavramağa çalışmalıdır. İlk dövrün müsəlmanları Quranı çox xətm edərtilər. Bunun üçün də hər biri ayrı bir adət etmişdi. Bəziləri iki ayda bir, bəzisi ayda bir, bəzisi isə on gündə bir xətm edirmiş. Hətta bəziləri bir gündə iki dəfə xətm edirmiş. Çox təəccüb doğuran bir məsələdir. Amma o insanlar bu kimi halları normal bir iş kimi qəbul edirdilər. Çünki o insanlar Quranla bərabər yaşayırdılar. Səhabələr arasında bir rükətdə Quranı xətm edənlər də vardır. Bunlar Osman ibn Əffan (r.a), Təميمي Dari (r.a), Said ibn Cübeyr (r.a) dir. Bu şəkildə Quran oxumaq təbii ki, səhabələrin vaz keçmədikləri adətləri idi. Onlar həm sürətlə oxuyur, həm də mənasını anlayırdılar.

Təbii ki, Quran xətmində əsas olan onu sürətlə oxumaq deyil, anlayaraq oxumaqdır. Hər bir şəxs oxuduğunu anlamağa da çalışmalıdır. Bunun üçün Rəsullullah (s.ə.s) belə buyurmuşdur: *“Üç gündən daha qısa bir zamanda Quranı xətm edən şəxs onu tam mənası ilə anlama bilməz.”* (Əbu Davud, Sünən, 1394) Yenə Əbu Davudun rəvayət etdiyinə görə əsəblər başladıkları bir xətmi gecənin ilk qismində və gecənin ilk saatlarında sonlandırmağı xoş görürdülər. Tabiundən Talha ibn Musarriif (r.ə.ə) demişdir ki; *“Hər kim gündüz hər hansı bir vaxtda Quranı xətm edib bitirərsə, axşam olana qədər mələklər ona dua edər və bağışlanmasını diləyərlər. Gecə hər hansı bir vaxtda bitirərsə, eyni şəkildə sabaha qədər dua və istiğfar edərlər.”* (İmam Nəvəvi, əl-Əzkar)

Xətm etdikdən sonra və xətm əsnasında dua etmək də müstəhəb əməllərdəndir. Rəvayət olunur ki, İbn Abbas (r.a) Quran oxuyan birini görəndə onun yanında xətmi bitirənə qədər gözləməsi üçün bir

nəfər təyin edirdi. Xətm oxuyan adam sona çatanda həmin növbətçi gəlib İbn Abbasa (r.a) xəbər verərdi. O da gəlib bu məclisdə iştirak edərdi və sonunda dua edib ayrılardılar.” (Darimi, Sünən, 2-468) Hümeyd əl-Arac (rəh.ə) demişdir ki, “*Hər kim Quranı oxuyar və sonra da onunla dua edərsə, onun duasına tam dörd min mələk amin deyər.*” (Darimi, Sünən, 2-470) Qurani-Kərimi davamlı oxuyub xətm etməyin nə qədər fəzilətli bir əməl olduğunu Əziz Peyğəmbərimiz (s.ə.s) də bir hədisində belə açıqlamışdır: “*Əməllərin ən fəzilətli halı və mürtəhildir və ya (rəhildir) buyurdu.*” Əshab bununla nəyi nəzərdə tutduğunu soruşduqda belə cavab verdi: “*Quranı xətm edib bitirən, sonra təkrar başa dönəndir.*” (Tirmizi, Sünən, 2948) Rəsulullah (s.ə.s) və səhabələr adət halına gətirdikləri Quran oxuma işini bitirmədən yatmazdılar. Həzrət Peyğəmbər (s.ə.s) belə buyurmuşdur: “*Hər kim hizbini və ya cüzünü oxumamış yatarsa, onu sübh namazı ilə günorta namazı arasında oxuyarsa, ona gecə oxumuş kimi savab yazılar.*” (Müslim, 747) Qurani-Kərimi oxumağı adət halına gətirməklə yanaşı onun bəzi surələrini əzbərləməyə və əzbərlərini unutmamağa da səy göstərmək lazımdır. Yenə bu haqda Rəsulullah (s.ə.s) belə buyurdu: “*Bu Qurandan möhkəm yapışın və onu (zəhinlərinizdə) qoruyun. Məhəmmədin nəfsi əlində olan Allaha and olsun ki, Quranın hafizələrdən qaçması (itməsi) bağlı dəvələrin ipini qoparıb qaçmasından daha sürətlidir.*” (Buxari, 5033) Yenə başqa bir hədisində belə buyurur: “*Ümmətimin savabları mənə ərz olundu, hətta məscidi təmiz saxlamaq üçün götürüb atdıqları bir çöp belə... Ümmətimin günahları da mənə ərz olundu. Bir insanın Qurandan əzbərləyib daha sonra unutduğu bir ayə və ya bir surədən daha böyük bir günah görmədim.*” (Əbu Davud, Sünən, 461) Allah bizləri bağışlasın. Görün nə qədər də qorxulu

“Bu Qurandan möhkəm yapışın və onu (zəhinlərinizdə) qoruyun. Məhəmmədin nəfsi əlində olan Allaha and olsun ki, Quranın hafizələrdən qaçması (itməsi) bağlı dəvələrin ipini qoparıb qaçmasından daha sürətlidir.”

bir xəbərdarlıqdır. Bir insanın əzbərlədiyi hər hansı bir surəni unutması onu göstərir ki, bu insan ona əhəmiyyət göstərmir və vaxtlı-vaxtında oxuyub xatırlamır. Buna görə də günah etmiş olur. Başqa bir hədis də var ki, bu, əvvəlkindən daha qorxuncdur. Rəsulullah (s.ə.s) buyurdu: “*Hər kim Quranı oxuyar (əzbərləyər), sonra onu unudarsa, qiyamət günü Allah-Təalanın hüzuruna əlləri, qolları kəsik və cüzamlı bir vəziyyətdə gətirilər.*” (Əbu Davud, Sünən, 1474)

Bu kimi hallara düşməmək üçün Rəbbimizin kitabını çox oxumalı, əzbərlərimizi təkrarlamaq, vaxtımızı onunla keçirməyə çalışmalıyıq. Unutmamaq lazımdır ki, Quransız keçən ömür peşmançılıqdan başqa bir şey deyildir.



MƏNLİK DUYĞUSUNDAN VAZ KEÇƏ BİLMƏK

Şeytan etirazına: “Mən ondan daha xeyirliyəm. Məni oddan, Adəmi palçıqdan yaratdın” (əl-Əraf, 12) deyərək başladı. “Mən” deyə başladı etirazına. Allah mələklərə öz ruhundan üfürdüyü Adəmə təzim üçün səcdə etmələrini əmr etdi, mələklər də səcdəyə qapandılar. Ancaq mənliyindən qurtula bilməyən şeytan təkəbbürləndi və əbədi olaraq Allahın rəhmətindən məhrum qaldı. Mənlik duyğusu şeytanın rəhmətdən qovulmasına səbəb oldu.

İnsan nəfs və ruhdan yaradılmışdır. İmam Qəzalinin ifadəsi ilə “İnsan mənlik üzünü Allaha çevirdikdə ruh, maddəyə çevirdikdə nəfs adını alır.”

Mənlik duyğusu insanın fitrətinə yerləşdirilmiş, tərbiyəyə möhtac bir özəllikdir. Mənlik yox olmaz, ancaq tərbiyə edilərək nəzarət altına alına bilər.

Allah insanı elə yaratmışdır ki, eyni insan həm məxluqatın əsrəfi, həm də ən alçaq varlıq ola bilər. İnsan ruhi cəhətdən tərəqqi edərsə, günahlardan paklanır və ən üstün varlıq olar. Mənəvi əlaqələrini kəsib Rəbbindən üz çevirərsə, ən alçaq varlıq olar.

Qurani-Kərimdə mənlik əngəlini aşmağın, beləliklə də nəfsi nəzarət altına

almağın mərhələləri müxtəlif ayələrdə ifadə edilmişdir. İnsan bu mərhələlərdən keçərək mənəvi səviyyə qazanır. Güclü və iradəli olur.

Rəbbimiz Yusuf surəsinin 53-cü ayəsində belə buyurur:

“Mən özümü təmizə çıxartmıram. Rəbbimin rəhm etdiyi kimsə istisna olmaqla, nəfs (insana) pis işlər görməyi (şəhvətə uymağı) əmr edir.”

Burada bəhs olunan nəfsin ən aşağı mərtəbəsi, yəni nəfsi-əmmarədir. Pisliyi, çirkinliyi, şəhvəti əmr edir. Əgər insanın mənəvi olaraq təkamül arzusu yoxdursa, ən pis günahlara batar və hər cür pisiyə bulaşar. Bu mərtəbədə uzun müddət qalan insanın mənəvi duyğuları zəifləyər, Mövladan uzaqlaşar. Həsəd, xəsislik kimi duyğular mənliyinə hakim olar. Hətta insan düşdüyü xətalara fərqləndə olmaz. Həmişə özünü haqlı və üstün görər. Hətta günahı sevər. Bu vəziyyətdəki insan mərhəmətə möhtac olduğu halda uzaqdır.

Qiyamət surəsinin 2-ci ayəsində **“And içirəm özünü qınayan nəfsə!”** –buyuran Rəbbimiz ləvvamə mərhələsindəki nəfsdən söz açır.

İnsanın işlədiyi günahlara görə özünü qınaması ən aşağı mərtəbəyə baxmış,

bir məsafə qət etməsindən xəbər verir. İşlədiyi günahlara görə peşman olmaq insanın mənəvi sensorlarının varlığından xəbər verir. Bir az əmək verərək düzələ biləcəyinə işarədir. Bu mərtəbə nəfsiləvvamə adlanır. Bu mərtəbədə mənlik duyğusu var olmaqla birlikdə bir az qırılmış və insan acizliyinin fərqi nə varmışdır. Nəfsiləvvamədə olan insanda gizli riya vardır. Yaxşı əməllərinin camaat tərəfindən bilinməsini istəyər. Pis əməl işləyər, peşman olar, amma içindəki pis duyğulardan xilas ola bilməz.

Özünü qınama mərhələsinə gələn mənlik daxili aləminin qapılarını açdıqca yavaş-yavaş mənəvi yolda məsafə qət edər. Bu mənada sıfır nöqtəsindən xeyli yuxarı yüksəlmişdir. Nəfsin mühləmə mərtəbəsi olan bu mərtəbədə mənliyin ram olunması istiqamətində irəliləyiş nəzərə çarpir. Şəms surəsində Rəbbimiz belə buyurur:

“And olsun nəfsə və onu yaradana. Sonra da ona günahlarını və pis əməllərdən çəkinməsinə (xeyir və şəri) öyrədənə ki, Nəfsini (günahlardan) təmizləyən mütləq nicat tapacaqdır!” (Şəms, 7-9)

Nəfsin bu mərhələdən sonrakı halı nəfsi-mutməinnə olaraq ifadə edilir. Mutməinnə sükunət və hüzura qovuşmuş deməkdir. Paklanan və ilham alma başlayan mənlik aldığı həzlə müəyyən hüzura nail olur. Qurana görə bu mərhələyə gəlmiş mənlik Allah qovuşma qabiliyyəti əldə etmiş olur. İnsan mənlik divarını bir az da aşmış və hüzura çatmışdır. Fəcr surəsinin 27-ci ayəsində belə buyurulur: **“Ey arxayın nəfs!”**

Bu ayənin davamı olaraq yenə nəfsin mərtəbələri olan və mənliyin demək olar ki, yox olduğu mərhələ Radiyyə və Mərdiyyə mərhələlərindən söz açılır.

Radiyyə mərtəbəsində olan insan Rəbbindən gələn hər şeyə tam təslimiyyət içində və riza halındadır. Bu mərtəbədə mənlik Allahın bütün təcəllilərinə eyni

qəlb rahatlığıyla “xoş gəldin” deyə biləcək səviyyəyə çatmışdır.

Mərdiyyə isə özündən razı olunan deməkdir. Bu mərtəbədə mənlik Allahın razı olduğu bir səviyyəyə çatmışdır. Bu iki mərtəbə üçün yuxarıdakı ayənin davamında Rəbbimiz belə buyurur: **“Dön Rəbbinə, sən Ondan razı olaraq, O da səndən!”** Qulun Allahdan, Allahın da qulundan razı olması məqamı nəfs tərbiyyəsinin yuxarı mərtəbələrindəndir. Burada insan hər halda Rəbbindən razıdır. Bəla da gəlsə, müsibət də gəlsə, lütf də gəlsə könlü Rəbbinin rızasını qazanma dərindəndir.

İnsanın mənliyindən qurtulmasının ən son mərhələsi nəfsi-kamilədir ki, buna nəfsi-safiyyə də deyilir. Bu mərtəbədəki insan artıq paklaşmış və pisliklərdən təmizlənmişdir. Bu mərtəbədəki insan özünü Allahın köləsi olaraq görər. Mövla istərsə tutar, istərsə atar. Onlar bir damla rəhmətə möhtac olduqlarının fərqi yoxdur.

Uca Rəbbimiz buyurur: **“Həqiqətən təmizlənən kimsə isə nicat tapacaqdır. O kimsə ki, Rəbbinin adını zikr edib namaz qılar!”** (əl-Əla, 14-15)

İnsan bu mərhələləri keçə bildiyi nisbətə mənlik duyğusundan vaz keçə bilər. Əks halda mənlik hər an qarşımıza çıxacaq və mənəvi həzlərə çatmağımıza əngəl olmağa davam edəcəkdir. Şeytani bir davranış olan “mən daha üstünəm”, “mən daha yaxşıyam”, “mən daha xeyirliyəm” duyğusunu təlqin edəcəkdir.

Qurani-Kərimdə mənlik əngəlini aşmağın, beləliklə də nəfsi nəzarət altına almağın mərhələləri müxtəlif ayələrdə ifadə edilmişdir. İnsan bu mərhələlərdən keçərək mənəvi səviyyə qazanır. Güclü və iradəli olur.

QARALARIN AĞ DÜNYASI...



Bizlərin yaşaya bilməyəcəyi evlər, həyat şəraiti, kasıblıq və miskinlik. Geyinməyə paltar, yeməyə yemək, içməyə də su tapa bilməyən insanlar... Bədənlərindəki taqət, qollarındakı güc, gözlərindəki həyat sevgisi və üzlərindəki təbəssüm yoxa çıxmış çarəsiz bəşər övladı. Sevincləri müxtəlif oyuncaqlar, rəngarəng dünya deyil, bir udum su, bir loğma çörək olan ümitsiz uşaqlar. Bütün bunları görə-görə bu çarəsiz insanlara biganə qaldığımız soyuq bir dünya.

Özümüzün dağdan böyük dərdlərinə qarışb başımız. Problemlərimizdən başqa heç nəyi görə bilmir gözlərimiz. Başqasına bir manat pul verdiyimizdə titrəyir əllərimiz. Ayaqlarından tutub yerə salırıq yüksəlmək istəyənləri. Böyüklərə qarşı olan nifrətimiz, uşaqlara qarşı olan sevgimizi də aldı qəlbimizdən. Ancaq bütün bunlara baxmayaraq kədərdən öləcəyini

sandığın anlar olur. Dünyada küsdüyün, özündə incidiyin anların. Heç bir şey, heç kim və heç bir güc səni aldada bilməz və səni alıb bir gözəlliyin kənarına apara bilməz. Nə ananın şəfqətli sözləri, ayrılıqlar sonrası atana qollarını açıb qaçmaların, nə də sevgilinin qollarına düşmələr səni ovuda bilməz. Bəlkə bizi belə anlarda ovudan tək şey uşaq gülüşüdür. İsti uşaq baxışları. Anasının əlindən tutmuş, yıxılmamaq üçün çətinlik çəkərək addımlayan, ya da atasının qucağında əlini uzadıb bir şey istəyən uşaqlar. Sonra hər gördüyünü istəməyə başlayan və ağlayarkən birdən gülən uşaqlar.

Dünyanın hər yerində uşaqların üzündə açan eyni çiçəkdir. Uşaq gülüşləri, uşaq sevincləri həmişə eynidir. Bəzən Afrikada aclığı, dizlərində titrəməni: bir qara uşağın üzündə görərsən onu. Bəzən də sarı saçlı, mavi gözlü qızın üzündə.



***Dünyanın hər yerində uşaqların
üzündə açan eyni çiçəkdir. Uşaq
gülüsləri, uşaq sevincləri həmişə
eynidir. Bəzən Afrikada aclığı,
dizlərində titrəməni: bir qara
uşağın üzündə görərsən onu.
Bəzən də sarı saçlı, mavi gözlü
qızın üzündə.***

Balaca bir sığınacaqda da olsa, şəhərin ən lüks səmtində də olsa, həmişə eynidir o. Nə yoxluq bilər, nə yoxsulluq. Nə varlıq bilər, nə də bolluq. Bildiyi bir tək şey vardır: şən və ürəkdən gülmək. Və heç kim bu gözəl, bu isti gülüş qarşısında qeydsiz qala bilməz. Dərilərindəki rənglər uşaqların məsumluğuna heç bir ləkə gətirməz. Bir zamanlar mətbuatda Afrikalı bir uşağın: Ona “Qara” deyənlərə ünvanladığı bu məktubu yer almışdı. “Mən doğulanda da qara oluram, böyüyəndə də. Mən günün altında gəzəndə də qara oluram, xəstələnəndə də. Mən elə öləndə də qara oluram. Bəs sən necə, ağ oğlan? Doğulanda çəhrayı olursan. Böyüyəndə ağ. Gün altında gəzəndə qırmızı olursan. Üşüyəndə göy. Qorxanda sarı olursan. Xəstələnəndə yaşıl. Öləndə bozarırsan. Və... Sən mənə rəngli deyirsən?

Son zamanlar baş verənlər bizi düşündürməlidir mənə. Arakandakı müsəl-

manların diri-diri yandırılmasına biganə qalmamalıyıq heç birimiz. Məsum və günahsız uşaqların dəyərsiz əşya kimi məhv edilmələri bütün müsəlmanların dərdinə çevrilməlidir. Heç kim dininə, irqinə, rənginə görə məhv edilə bilməz. Uca Allah bir gün bütün bunların hesabını soruşacaq. Bu gün üstədən aşağı baxdığımız insanlar, sabah bizə üstədən aşağı baxa bilər. Çünki hər kəsin xoşbəxtliyin tamamını dadmağa haqqı vardır. Dərisinin rəngi qaradır deyib özümüzədən aşağı gördüyümüz insanların bir gün ağ dünyasının da şahid olacağıq. Çünki Allah böyükdür və ədalət sahibir.

Son olaraq sizinlə qaradərili bir uşağın yaşadığı ibrətli hadisəni paylaşım.

Balaca qaradərili bir uşaq şəhərin lünaparkında gəzərkən bir satıcının əlindəki şarları seyr edirdi. Hər rəngdən və hər formada olan şarlar par-par parıldayırdı.

Nə oldusa qırmızı bir şar bağlandığı yerdən açılaq havaya qalxdı. Uçdu, uçdu və nəhayət, yerdən seçilməyəcək qədər yüksəldikdən sonra gözdən itdi.

Bu mənzərəni seyr etmək üçün toplaşan insan kütləsini görən satıcı daha bir şar buraxmağın yaxşı bir reklam olacağını düşünərək havaya parlaq sarı rəngdə bir şar buraxdı. Daha sonra bir dənə də ağ şar buraxdı.

Kiçik qaradərili uşaq olduğu yerdən böyük bir heyranlıqla göydə uçan rəngarəng şarlara baxaraq: «Əmi» dedi.

“Görəsən, bir də qara rəngdə şar buraxsanız, o birilər qədər yüksəlməmi? Şarsatan kişi anlayışlı bir baxışla uşağa təbəssüm edərək, qara rəngli bir şarı açdı. Barmaqlarını boşaldıb onu da havaya buraxarkən:

“Oğlum ..” dedi; “Bizi yüksəldən zahirimizdəki rəng deyil, içimizdəki cövhərdir.”



TÖVBƏ

Uca Allah Qurani-Kərimdə belə buyurur:

“O müttəqilər ki, bir günah iş gördükləri, yaxud özlərinə zülm etdikləri zaman Allahı yada salıb günahlarının bağışlanmasını istəyərlər. Axı günahkarları Allahdan başqa kim bağışlaya bilər? Və onlar etdikləri (gördükləri işin pis olduğunu) bildikdə, bir daha ona qayıtmazlar.” (Ali-İmran, 135)

“Allah (günahlardan) tövbə edənləri, (təmiz və) pak olanları sevir.” (əl-Bəqərə, 222)

Bizi xəlp edən və son Peyğəmbər Məhəmməd -əleyhissaləmə- ümmət edən Rəbbimizə şüklər və həmd-sənalar olsun. Rəsulullahə layiqli ümmət olma bəxtəvərliyinin zirvəsindən tutmuş ətəklərinədək uzanan bərəkətli mənə və ırfan tarlalarından qidalanmaq mənəvi kamiliyyə yetişməyin yeganə ünvanı olaraq qiyamətə kimi insanlığa açılan bir nicat qapısı olmaqda davam edəcəkdir. Rəsulullahə ümmət olma səadətinin ilk pillələrində, qulu ilahi nəzərdə bütün daxili və xarici çirkinliklərdən həssaslıqla təmizləyəcək tövbə məsuliyyəti qərar tutur. Həqiqi tövbənin ilahi sevgiyə aparan yollarında bütün varlığı ilə ümmətinə is-

tiqamət verən Rəsulullah hədislərin birində belə buyurur. Cabir b. Abdullahdan Rəsulullahın belə söylədiyi nəql edilir:

“Ey insanlar! Vaxt keçirmədən Allah-Təalaya tövbə edin. Ona dönün. Əlinizə fürsət düşmüşkən saleh əməllər işləyin. Allah-Təala ilə aranızda olan haqları yerinə yetirin ki, səadətə nail olasınız. Çoxlu sədəqə verin ki, ruzili olasınız. Yaxşılığı əmr edin ki, qorunasınız. Pislikləri yasaqlayın ki, yardım ediləsiniz.”

Hədisi-şərifin mətnindən göründüyü kimi ilahi qorunma və yardıma davamlı olaraq nail olmanın mümkünlüyü tövbə ilə başlayan əməldən keçir. Məhz tövbə ilə başlamış və Rəsulullahın (s.ə.s) bənzərsiz irşad nurları ilə bəşər təfəkkürünü heyran qoyacaq H. Əbu Bəkr, Hz. Ömər, Hz. Osman, Hz. Əli və daha neçə-neçə İslam şəxsiyyətlərinin yetişməsi nəticəsində qüvvətlənən İslam dini qəlblərə açılan təyinatını uğurla davam etdirməkdədir. Son nəfəsinə kimi Rəbbinin onu bağışlaması niyələri ilə ömür sürən Hz. Ömər mənəli həyat yolunu vərəqlədikcə qarşımıza çıxan və səmimi bir tövbə ilə ərsəyə gələn aşağıdakı hadisə qəblərdə ilahi yardımın gücünü hiss etdirəcək dərəcədədir: Muaviyə bin Harməl rəvayət edir:

“-Mədinəyə gəlmişdim. Təميمud Dəri məni yeməyə apardı. Doyunca yemək yedim. Çünki üç gün idi ki, ac-susuz məs-ciddə qalmışdım. Elə o əsnada Harrədə yanğın baş verdi. Hz. Ömər Təميمin yanına gələrək: -Bu yanğıni söndür, -deyə əmr etdi. O da: - Ey Möminlərin Əmiri! Mən kiməm və mən nəyəm ki, bu yanğınla bacarım, -dedi. Dərhal Hz. Ömərlə birlikdə yanğın olan yerə getdilər. Mən də onların arxasınca düşdüm. Hz. Ömər alovu əli ilə toplayıb bir vadiyə tərəf yönləndirdi. Odun arxası ilə Təميم getdi. Yanğın çəkilib iki dağın arasına girdi. O əsnada Hz. Ömər (r.a) belə deyirdi: “Görməyən inanmaz!” (İbn Kəsir, əl-Bidayə, 6/153)

Həqiqədən də görməyən inanmaz. Lakin elmi mətbuatın səhifələrini izləyərkən qarşımıza çıxan danılmaz faktlar bizi Hz. Ömər in gerçəkləşdirdiyi bu kəramətə inanmağa dəvət edir. Kamberrada yerləşən Avstraliya Nüvə Tədqiqatları Mərkəzinin əməkdaşları sübuta yetirmişlər ki, ağacın və kömürün açıq şəkildə yanması nəticəsində meydana gələn alov, güclü elektromaqnit dalğalarının təsiri altında insanın istəklərinə uyğun olaraq heç bir fiziki təsirə məruz qalmadan müəyyən şəkillərə, məsələn burulmağa və uzanmağa uğraya bilər. Təcrübə gələcəkdə insanın məsafədən daxili istək və iradəsinə müvafiq olaraq qaynar plazmanın idarə edilməsi imkanlarının real olacağını göstərir. Lakin bir məqamı da xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, bu hadisələrin idarə edilməsi sıradan bir insanın deyil, məhz Hz. Ömər (r.a) kimi müstəsna bir təslimiyyət və qulluq həyatı yaşayan Adəm övladlarının nəsibi olacağı danılmaz həqiqətdir. Məşhur rus yazıçısı Lev Tolstoyun bu barədə söylədikləri necə də yerində səslənən ifadələrdir: “Mən əminəm ki, insan təbiətinə sərhədləri sonsuz olan fiziki və mənəvi qüvvə yerləşdirilib. Lakin eyni zamanda bu

qüvvəyə inanılmaz bir qadağa qoyulmuşdur. Bu qadağanın səbəbi insanın şəxsiyyətinə hədsiz məhəbbət bəsləməsidir.”

Elə isə bu dünyəvi əsarət zəncirlərini qıracaq və insanın mənəvi və fiziki aləmini həssaslıqla inşa edəcək Peyğəmbər təliminin günümüzdəki önəmi nəzərlərdən qaçmamalıdır. Məhz Hz. Ömər (r.a) və onun kimi neçə-neçə insanın Peyğəmbərimizin tərif etdiyi tövbə həqiqəti ilə cilalanmış daxili aləmləri və müstəsna əməlləri İslam dininin gözəlliyini sərgiləyən ilahi möcüzədir. İbn Məsuddan Allah Rəsulunun belə buyurduğu rəvayət edilir:

Rəsulullah ətrafındakılardan: “Tövbə edən kimdir, bilirsinizmi?” -deyə soruşdu. Səhabələr: “Xeyr, ya Rəsulallah”, -dedilər. Buna müqabil Rəsulullah bunları söylədi:

“Bir adam tövbə edər, ancaq müxalifləri ondan razı olmazlarsa, o, tövbə etmiş olmaz.

Bir adam tövbə edər, ancaq elm öyrənməzsə, tövbə etmiş olmaz.

Bir adam tövbə edər, ancaq əxlaqını dəyişdirməzsə, tövbə etmiş olmaz.

Bir adam tövbə edər, ancaq mühitini dəyişdirməzsə, tövbə etmiş olmaz.

Bir adam tövbə edər, ancaq libasını dəyişdirməzsə, tövbə etmiş olmaz.

Bir adam tövbə edər, ancaq ibadətini artırmazsa, tövbə etmiş olmaz.

Bir adam tövbə edər, ancaq yeməyini dəyişdirməzsə, tövbə etmiş olmaz.

Bir adam tövbə edər, ancaq qəlbini açmaz və genişlətməzsə, tövbə etmiş olmaz.

Bir adam tövbə edər, ancaq nəfsinin istəklərinə hədd qoymazsa, tövbə etmiş olmaz.

Bir adam tövbə edər, ancaq əlindəkinin artığını (sədəqə, zəkat) verməzsə, tövbə etmiş olmaz.” (Seyid Yəhya əş-Şirvani əl-Bakuvi, “Şəfa-əl-Əsrar, səh. 310”)

KASIBLIQ VƏ ZƏNGİNLİK İMTAHANDIR

Zənginlik və kasıblıq nəticə etibarilə insanın bəxti ilə əlaqəlidir. Əslində kasıblıq da, zənginlik də bu imtahan dünyasının məşəqqətli imtahanlarıdır. Çətinlik və əziyyət baxımından heç vaxt biri digərindən daha asan olmamışdır. Allah-Təala bəndələrini hər ikisi ilə sınağa çəkir.

Zənginləşmək ağır bir imtahandır. Çünki puldan məqsədli istifadə edə bilmək mənəvi cəhətdən səviyyə qazanmış qəlblərin bacaracağı işdir. Əksər insan puldan istifadə etdiyini düşünür. Halbuki əksinə, pul onları istiqamətləndirir, lakin fərqində deyillər. Bu gün sərmayə fərdlərə öz damğasını vurur. Halbuki fərdlər sərmayəyə öz damğalarını vurmalıdırlar... Bu səbəblə pulun məhkumu deyil, hakimi olmaq lazımdır. Bu da Hakimler Hakiminin əmrinə təlimiyyət göstərməklə mümkündür.

Bu halın ən zirvə nöqtəsini peyğəmbərlərdə, əshabi-kiramda və Allah dostlarında görürük. Onlar pulu məqsəd deyil,

Möminin qəlbi mənəvi rentgen kimi olmalıdır. Məsul olduğu insanları simalarından tanımalıdır. Dərdini danışan möhtacları dinləməyi bacarmalıdır. Amma iffəti səbəbindən istəməyeni də axtarıb tapmalıdır. Özünə əyin-baş almaq üçün dükan və bazarları gəzdirdi kimi, məsul olduğu kasıbları və möhtacları da axtarıb tapmaq üçün can atmalıdır.

Allaha yaxınlaşmaq üçün vasitəsi olaraq istifadə etmişlər.

Süleyman (ə.s)-dan daha zəngin bir qul dünyaya gəlməmişdir. Lakin o, heç vaxt qəlbini dünyanın pul kisəsi halına gətirməmiş, Rəbbimizin “nə gözəl qul” iltifatına məzhər olmuşdur. **İbrahim (ə.s)** da çox zəngin olmasına baxmayaraq heç vaxt Rəbbindən qafil qalmamış, Allahın məhəbbətiylə infaq etmiş və bu sayədə Rəbbimizin Xəlili/dostu olmaq şərəfinə nail olmuşdur. Haqq-Təala da onun bu səxavəti səbəbi ilə malına bərəkət vermiş, hətta bu bərəkət el arasında “Xəlil İbrahim bərəkəti” deyə zərbi-məsələ çevrilmişdir.

Yəni dünya ilə məşğul olmaq deyil, onu Haqqa qulluğa əngəl etmək qəbuledilməzdir. Səhv olan isə vasitəni məqsəd halına gətirməkdir. Məşhur deyimdə olduğu kimi “Əl karda / qazancda, könül Yarda” olduqdan sonra sərvət və zənginliyin heç bir zərəri yoxdur. Hətta hədisi-şərifdə:

“Doğru sözlü, dürüst və güvənilən bir müsəlman tacir qiyamət günündə nəbilər, siddiqlər və şəhidlərlə bərabərdir.”, buyurulmuşdur. (Tirmizi, Büüyü, 4)

Həmçinin keçmişdə olduğu kimi, zəmanəmizdə də kasıblara, qəriblərə sığınacaq və dayaq olacaq halal qazanc sahibi və cömərd varlılara ehtiyac var. Yəni dünyaya qarşı zahid olmaq tamamilən qəlblə bağlıdır. Möminin vəzifəsi dünyadan əl-əmək çəkmək deyil, qəlbini ona əsir etməməkdir.

“DÜNYA ALLAHDAN QAFİL OLMAQDIR”

Beləliklə zöhd kasıblıq deyil, zəngin-kasıb hər möminə lazım olan qəlbi bir davranışdır. İlahi təqdir nəticəsində zahirən kasıblıq zərurəti içində yaşayan bir kəs qəlbən dünyəvi arzuların arxasınca düşürsə, o da zöhd əhli sayılmaz. Çünki zöhd qədərini sövqüylə məcbururi qənaət deyil, iradəli şəkildə, öz istəyi ilə qəlbi dünyaya əsir olmaqdan mühafizə etməkdir.

Rəsulullah (s.ə.s) zöhd halını necə də gözəl tərif edir:

“Dünyada zahidlik nə halalı haram bil-mək, nə də var-dövləti tərək etməkdir. Dünyada zahidlik ancaq Allahın mülkündə olana öz əlindəkindən daha çox etimad (yəni ruziyə deyil, Rəzzaqa güvənməyin), başına bir müsibət gəldiyi və yaxanı buraxmadığı müddətcə onun əcr və mükafatından son dərəcə ümidvar olmağındır”. (Tirmizi, Zöhd, 29/2340)

Həzrət Mövlana nə gözəl söyləyir:

“Dünya Allahdan qafil olmaqdır. Yoxsa pul, qumaş, qadın və övlad sahibi olmaq deyil. Səni əyləndirib Haqdan qafil edən nə varsa, sənin dünyan odur.”

Kasıblıqda da, zənginlikdə də səbir etməyi vərdiş və mərifət halına gətirmək lazımdır. Orta təbəqənin üstündəki zənginlik də, altındakı kasıblıq da çox çətindir. Lakin səbir edildiyi təqdirdə mükafatı çox böyükdür. Belə ola bilənlər, yəni “əğniyəyi-şakirin / şükür əhli zənginlər və fükərayi-sabirin / səbir edən kasıblar” cəmiyyət içində azlıq təşkil edirlər.

Qafil insanlarda isə hədsiz zənginlik də, hədsiz kasıblıq da eyni günahda birləşər. Hədsiz dərəcədə kasıblığın və zənginliyin iffətsizliyin qapılarını açma riski vardır. Digər tərəfdən hədsiz zənginlik ehtirası qamçıladdığı, hədsiz kasıblıq da səbri sıxışdırdığı üçün oğurluğu, haqsız qazancı mübah göstərə bilər. Bunun üçün **Rəsulullah (s.ə.s)**:

“Ya Rəbb, unutduran kasıblıqla birlikdə azdıran zənginlikdən... Sənə sığınaram”, -deyə dua etmişdir.

MINİMUM XƏRCLƏMƏK - MAKSİMUM İNFAQ

Dünya sərvəti Quran və Sünnə ölçüləri işığında istifadə etməyi bilənlər üçün böyük bir səadətdir. Belə bir zənginlik əbədiyyət səltənətidir. Bunun üçün zəngin müsəlman özünə xərcləyərkən minimum dərəcə ilə kifayətlənəcək, maksimum olaraq infaq edəcək. Səhabədən Həzrət Əbu Bəkr, Əbdürrəhman bin Əvf, Osman bin Affan (r.əhüm), övliyalardan Əbu Hənifə, Übeydullah Əhrar həzrətləri bunun ən gözəl misallarındandır.

Bunun əksinə, israf və xəsislikdə bəğulən zənginlik isə fitnə və fəlakətdir. İnsanlığın utanc vəsiləsi olan qəhredici bir duyğusuzluqdur. Nəfsin bütperəsti halına gəlməkdir. Necə ki, Firon sahib olduğu dünya səltənəti səbəbilə aldandı, yolunu azdı və “Mən sizin ən uca Rəbbinizəm”, -deyəcək qədər axmaqlaşdı.

Qarun da eyni bəlaya düşər oldu. Halbuki Qarun kasıb ikən Tövrəti ən yaxşı təfsir edən abidlərdən idi. Zənginləşdikdən sonra



hətta qövmü də onun həddən artıq ehtişam sahibi olmasına üsyan etdi: "Azğınlaşma, Allah azğınları sevməz", -deyə xəbərdarlıq etdi. Lakin Qarun zənginlik sərxoşluğu içində sərvəti lütf edəni unudub malına güvəndi. Nəticədə güvənib arxalandığı malıyla birlikdə yerin dibinə batdı. Vaxtilə o məğrurların saraylarına doğan günəş indi o sarayların xarabalıqları üzərinə doğur.

Xülasə, əgər bəndə təqva sahibidirsə, zənginlikdə də istiqamətini qoruya bilər, kasıblıqda da...

İSRAF VƏ LÜKSUN ÖLÇÜSÜ

Zəmanəmizdə müsəlmanlara yönəldilən bəzi tənqidlər bundan ibarətdir: israfa düşür, lüksə düşgündür, əlinə pul keçən villa tikdirir, ən bahalı maşını alır və s. Belə bir sual çıxır ortaya: israfın ölçüsü nədir? Sərhədləri nədir? Burada ölçü təqva baxımından və rüxsət baxımından ikiye ayrılır. İlk növbədə qəbul etməliyik ki, mülk Allahındır. Bunu dərk etmək zəruridir. Sahib olduğumuz mülk bizə əmanətdir. Maddi səviyyəsi bizdən aşağı olanlardan məsulduq. Mənim varımdır, onunsa yoxdur. Deməli, onun ehtiyaclarını qarşılamağa kömək etməliyəm. Bu anlayış möminin təbiətində olmalıdır. Var-dövlətdən düzgün istifadə edə bilməyin ən gözəl yolu budur.

Möminin qəlbi mənəvi rentgen kimi olmalıdır. Məsul olduğu insanları simalarından tanımalıdır. Dərdini danışan möhtacları dinləməyi bacarmalıdır. Amma iffəti

Əksər insan puldan istifadə etdiyini düşünür. Halbuki əksinə, pul onları istiqamətləndirir, lakin fərqi də deyillər. Bu gün sərmayə fərdlərə öz damğasını vurur. Halbuki fərdlər sərmayəyə öz damğalarını vurmalıdır... Bu səbəblə pulun məhkumu deyil, hakimi olmaq lazımdır. Bu da Hakimler Hakiminin əmrinə təslimiyyət göstərməklə mümkündür.

səbəbindən istəməyəni də axtarır tapmalıdır. Özünə əyin-baş almaq üçün dükən və bazarları gəzdirdi kimi, məsul olduğu kasıbları və möhtacları da axtarır tapmaq üçün can atmalıdır. Mülkün sahibi Allahdır, biz deyilik. Bizə əmanət verilib. Elə isə necə israf edə bilərsən? Sənə aid olmayan bir malı necə öz keyfinə görə xərcləyə bilərsən? Bu, əmanətə xəyanət olmazmı?

Bəzilərinin düşündüyü kimi bir müsəlman şəri məsuliyyətlərini yerinə yetirdikdən sonra istədiyi kimi xərcləmə azadlığına sahib deyil. Bir mömin yaşadığı dünyada nəsslərin (ayə və hədislərin) çərçivəsi daxilində azaddır. Nəsslərin xaricinə çıxdığı zaman başqa şeylərin əsirinə çevrilər. Daha əvvəl də ifadə etdiyimiz kimi mömin nə qədər çox qazanır qazansın, özü üçün minimum miqdarla kifayətlənib, geri qalanını axirət sərmayəsinə çevirməyə cəhd etməlidir.

Çünki ehtiyacdən çox xərcləmək israf, hər şeyi öz nəfsinə həsr etməksə, xəsislikdir. Allah-Təala bu iki mənfi haldan qurtularaq balanslı bir cəmərdliyi əmr edir. Ayeyi-kərimədə buyurur:

"...(Allah yolunda) nəyi paylamalı olduqlarını soruşanlara isə de: "Ehtiyacınızdan artıq qalanını (möhtaclara paylayın)!.." (əl-Bəqərə, 219)

Rəsulullah (s.ə.s)-ə qənimətlərin beşdə biri gəlirdi, istəsəydi zəngin bir həyat sürərdi, lakin O, könüllü olaraq zahidanə bir həyatı seçər, kifayət miqdarına razı olar, geriye qalanı infaq edər, beləcə "əğniyyə-i şakirin"ə nümunə olardı. Evində sudan başqa heç bir şeyin olmadığı zamanlarda da səbir və şükür halıyla "fəqərayi-sabirin"ə fəli meyar, yəni canlı bir nümunə olardı.

Bir gün səhabələr Həzrət Peyğəmbərin yanında dünyadan bəhs etdilər. Bunun üzərinə Rəsulullah (s.ə.s):

"Siz eşitmirsinizmi, siz eşitmirsinizmi? Sadə yaşamaq imandandır; sadə yaşamaq imandandır." buyurdu.

Həmçinin O, insanın ehtiyaclarını qarşılamaq xüsusiyyətindəki şəriətin sərhədlərini bildirmək üçün:

“İsrafa və təkəbbürə düşmədən yeyin, için, geyinin, sədəqə verin”, -buyurmuş, digər bir hədisi-şərifdə isə:

“Ürəyinin istədiyi və arzu etdiyin hər şeyi yemək, şübhəsiz, israfdır!”, -deyərək xəbərdarlıq etmişdir.

Çox imkana sahib olmaq çox istehlak etməyə haqq vermir. Bunun üçündür ki, zəmanəmizin amansız xəstəliklərindən biri olan həddindən artıq istehlak, lüks və göstəriş üçün israf etmələr nümunə götürməmiş lazımlı olan səhabə nəsilinin tanımadığı bir həyat tərzidir. Çünki onlar “sabah nəfslərin gedəcəyi evin qəbir olacağı” şüuru içində yaşayıb, yeyib-içdiklərindən, geyinib istehlak etdiklərindən mütləq hesaba çəkiləcəklərini heç vaxt unutmurdular.

Çünki Allah-Təala buyurur:

“Sonra da həmin gün (Allahın dünyada sizə əta etdiyi) nemətlər barəsində mütləq sorğu-sual olunacaqsınız!” (ət-Təkasur, 8)

Yəni İslam “İstədiyin kimi qazan, istədiyin kimi xərclə!” anlayışını əsla qəbul etmir.

Çünki müsəlman dünyanın gedişatından məsuldur. Səhabələr bu məsuliyyəti yerinə yetirmək üçün bütün imkanlarını səfərbər edib Çinə, Səmərqəndə, Afrikanın mərkəzinə, dünyanın ən ucqar nöqtələrinə qədər getdilər.

Zəkatın maddi nisabını bilmək mümkündür. Lakin sərvət xaricində də Allahın bizə lütf etdiyi nemətlərin nisabını, şükür borcumuzun miqdarını bilmirik. Bu səbəblə səhabələr var gücləriylə son nəfəsinə qədər fədakarca bir xidmət və infaq həyatı yaşadılar. Dayanmadılar, yorulmaq bilmədilər, istirahət etmədilər. Vida Həccindəki yüz iyirmi min səhabədən yalnız iyirmi mininin Məkkə və Mədinədə dəfn olunması bizə məsuliyyətimizi xatırladan bir ibrət aynasıdır...

Əslində söyləyənləri zəngin, kasıb hər müsəlman bilməlidir. Sanki bu kimi anlayışları zəhnin arxa planına keçirib, həyata davam etmə kimi bir vəziyyət var zəmanəmizdə.



Sadə bir misal verək: Yaxından əlaqələrimiz olan Quran kurslarına uşağını göndərənlərin çoxu ancaq min beş yüz lirə, uşağı iki min lirə gəliri olan ailələrdir. Bundan artıq gəliri olub, uşağını Quran kurslarına göndərən ailələr demək olar ki, yoxdur. Nə üçün? Çünki nəfsani həyat ruhani həyatı üstələyir. Problem buradan qaynaqlanır.

ZƏRGƏR TƏRƏZİSİ-ODUNÇU TƏRƏZİSİ

Ona görə Allah dostları hər hallarını böyük bir diqqətlə, sanki zərgər tərəzisi həssaslığıyla ölçüb-biçərlər. Zərgər tərəzində milliqramlar da böyük rol oynayır. Digər insanlarsa bunu odunçu tərəzisiylə də ölçsə, yenə də xilas olmuş olarlar. Lakin bu gün vəziyyət odunçu tərəzisini də arxada qoydu. Nəfsani həyat və qəflət o qədər inkişaf etdi ki, iman həssaslıqları ortadan qalxdı.

Bir Allah dostundan “Nəfs nədir?”, -deyə soruşdular. “Gözünün önünə iki barmağını qoy, bir şey görə bilərsənmi?”, -deyə cavab verdi. Yəni tərbiyə olmamış bir nəfs insanın öz əliylə özünü kor etməsidir, öz-özünü aldatmasıdır. Çünki nəfsin mayasında faniyyə üsyan var. Nəfs faniyyəni qəbul etmək istəmir. Yaşlansa da qəbul etmir.



Biz parça ticarətiylə məşğul ikən, bir gün mağazaya iki yaşlı qadın gəldi. Bir-birinə “qız” deyərək xitab edirdilər. Yaşlarının çoxluğuna baxmayaraq “Qız, gəl buna da bax!” deyirdilər. Məktəbli gənc qızlar kimi geyinmişdilər. Nədir bu? Faniliyə üsyan edərcəsinə bir yaşayış. Gözünün önünə iki barmağını qoymaq, beləliklə də yaxınlaşan ölümü görməkdir. Elitar mühitlərdə musalla daşı olan, qəbiristanlığa yaxın yerlərdə ev qiymətləri aşağıdır. Niyə? Ölümü xatırlatdığı üçün. Tabutu görüb, ölümü düşünmək istəmir insanlar. Çünki xam nəfsdə faniliyə üsyan var. Halbuki cənazə daşıyan bir maşın keçərkən “Bu tabutun içində mən ola bilərdim...” deməliyik. Qəzalı həzrətləri belə deyir: “Oğlum, fərz et ki, bu gün öldün və dünyaya geri göndərildin. Əsla bu günün bir anını belə boş keçirmə. Hər nəfəsi qiyməti ölçülməyən bir nemət bil!” Yəni bundan sonrakı həyatını ona görə tənzimlə.

Ən böyük bacarıq nəfsin qəflətini aşmaqdır...

ŞİŞİRDİLMİŞ REKLAMLAR

Həzrət Peyğəmbər Mədinəyə hicrət etdikdə ilk növbədə qardaşlığı təsis etdi. Ondan dərhal sonra müsəlmanlarla qeyri-müsəlmanlar arasında vətəndaşlıq şərtlərini qüvvəyə mindirdi. Sonra bazara çıxdı, ticarət və qazancı tədqiq etdi. Bazarda bir satıcının yanından keçirdi. Önündəki buğda yığınının içinə əlini saldı. Yaş olduğunu hiss edib:

“- *Bu nədir?*” deyərək soruşdu. Satıcı:

“- Yağış islatdı, ey Allahın Rəsulu!”, -dedi.

Rəsulullah (s.ə.s):

“- *Bu yaş qisimi üstə qoyub insanların görməsini təmin edə bilməzdinmi? Aldadan məndən deyil...*” buyurdu. (Müslim, İman, 164)

Zəmanəmizdə ticarət həyatındakı aldatmaların ən başında reklamlar gəlir. Reklamlar ümumiyyətlə israfə təşviq, malı olduğundan daha üstün göstərmə, digər tərəfdən də qadının cazibədarlığını bir vitrin vəsaitinə çevirərək bu yolla ticarətinə rəvac vermə mahiyyəti aldı...

Bu da çox kədərli bir mənzərədir ki, zəmanəmizdə istehlak yarışı başladı. Kabab və bu kimi yeməklər vitrinə düzülərkən, bir çox qərib, yetim və kimsəsizlərin qul haqqına girilməkdədir. Halbuki Həzrət Peyğəmbər yeməyin qoxusuyla belə qonşuya əziyyət etməyi qadağan etmişdir. Bu gün isə təəssüf ki, qoxusuyla yanaşı bir də vitrinə sərgilənməsi mübah görülməyə başlandı. Bu hal isə cəmiyyətdə varlı və yoxsul arasındakı məhəbbət və güvən duyğularını zəiflətməkdədir.

Rəsulullah (s.ə.s) həyatı boyunca haqqı bərqərar etdi. Buna baxmayaraq -daha əvvəl də ifadə etdiyimiz kimi- vəfatına yaxın Məscidi-Nəbəvidə səhabələrini yığıb onlara:

“- *Əshabım! Kimin kürəyinə vurmuşamsa, budur kürəyim, gəlsin vursun, kimin malını səhvən almışamsa, budur malım gəlsin alsın*”, -buyurdu. Beləcə, öz şəxsində bizə: “*Qul haqqına riayət edin, bu dünyada halalaşın, eqoistlik edib, insanların yanında*

alçalacağınızdan qorxmayın, axirətdə alçalmaq bu dünyadakı alçalmadan daha betərdir, bir sözlə nə edirsiniz edin, çalışın axirətə qul haqqıyla getməyin!” təlimatı verdi. Başqalarının haqqını yeməmək və halallaşmaq, ticari həyatın ən mühüm düsturları...

ÖLÇÜLƏR YALNIZ ALLAH DOSTLARI ÜÇÜN DEYİL

Allah-Təala: **“...Təqva sahibi olun, Allah sizə öyrədir...”** (əl-Bəqərə, 282) buyurur. Qurani-Kərimdə 258 yerdə müxtəlif şəkillərdə təqvadan söz açılır. Bu ilahi əmrə itaət əlbəttə, bütün möminlərin məsuliyyətidir. Lakin hər kəsin qəlbi həssaslığı fərqlidir.

İtaət məhəbbətə bağlıdır. Həqiqi məhəbbət isə iki ürək arasındakı bir cərəyan xətti kimidir. Əshabi-kiram o məhəbbət xəttini Allah Rəsulu ilə qurdu. O məhəbbətlə elə bir hala gəldi ki, Rəsulullahın ən kiçik bir arzusunu “Canım, malım Sənə fəda olsun, ya Rəsulallah!”, -deyərək yerinə yetirdi. Canını, malını Allah Rəsulu üçün fəda etməyi özü üçün bir nemət, səadət bildi. Rəsulullah (s.ə.s): “Bu təbliğ məktubunu krallara kim aparacaq?” dediyi zaman yaşından asılı olmayaraq bütün səhabələr bir ağızdan: “Ya Rəsulallah, bu şərfi mənə ver!” deyirdilər. Halbuki kralların cəlladları qarşısında Allah Rəsulunun məktubunu oxumağa can atmaq ölümü gözə almaq idi.

Allah Rəsuluna məhəbbət bütün dünyəvi arzuları arxada qoyurdu. Məkkənin yaraşıqlı gənci Musab bin Ümeyr zəngin bir ailədən idi. Onun istifadə etdiyi ətir bütün Məkkədə dəbə çevrilərdi. Gənc qızlar onun keçdiyi yerlərə yığışardılar. Amma o, bütün bunları bir kənara qoydu. İman məhəbbətiylə bütün nəfsani rahatlıqları və imkanlarını tərk etdi.

Həz. Ömər həmin Musabı Rövzədə köhnə, yamaqlı bir libasın içində görüb özünü saxlaya bilməyib göz yaşları içində qalır. Bu necə olur? Bunun sirri Allah Rəsulunu doğru tanıya bilməkdə gizlidir. Onu ürəkdən ta-

niya bilmək, Onun könül iqlimindən nəsib ala bilmək və Ona can-dildən təslim ola bilməyə bağlıdır... Bu gün cəmiyyət olaraq bütün mənəvi xəstəliklərimizin təməlinə Allah Rəsulunu layiqiylə tanıya bilməmək var.

Buna görə “Siyər dərsləri” çox mühüm yer tutur. Siyər xronoloji bir məlumat deyil. Hadisələrin hikmətini anlayaraq, gözü-müzdən çox ürəyimizlə Siyər oxumalıyıq. Çünki Rəsulullahın həyatı oxuyanın ürəyindəki məhəbbət və istəyə görə özünü açar. İnsanın qəlbi vəziyyətinə görə halını seyr edəcəyi bir ayna kimidir.

Dövrümüzdəki xəstəliklərin bir çoxu psixoloji səbəblərdən qaynaqlanır. Qazanda da stres var, qazana bilməyəndə də. Heç əsri-səadətdə psixoloji bir xəstəlik görürük mü? “Mən stres keçirirəm”, deyərək Allah Rəsulunun yanına gələn bir səhabə tanımırıq. Müvazinətimi itirdim deyən bir səhabə görmürük.

Bu gün Rəsulullahın tərbiyəsinə nə qədər möhtacıq? Ona ram olmağa nə qədər möhtacıq? Onun məhəbbətinə nə qədər möhtacıq? Məhəbbət sərmayəmizi yanlış yerlərdə tükətmək səki kənarlarında yetişib, ayaqlar altında qalmağa məhkum bir çiçək olmaqdan fərqlənir.

Xülasə, təqvanın yaşanması Allah Rəsuluna məhəbbətimizin artmasına bağlıdır. Səhabeyi-kiram bu sayədə mərhələ qət etdi.

“Rabitə nədir?”, -deyə soruşanlara: “Məhəbbəti canlı tutmaqdır”, deyirik. Məhəbbəti

Dünya sərvəti Quran və Sünən ölçüləri işığında istifadə etməyi bilənlər üçün böyük bir səadətdir. Belə bir zənginlik əbədiyyət səltənətidir. Bunun üçün zəngin müsəlman özünə xərcləyərkən minimum dərəcə ilə kifayətlənəcək, maksimum olaraq infaq edəcək. Səhabədən Həzrət Əbu Bəkr, Əbdürrəhman bin Əvf, Osman bin Affan (r.anhum), övliyalardan Əbu Hənifə, Übeydullah Əhrar həzrətləri bunun ən gözəl misallarındandır.

Zəmanəmizdə ticarət həyatındakı aldatmaların ən başında reklamlar gəlir. Reklamlar ümumiyyətlə israfə təşviq, malı olduğundan daha üstün göstərmə, digər tərəfdən də qadının cazibədarlığını bir vitrin vəsaitinə çevirərək bu yolla ticarətinə rəvac vermə mahiyyəti aldı...

könüllərdə cılızlaşdırmamaq lazımdır. Hz. Əbu Bəkrin Peyğəmbərə olan məhəbbət, fədakarlıq və diqqəti, Onda fani olması rəbitəyə ən gözəl misaldır.

Allah Rəsulu (s.ə.s) bizim ən böyük sərvətimizdir. Bizim sonsuz həyatımızı məhz O formalaşdıracaq. Nə böyük lütf. Bir Buddist camaatının içində doğulsaydıq, İslamdan uzaq qalsaydıq, bununla birlikdə bütün dünya nemətləri bizim olsaydı, nə qiymət ifadə edərdi? İnsan maddiyyatda kiçik bir şey itirdiyi zaman kədərlənir. Onu yenidən əldə edə bilmək dərdində olur. Mənəvi itkilərimiz qarşısında bu narahatlığı daha dərinlən keçirməliyik.

Öz-özümüzə sual verməliyik: “Nə qədər dünya, nə qədər axirət narahatlığı keçiririk? Nə qədər son nəfəs və qəbir narahatlığı keçiririk? Nə qədər qiyamət narahatlığı içindəyik? Nə qədər Allah-Təalanın qəzəbinə düşər olma qayğısı daşıyıyıq?”

Faniliyə üsyan edən xam nəfs bunları düşünməyə mane olur. Qəflət pərdəsini atacaq olan isə zikrullahdır. Allah Təala: “... **Qəlblər yalnız zikrullah ilə aram tapar.**” (ər-Rad, 28) buyurur. Zikrin də yalnız dildə deyil, eyni zamanda ürəkdə təzahür etməsi şərtidir.

Möminin qəlbi hər zaman Allah ilə necə dost ola biləcəyinin dərdində olmalıdır. İlahi kameranın altında olduğumuzu unutmamalıyıq. Bu gün adi bir dünya kamerası qarşısında rahat hərəkət edə bilmirəm. Çünki məni çəkir. Sabah bu görüntüləri mənim kimi fanilər seyr edəcək. O fanilərə görə

özümə, hərəkətlərimə diqqət yetirirəm. Lakin ilahi kamera davamlı olaraq məni çəkir. Zamanı gəldikdə o kameranın qeydləri ortaya çıxacaq: “**Oxu, kitabını (əmələ dəftərini). Bu gün sən haqq-hesab çəkməyə özün-özünə (özün öz əməllərinin şahidi olmağa) kifayətsən!**” (əl-İsra, 14) -deyiləcək.

ƏSAS PROBLEM QƏLBİN TƏRBIYƏSİDİR

Sərvət iki uclu bıçaq kimidir. İnsanı təqəvaya yaxınlaşdırır da bilər, uzaqlaşdırır da bilər. Bu, qəlbin vəziyyətinə görə təzahür edir. Sərvəti istiqamətləndirən qəlbdir. Qəlbimiz necədirsə, pul da o istiqamətdə xərclənir. Yəni əsas problem qəlbədir. Məhz buna görə Allah-Təala davamlı olaraq qəlb faktoruna toxunur. Axirətdə “yalnız səlim bir qəlb” ilə gələnlərin qurtulacağını bildirir. Bizi təzkiyə olmuş bir qəlbə dəvət edir.

Bir sözlə, müslümanın pulla imtahanındakı problemi də qəlbi tərbiyənin nöqsanlığından irəli gəlir. Tez-tez bizə məktub göndərirlər: “Qızım belə oldu, oğlum belə oldu...” Halbuki ata-ana olaraq sən onlara nə verdin ki, nə gözləyirsən? İlk növbədə qüsuru özümüzə axtarmalıyıq.

Mərhum Əli Ülvü Qurucunun bir xəti-rəsini paylaşmaq istəyirəm: 50 il əvvəl ancaq on min adam həccə gedirmiş. Gələn zəvvar sayı az olduğu üçün digər ölkələrdən gələn hacılarla daha yaxından təmas qurmaq imkanı varmış. Ustad Əli Ülvü və yoldaşları bir gün Afrikadan gələn hacıların qafilə rəhbərləri ilə Arif Hikmət kitabxanasında oturlarmış. Həcc vəzifəli-lərindən biri Afrikadan gələn bəzi hacıların ədəb qaydalarına çox diqqət yetirmədiklərini dilə gətirir. Bu zaman afrikalı hacıların karvan başçılarından biri ayağa qalxaraq; “Siz nə əmək verdiniz ki, nə gözləyirsiniz?!” –deyə sual edir. “Allah Rəsulu Afrikaya səhabəsini göndərdi, siz heç gəldinizmi? Bura gələnlər ilk dəfə məscidi burada görürlər. Onlar

meşələrdə yaşayan insanlardır, gəlib bizə öyrətdinizmi?” -deyə sitəm edir.

Bu günün problemi də budur. Ata-analar övladlarına nə verdilər ki, nə gözləyirlər? Onun üçün İslamı yenidən anlamaq və izah etmək lazımdır. İslamı yaşayan ideal insana ehtiyac var bu gün. Mövlana həzrətləri məcazi bir üslubla nə gözəl misal verir: “Bir gecə çölə çıxmışdım. Tarlada gəzirdim. Tarlada fənərlə gəzən bir adam gördüm. Ondən nə axtardığını soruşdum. Bu cavabı verdi: “İnsan axtarıram!”. “Boş yerə özünü yorma, get yat, mən çox yoruldum onu axtarmaqdan!”, -dedim. Acı-acı mənə baxdı və “Tapa bilməyəcəyimi mən də bilirəm, amma heç olmasa onun həsrətiylə gəzirəm, onun həsrəti də mənə zövq verir”, -dedi.”

Bu gün bütün cəmiyyətlər belə ideal insanların axtarışındadırlar. Müqəddəs doğum həftəsinə həsr olunmuş proqramlarda böyük izdihamlar görürük. Bu izdihamlar da ideal insana olan həsrətdən xəbər verir...

İŞÇİ-MÜDİR MÜNASİBƏTİ

Bu gün işçi haqları mövzusu da gündəmdəki mövzulardandır. Yəni heç bir islami həssasiyyəti olmayan bir iş adamının işçisi ilə münasibətini burada ələ almaya bilərik. Amma müsəlman bir iş adamının çalışdırdığı işçi ilə münasibətləri necə olmalıdır?

Biz daha çox kasıb və fəqir insanların halına acıyıırıq. Əslində ən çox halına acınacaq insanlar işçilərinə zülm edən zalım müdirlərdir. Onların halına acımaq və doğruları başa salmaq lazımdır. Bu gün yaşanan problemlərin əksəriyyəti zalım müdirlərdən qaynaqlanır.

Bəzi müdirlər işçiyə “Mənim qapımdan çörək yeyirsən”, deyir. Halbuki bunu deməyə nə haqqı var? Üstəlik ona nə qədər çörək verir?

Rəsulullah (s.ə.s) vəfat edərkən də dönə-dönə iki məsələ üzərində dayandı. Hətta hadisəni rəvayət edən səhabə deyir ki, “Allah Rəsulunun səsi qısılmışdı, eşidilməz



hala gəlmişdi, buna baxmayaraq sözlərini durmadan təkrar edirdi.”

Birincisi: Allaha qarşı qulluq vəzifəmiz olan “*Namaz, namaz, namaz!*”

İkincisi isə: “*Əmriniz altındakıların haqqına diqqət yetirin!*”

Əshabi-kiram bu haqqa riayət narahatlığıyla bir çox hər bəsrini azad etdi.

Xülasə, bir müsəlman iş adamı yediyindən yedirdəcək, içdiyindən içirdəcək. İşçiləri həddən artıq yükləməyəcək. İslam bu hüququ sadəcə insanlara deyil, heyvanlara da verdi. Həzrət Peyğəmbər minik heyvanları üzərində oturmuş, söhbət edən bir neçə nəfər gördü. Onlara:

“*Heyvanlarınıza onları yormadan gözəl şəkildə minin və istifadə etmədiyiniz zaman da yaxşı istirahət etdirin. Yolda və küçədə söhbət etmək üçün onlardan kürsü kimi istifadə etməyin (bellərində oturub uzun-uzadı söhbət etməyin). Elə minilən heyvan var ki, belinə minəndən daha xeyirlidir və*



Allahı ondan daha çox zikr edir.” -buyurdu. (Əhməd, III, 439)

Hucurat surəsində buyurulur: “...Allah yanında ən hörmətli olanınız Allahdan ən çox qorxanınızdır.” (əl-Hucurat, 13). Bu ayənin nazil olmasına səbəb bir kölədir. Bildiyimiz kimi o dövrdə hər b qanunlarına görə əsirlər kölə kimi satılırdı. Həmin kölə müsəlman olmuşdu. “Məni satın alacaq adamdan mənim də bir tələbim var.” demişdi. “Azan oxunduğu zaman məni sərbəst buraxacaq, gedəcəyəm, Allah Rəsulunun arxasında namaz qılacağam.” -deyirdi. Elə də oldu. Rəsulullah (s.ə.s) hər dəfə Rövzəyə girdikdə gözü, könlü o köləni axtarırdı. Bir gün kölənin sahibindən:

“- Köləni görmürəm, haralardadır?” -deyə soruşdu.

“- Ya Rəsulallah, çox xəstədir”, cavabını alan kimi bütün səhabələri yanına çağıraraq:

“- *Haydı, köləni ziyarətə gedirik*”, -dedi. Bir müddət sonra yenə köləni görə bilmədi. Yenə sahibindən köləsinin harada olduğunu soruşdu. Sanki belə deyirdi: - Yoxsa bir iş tapşırımsan, namaza gəlmək haqqını qəsb etmişən...

“- Ya Rəsulallah, can verir, ölüm yatağındadır”, -cavabını aldıqda yenə:

“- *Haydı, elə isə hamımız köləni ziyarətə gedirik*”, -dedi. O kölə vəfat edəne qədər Rəsulullah onun yanından ayrılmaı. Vəfat etdikdən sonra da köləni yudurdu, dəfn edilənə qədər məzarının başında dayandı.

Məkkəlilər: “Biz imanımızı qorumaq üçün canımızı və malımızı fəda etdik, Allah

Rəsulun bu köləyə münasibəti bizdən daha çox oldu”, -dedilər. Mədinəlilər: “Biz də canımızı və malımızı Allah yolunda fəda etdik, lakin Allah Rəsulun bu köləyə münasibəti bizdən daha çox oldu”, -dedilər. Bunun üzərinə: “...Allah yanında ən hörmətli olanınız Allahdan ən çox qorxanınızdır.” (əl-Hucurat, 13) ayəsi nazil oldu. Yəni bu ayə yüksək mövqe sahibi, imkanlı bir adam üçün enmədi. Bir kölə üçün endi. Zahirən bir kölə idi, lakin həqiqətdə bir təqva sultanı idi.

Çünki o kölə qarşılıq olaraq nə istədi? Allah Rəsulu ilə birlikdən başqa heç nə. Bu birliyi nə üçün istədi? Allah Rəsulu ilə birgə səcdə edə bilmək üçün.

KAPİTALİST SİSTEMDƏ MÜSƏLMAN KİMİ YAŞAMAQ

Kapitalist sistemdə müsəlman kimi yaşamaq çətin olsa da mümkündür. İslamın baş qaldırdığı cahiliyyət toplumundakı iqtisadi həyat şərtləri bugünkündən daha yaxşı deyildi. Faiz, sələmçilik, zülm, yalan son həddə çatmışdı. İslam belə bir mühitdə doğulub boya-başa çatdı. Rəsulullah (s.ə.s) o şərtlər altında ticarətlə məşğul oldu. Bütün bu mənfiliklərlə mübarizə apararaq İslamın haqq və ədalət təməlləri üzərində yüksələn iqtisadi həyatının toxumlarını atdı.

Zəngini daha zəngin, kasıbı daha kasıb edən və inflyasiyaya səbəb olan faiz və sələmçilik, Əsri-səadət cəmiyyətində sıfırlandı.

Həmçinin möminlər tarix boyunca bir çox yad sistem daxilində öz iqtisadi qanunlarını davam etdirmişlər. Çünki əsil müsəlman hansı cəmiyyətdə olursa-olsun hər vəziyyətdə varlığını və iman həyəcanını qoruya bilən, eynilə bir qızıl kimi, palçığa düşsə də qiymətini itirməyən, şəxsiyyətə sahibdir.

Necə ki, qeyri-İslami sistemlərdə belə ilahi əmr və nəhylərə riayət edə bilən möminlər ətrafdakı insanlara qarşı daim bir fəzilət nümunəsi olmuşlar. Hətta bu həssaslıqlarıyla nə qədər insanın hidayətinə vəsilə olmuşlar.

Heç şübhəsiz ki, insanlar xarakter və şəxsiyyətə heyran olar, xarakter və şəxsiyyətin arxasından gedərlər. Çünki sağlam şəxsiyyətin sərgilədiyi ən kiçik hal və davranış belə, bəzən ən səlis sözlərdən daha təsirli olur. Aşağıda verəcəyimiz hadisə buna misaldır:

İNDONEZIYA NECƏ İSLAMLAŞDI?

Könlü İslamın gözəllikləriylə yoğurulmuş, parça ticarəti ilə məşğul olan müsəlman bir tacir günlərin birində parçalarını bir gəmiyə yükləyərək İndoneziyaya gedir və orada məskunlaşaraq ticarətinə davam edir.

Gətirdiyi keyfiyyətli parçalar xalqın tələb etdiyi cinsdən idi. Özü isə qənaət sahibi bir mömin olduğu üçün: “qoy qazancım az olsun, lakin təmiz və halal olsun” düşüncəsində idi. Bu səbəblə bir malı dəyərindən baha satmağa əsla meyil etmirmiş. Qısa zamanda zəngin olmağın xəyal və ehtirasına qapılma-
dan həyatını davam etdirir.

İşə gec gəlmiş bir gün satıcının satdığı mallardan çox yüksək qazanc əldə etdiyini görür və aralarında bu dialoq cərəyan edir:

- Hansı parçadan satdın?
- Bu parçadan.
- Neçəyə satdın?
- On axçaya.
- Necə yəni? Beş axçalıq parçanı on axçaya necə satdın? Alan adamın haqqına girdik. Görsən tanıyarsanmı həmin adamı?
- Bəli, tanıyaram!
- Elə isə dərhal get və o müştərini tapıb bura gətir. Vaxt itirmədən onunla halallaşmalıyam.

Satıcı gedir və müştərini tapıb gətirir. Dükən sahibi müştərini qarşısında görən kimi ondan halallıq istəyir və satıcının aldığı pulun artığını da müştəriyə uzadır. Müştəri isə daha əvvəl heç qarşılaşmadığı bu gözəl rəftar qarşısında böyük bir heyrət içində qalır. Öz-özünə; “Haqqını halal et!” cümləsinin mənasını anlamağa çalışır.

Bu hadisə tezliklə dildən-dilə gəzir. Çox keçmədən də kralın qulağına çatır. Nəhayət, kral parça tacirini saraya çağırtdırır və:

“- Sizin etdiyiniz bu hərəkəti daha əvvəl biz nə eşitdik, nə də gördük!.. Sizin bu halınız bizim üçün müəmma oldu. Bunu izah edərsinizmi?”, -deyə soruşur.

Tacir isə ədəblə:

“- Mən müsəlmanam. İslamda mülk Allahındır. Qul yalnız əmanətçidir. Həmçinin İslamda haqsız qazanc, faiz, istismar, gəbni-fahiş (aldatmaq surətiylə dəyərindən çox baha satmaq) və cəmiyyətin zərərinə olan bütün satışlar qadağandır. Bu alverdə isə müştərinin mənə haqqı keçmişdi. Bu səbəblə qazancıma haram qarışmışdı. Mən yalnız bir səhvi düzəltdim”, -deyərək cavab verir.

Bu cavabdan razı qalan kral:

“- İslam nədir, müsəlman olmaq üçün nə lazımdır?” kimi sualları ardarda yağdırmağa başlayır.

Tacir də bütün sualları bir-bir, şirin dillə cavablandırır.

Belə bir dinin varlığını bu vəsiləylə ilk dəfə eşidən kral, çox vaxt keçirmədən İslam ilə şərəflənir. Daha sonra qısa bir müddət ərzində xalq da müsəlman olur.

Bu gün dünya dövlətləri arasında -təxminən 250 milyonluq- ən çox müsəlman əhalisinə sahib olan İndoneziyanın İslamı qəbul etməsindəki sirr bəlkə də yalnız bu beş axçalıq parça ticarətində sərgilənən İslam əxlaqıdır. Müsəlman tacirin etdiyi işə:

İslamın şəxsiyyət və vüqarını təmsil edərək dinimizin gülər üzünü və könül iqlimini sərgiləməkdir.

TİCARƏT ƏXLAQI SƏFƏRBƏRLİYİ

Nəticə olaraq deyə bilərik ki, qardaşlıq duyğularının zəiflədiyi, ictimai hüsur və sükunətin olmadığı, kin və düşmənçiliyin artdığı cəmiyyətimizdə ciddi bir ticarət əxlaqı səfərbərliyinə ehtiyac var.

İnsanların maddəyə ram olduğu indiki vaxtda hər bir müsəlmanın həmişəkindən daha çox yüksək əxlaqa sahib olması, Allah qorxusuyla hərəkət edib qul haqqından çəkinməsi zəruridir.

YAXŞILIQLA PİSLİK EYNİDİRMİ?

Yaxşılıq dinin və aqlın yaxşı və gözəl gördüyü, gözəl dediyi şeylərdir. Pislilik isə tam əksinə, dinin və aqlın çirkin gördüyü, pis kimi xarakterizə etdiyi zərərli şeylərdir.

Allahın rızasına uyğun olaraq işlənən hər bir əməl gözəldir. İnsana həm dünyada, həm də axirətdə fayda verir. İnsanın həm bədəninə, həm də ruhuna faydalıdır. Rəbbimizin razı olmadığı işlər isə pislilikdir.

Həzrət Peyğəmbər yaxşılıqla pisliliyi belə təsvir edir:

“Yaxşılıq gözəl əxlaqdan ibarətdir. Günah isə qəlbinə sıxdığı halda insanların bil-məsini istəmədiyin şeydir” (Müslim, Birr 14-15).

Bu hədisi-şərif günah kiri ilə qaralmamış və pozulmamış vicdanların yaxşı ilə pisi ayırmaq məsələsində mühüm bir ölçü olduğunu göstərir. Əgər bir insan nə isə etmək istədikdə könlündə bir daralma, narahatlıq və sıxılma hiss edirsə, içini bir şübhə və narahatlıq gəmirirsə, o işdən dərhal imtina etməlidir. Çünki sağlam vicdan insana doğru olanı göstərir.

Rəsulullah insanın qulluqda yüksələ biləcəyi ən ali mərtəbəni “əhsan” sözüylə ifadə buyurmuşdur. Bu söz yaxşı və gözəl mənasına gələn eyni kökdən gəlir. Tərif isə: *“Allahı görürmüşcəsinə qulluq etməkdir”* (Müslim, İman, 1, 5). Demək ki, qulun özünü Allahın gördüyünü dərk edərək və Ona yəqin imanla edə biləcəyi bütün əməllər gözəldir. Çünki insan bu halda yalnız Allahın razı

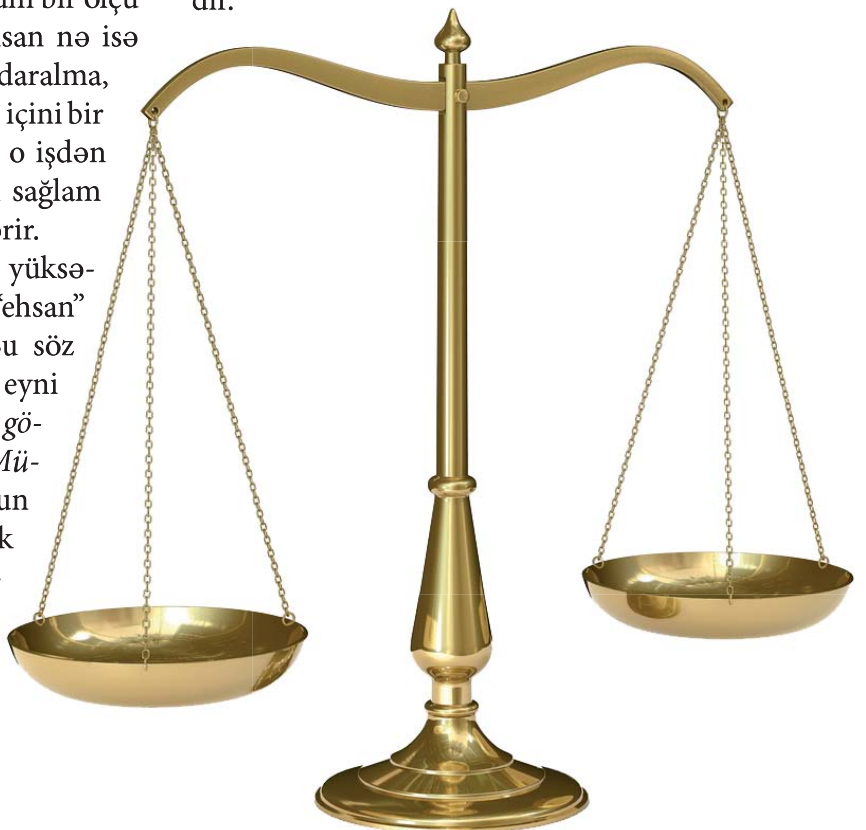
olacağı və gözəl görəcəyi şeyləri edə bilər. Əksi düşünülə bilməz. İnsan bir tərəfdən “Allah” deyərkən, digər tərəfdən günah işləyə bilməz, bilə-bilə xəta edə bilməz. Bu səbəblə insanın olduğu mənəvi mövqe ilə etdiyi işlər arasında bir uyğunluq vardır.

Quranın ayələri başdan-sona yaxşılıqlardan bəhs edir. Digər tərəfdən pislilikləri də sadalayır. Peyğəmbərimizin hədisləri də elədir. Buna əsasən:

İman ən böyük yaxşılıqdır, inkar və şirk isə ən böyük zülmür, pislilikdir.

Allaha həmd-səna və şükür yaxşılıqdır. Allahı tanımamaq, Onu layiq olduğu şəkildə mədh etməmək və nankorluq etmək pislilikdir.

Qulluq yaxşıdır; qulluğu tərk etmək pislidir.





Hidayətdə olmaq və sirati-müstəqim üzrə getmək yaxşıdır; haqq yoldan çıxmaq və ilahi qəzəbə düşər olmaq pisdir.

Müttəqi olmaq, müttəqilərin xüsusiyyətlərini daşımaq yaxşıdır. Kafir və ya münafiq olmaq və onların yolunu izləmək pisdir.

Allaha verdiyimiz sözə sədaqət yaxşı, lakin sözdən dönmək pisdir.

İnsanlara yaxşılığı əmr etmək, onları pisləkdən çəkindirmək, bu vaxt özümüzü də unutmamaq yaxşıdır; lakin əksini etmək pisdir.

Heç kimin heç kimə ən kiçik bir fayda təmin edə bilməyəcəyi məşhər günü üçün hazırlanmaq yaxşı, lakin bundan qafil olmaq çox pisdir.

Allaha qulluq etmək, ata-anaya yaxşılıq etmək, onlara dua etmək, ehtiyaclarını qarşılamaq, yaxın qohumu və çarəsiz kəsləri qoruyub himayə etmək yaxşıdır. Lakin ata-anaya üsyan etmək, uşaqları öldürmək, zina etmək, haqsız yerə cana qıymaq, yetim malı yemək nə qədər də pisdir.

Əgər Quran və sünnə çərçivəsində nələrin yaxşı, nələrin pis olduğunu sayacaq olsaq bitirə bilmərik. Bu səbəblə insan yaxşı və ya pis yolu tutmasına görə müsbət sonsuz ilə mənfi sonsuz arasında gedib gələn bir xüsusiyyətə malikdir.

O halda ilk vəzifəmiz nəyin yaxşı, nəyin pis olduğunu öyrənməkdir. İkinci olaraq yaxşılıqla pisləyin bir olmadığını bilməkdir. Üçüncü vəzifəmiz pisləkləri tamamilə tərk etmək və gücümüz çatdığı qədər yaxşılıq etməkdir. Hətta yaxşılıqlar edərək pisləklərin və pislərin kökünü kəsməkdir. Ayeyi-kərimədə buyrulur:

“Yaxşılıqla pislə eyni ola bilməz! (Ey mömin kimsə!) Sən (pisləyi) yaxşılıqla dəf et! (Qəzəbə səbirlə, cəhalətə elmlə, xəsisliyə cəmərdliklə, cəzaya bağışlanmaqla cavab ver!) Belə olduqda aranızda düşmənçilik olan şəxsi, sanki yaxın bir dost görərsən!” (əl-Fussilət 34).

Peyğəmbərlərin həyatlarında bu ayənin bəhs etdiyi əxlaqın çox gözəl nümunələri var. Şəxslərinə qarşı edilən böyük pisləkləri bağışlamış, dözümlü göstərmiş və müqabilində yaxşılıqlar etməyə çalışmışlar. Beləcə, o pis əməl sahiblərinin yaxşı insanlara çevrilmələrinə vəsilə olmuşlar. Həzrət Yusifin dillərə dastan olan pisləyə yaxşılıqla cavab verməsi nəticəsində qardaşlarının necə utandıqlarını Quran xəbər verir (bax. Yusuf surəsi 89-92).

Allahın Elçisinin özünə və səhabələrinə uzun illər zülm edən, hicrətə məcbur edən, müxtəlif döyüşlərdə canlarını almağa çalışan məkkəliləri Məkkənin Fəthi günü bağışlayıb onların bu qədər pisləklərinə “Bu gün hamınız sərbəstsiz” deyərək yaxşılıqla qarşılıq verməsi qorxu və narahatlıq içində gözləyən məkkəliləri sevincə qərq etmiş və İslamın sürətlə yayılmasına vəsilə olmuşdur.

Mütləq gözəl və yaxşı Allahdır. Allah yaxşılıq edənləri sevər. Etdiyi yaxşı işi ən gözəl şəkildə tamamlayanları sevər. Pisləyi və pisləri sevməz. Peyğəmbərlər yaxşılığın memarı və onun zirvədəki təmsilçiləridir. Yer üzündə hansı yaxşılıq varsa, altında bir peyğəmbər imzası var. Pisləyin memarı isə şeytan və şeytanlaşmış insanlardır.

Rəsulullah (s.ə.s) bizi pisləyi tərk etməyə və yaxşı əməl işləməyə təşviq məqsədiylə belə buyurur:

“...Kim bir yaxşılıq etmək istəyər, amma edə bilməzsə, Allah bunu edilməmiş mükəmməl bir yaxşılıq olaraq yazar. Əgər bir adam yaxşılıq etmək istəyər sonra da onu edərsə, Allah o yaxşılığı on mislindən başlayıb yeddi yüz mislilə, hətta qat-qat artığı ilə yazar. Kim bir pislə etmək istəyər, amma imtina edərsə, Allah bunu mükəmməl bir yaxşılıq olaraq yazar. Əgər insan bir pislə etmək istəyər, sonra da onu edərsə, Allah o pisləyi yalnız bir günah olaraq yazar.” (Buxari, Riqaq, 31; Müslim, İman, 207, 259)

Qala kəndinin 102 yaşlı ağsaqqalı Kamalov Rza:

O vaxt qadağalara baxmayaraq dini yaşamağa çalışırdıq



İrfan: *Zəhmət olmasa özünüzü təqdim edin.*

Rza dayı: Mən Kamalov Rza Malım oğlu 1910-cu ildə Şamaxı rayonunun Ərəbşalbaş kəndində anadan olmuşam.

İrfan: *Eşitdiyimizə görə müharibədə də iştirak etmişiniz.*

Rza dayı: Bəli, II Dünya Müharibəsində iştirak etmişəm. 1938-ci ildə Fillandiyada olmuşam. Oradan qayıtdıqdan sonra 1941-ci ildə Böyük Vətən Müharibəsi başladı. Mən də hamı kimi müharibəyə yollandım. Qanlı döyüşlərdə iştirak etmişəm. Sovet qoşunlarının tərkibində Berlinə qədər getmişəm.

İrfan: *Müharibədən sonra necə oldu?*

Rza dayı: Müharibədən sonra kənddə kolxozda işləmişəm. 1951-ci ildə mədənlərdə işləmək üçün bizi kolxozdan məcburi şəkildə şəhərə gətiriblər. Şəhərdə 1 il Binə mədənlərində fəhlə işləmişəm. Ondan sonra 2 il də Qaradağ rayonunda yol idarəsində işləmişəm. Sonradan yenə də kəndə qayıdıb təsərrüfatla məşğul olmuşam. 1973-cü ilin axırında

oğlum Qala kəndində yaşadığı üçün onun yanına köçüb gəldim və o vaxtdan bəri bu kənddə yaşayıram. Burada qırçılıqla da məşğul olmuşam. Məscidin damını da o vaxt biz qırlamışdıq.

İrfan: *Neçə uşağınız olub?*

Rza dayı: Bir oğlum, beş qızım var. Hamısı birlikdə yüzə yaxın nəvəm, nəticəm və kötükcəm var.

İrfan: *İbadətə nə vaxt başlamısınız?*

Rza dayı: Özümü biləndən bu günədək ibadət edirəm. Hətta Sovetin ən güclü vaxtlarında, dinin tamamilə yox edilməyə çalışıldığı, ateistliyin məcburi olduğu dövrlərdə belə ibadətdən qalmamışam. Hətta biçin vaxtı, yayın istisində də orucumuzu tutardıq. Mən keçən ilə qədər oruc tutmuşam, yəni 101 yaşına qədər. Bu il də uşaqlar qoymadı. (Oğlu əlavə edir: Artıq çox qocalıb, zəifləyib. Ona görə qoymadıq tutsun)

İrfan: *Bəs Bakıya necə gəlib-gedirdiniz?*

Rza dayı: Dəvə ilə gəlirdik. Yolumuz üç gün davam edirdi. Kənddən saman, arpa gətirirdik, əvəzində duz alırdıq. Çox çətin zamanlar idi. Ancaq buna baxmayaraq hər bir insanın ürəyində Allah sevgisi vardı. Hamı bir-birinə hörmət edirdi. Ədəb-ərkan vardı. İndi baxıram maddi olaraq hər şey var, ancaq insana hörmət qalmayıb. O vaxt böyük-küçük vardı.

İrfan: *Gənclərə nə tövsiyə edirsiniz?*

Rza dayı: Ümumiyyətlə bala, iş insanın cövhəridi. Gərək insan boş dayanmasın. Hər zaman işləsin. İndiki cavanlara da tövsiyə edirəm ki, vaxtlarını boş keçirməsinlər. Tənbəl olmasınlar. Hər işə Bismillahla başlasınlar. Mən bu yaşına qədər yadıma gəlmir ki, Allahın adını çəkmədən evdən çıxım. Gərək Allahın əmrini tutasan. Baxın, bu yaxınlarda görürəm cavan uşaqlar Ramazan ayında siqaret çəkirlər,

biri su içir. Bala, indiki zamanda hər şey var, dini sərbəst şəkildə yaşamağa şərait var. Başa düşürəm cavanlar niyə belə edirlər? Allahın yolunu nə üçün tutmurlar? Axı o vaxt mənim yadıma gəlir ki, qadağalara baxmayaraq biz Allahın əmrlərinə riayət edirdik. Heç olmasa hamının ürəyində Allah xofu vardı.

İrfan: *İndi Ramazan bayramı ərəfasindəyik. Ovaxtkı bayramlardan yadınızda nə qalıb?*

Rza dayı: O vaxt kəndimizdən bir az aralıda yataqlar vardı. Mal-qaraya baxarıdılar bu yataqlarda. Orada yaşayanlar yolun uzaqlığı səbəbilə bayram namazına gələ bilmirdilər. Kəndimizin imamı öz atına minib bir-bir bu yataqlara gedər, oradakılara bayram namazı qıldırırdı.

İrfan: *Bəs müharibə illərində başınıza gələn hansısa əhvalat olubmu ki, burada bizimlə paylaşmaq istədiyiniz?*

Rza dayı: Polşada müharibə vaxtı bir evə girdik. İçəridə bir neçə qadın və bir alman kişi vardı. Qadın məni görən kimi soruşdu: "Sən Məhəmmədisən?". Müsəlman olub-olmadığımı bilmək istəyirdi. Dedim ki, bəli! Türk olduğunu söylədi. Bura necə gəlib düşdüyünü soruşduqda erməni-müsəlman davasında yurd-yuvasından didərgin düşüb buralara gəlib çıxdığını dedi. Yanındakı kişi də qayınatası imiş, övladları müharibədə idilər. Bizə yaxşı qonaqlıq da verdi.

İrfan: *1918-ci ildə baş vermiş erməni-müsəlman davası yadınızdadır?*

Rza dayı: Mən onda uşaq idim. Ancaq yadıma gəlir ki, ermənilər Şamaxıda kütləvi qırğınlar törədirdilər. Mənim əmim də gedib Mərzədən malakan əsgərləri gətirdi, bizim kəndi qorumaq üçün. Onlara pul da vermişdi. Çayın o biri tərəfində Cabanı kəndi var, ermənilər ordan topu

qoyub bizim kəndi vururdular. Malakan əsgərləri də burdan atırdılar ki, ermənilər kənddə silahlıların olduğunu görüb yaxınlaşmasınlar. O vaxt evdə danışıldılar ki, ermənilər qabaqlarını çıxanı öldürürlər. Bizim kəndin də aşağısına gəlib çatmışdılar. Sonradan türk əsgərləri gəldi. Bizim kəndin aşağısında da atışma gedirdi. Bizi kənddən çıxardılar. Başqa yerlərə yerləşdirdilər ki, ermənilər zərər verməsin. Kəndimizdən çıxarılan bəzi həmyerlilərimizi ermənilər Acıdərədə mühasirəyə salıb qırmışdılar. Kəndimizdə Yasin kişi olub. Görüb ermənilər gəlir özünü atıb ölülərin arasına, guya ki, ölüb. Ermənilər onun üzünü xəncərlə kəsmişdilər. Qorxusundan tərpənməmişdi ki, sonra sağ olduğunu bilib öldürürlər. Türklər gələndən sonra erməniləri qovub çıxartdılar. Türk əsgərlərindən şəhid olanların məzarları hələ də kəndlərimizdə insanların ziyarət yeridir.

İrfan: *Bəs Qala kəndinə necə gəlib çıxmısınız o vaxt?*

Rza dayı: Qala kəndinin yerli sakinlərinin Şüvələndə bağ evləri də vardı. Yaxıya bura isti olduğu üçün orda qalırdılar. Sonradan Sovet belə bir şərt qoydu ki, iki yerdən birini seçin. Qalada da su olmadığı üçün kənd camaatı Şüvələndəki bağ evlə-

Gərək insan boş dayanmasın.

Hər zaman işləsin. İndiki cavanlara da tövsiyə edirəm ki, vaxtlarını boş keçirməsinlər.

Tənbəl olmasınlar. Hər iş Bismillahla başlasınlar. Mən bu yaşıma qədər yadıma gəlmir ki, Allahın adını çəkmədən evdən çıxım. Gərək Allahın əmrini tutasan.

rini seçdi. 1968-69-cu ildə Şamaxının Ərəşalbaş kəndindən Qala kəndinə köç başlayıb. İlk gələn üç-dörd ailədən biri də bizim ailə olub. Burda o vaxtlar zeytun bağları salınırdı, digər təsərrüfat işləri aparılırdı. Ona görə də bizi bura gətirdilər. 1970-71-ci illərdə burda kolxoz quruldu. Bizim Ərəşalbaşdan da əksər insanlar bura köçüb gəldilər. Sovet dövründə burda böyük təsərrüfatlar vardı.

İrfan: *Bir ağsaqqal kimi sonda necə xeyir-dua edərdiniz?*

Rza dayı: Allah millətimizə rəhm eylesin. Allah cəmi Məhəmməd ümmətinin dadına çatsın. Ata-analarımıza rəhmət etsin. Cavanlara kömək olsun, yolunu azanlara insaf versin, doğru yola qaytarsın.



Müdrıklərdən öyüdlər

* Alimlərin dünyanı sevmələri, ona qarşı istəkli olmaları gözəl üzlərinə bir ləkədir.

* Nəfsi-əmmarə (nəfsin ən aşağı mərtəbəsi) məqam sahibi və başçı olmaq sevdası üzərinə yaradılmışdır. Bu məqamda olanın bütün əməyi dost, yoldaş və tanışları üzərində başçı olmaqdır.

* Nəfsin baş olmaq, üstün olmaq xüsusundakı boş xülyələrindən qurtulmadıqca əsl qurtuluşdan danışmaq cəfəngiyyatdır.

* Bu dünya üz-gözünü boyamış çirkin qadın kimidir.

* Yeyilən yeməkdən məqsəd Allaha itaətin yerinə yetirilməsi üçün güc-qüvvət qazanmaqdır.

* Əməl işləməyin vaxtı gənclikdir.

* Vaxtların şərəflisi olan gənclik çağını əməllərin ən fəzilətli olanlar üçün xərcləmək lazımdır.

* Fəqirlərlə söhbətdən bezib varlılarla söhbəti seçənlər nə bədbəxt dirlər.

* Möminlərə görə Allah hər şeydən dəyərli və sevimlidir.

* Bəla məhbubun qamçısıdır; sevən insanı məhbubundan başqasına iltifat etməkdən uzaqlaşdırar.

* Dərd və bəlanın bir başqa üzü də var ki, həqiqi sevnə ilə yalandan sevnəni ayırd edər.

* Ağlın afəti daimi və yersiz bir məbahisə içində olmasıdır.

* İmanın afəti inkardır. Sevginin afəti şəhvət yolunu tutmasıdır.

* Haqq yolda olanların afəti məqam-mövqə sahibi olmaq arzusudur.

* Əhli-qibləni küfrlə ittiham etmə.

* Elmiylə amil olmayan, dini qayə deyil alət edən, ədəbdən xəbərsiz, nəfslərinin ardına düşmüş insan qılıqlı azgınlardan uzaq ol.

* Məhəbbət ürəkdə olan bir atəşdir, könüldə haqdan qeyrisini saxlamaz, yandırar.

* Yeməyi səni daşıyacağı qədər ye, sənin onu daşıyacağın qədər yemə.

* Dil insanın tərəzisiidir.

* Dost və yoldaşların qeybətini etmək rəzillikdir.

* Minnət qoymaq səxavətliliyi puça çıxardan fəlakətdir.

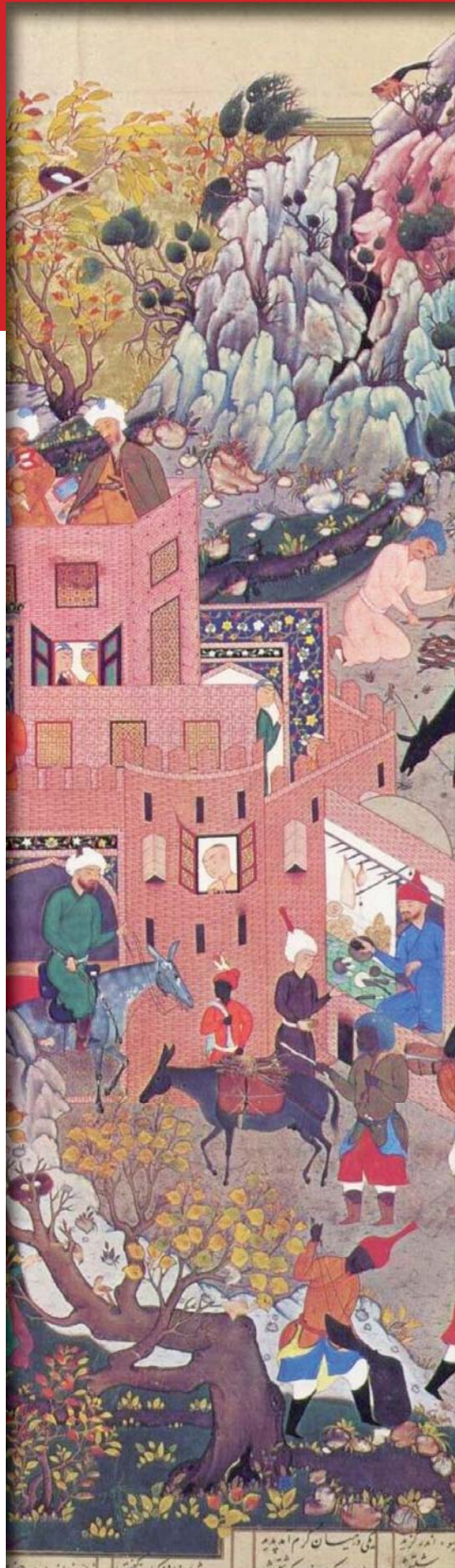
* Danışsən doğru danış, söz verirsən tut, şirin dil, insanlara salam vermək sünnədir.

* Mülayim söz və çox salamlamaq insanların sevgisini qazandırar.

MÜSƏLMAN-TÜRK İMPERATORLUĞU DÖVRÜNDƏ DİGƏR DİN MƏNSUBLARINA MÜNASİBƏT

Bildiyimiz kimi, tarix boyunca geniş torpaqlara hökm edən bütün müsəlman rəhbərlər (hökmdarlar) digər dinlərin mənsublarına qarşı son dərəcə mehriban və hörmətlə davranmağa davam etmişlər. Belə ki, İslam dövlətlərində həm yəhudilər, həm də xristianlar son dərəcə təhlükəsiz və müstəqil bir həyat yaşamışlar.

Səlcuqilər və Osmanlı imperatorluqları dövründə də İslamın ədalət və mərhəmətliliyi davam etmişdir. İngilis tədqiqatçısı ser Tomas Arnold “İslamın sülhsevərliyi” («The Preaching of İslam») adlı kitabında xristianların səlcuqların bu davranışına görə onların idarəçiliyi atlına necə keçmək istədiyini belə bildirir: “İslam idarəçiliyi altında dini həyatın təhlükəsiz olması haqqındakı bu hisslər yenə o dövrlərdə Kiçik Asiya (Anadolu) xristianlarının səlcuq türklərini bir xilaskar kimi qarşılamasına səbəb olmuşdur... Hətta VIII Mixail (1261-1282) dövründə Kiçik Asiya içərisindəki kiçik qəsəbələrin xalqı Bizans imperiyasının zülmündən qurtulmaq ümidi ilə türklərə kömək üçün müraciət etmişlər. Hətta bu xalq arasında bir çox varlı və ya kasıb adamlar o zamankı türk milli sərhədləri çərçivəsində köç etməyi düşünürdülər”. Müsəlman Səlcuqilər imperatorluğunun ən parlaq dövründə rəhbər olan Məlikşah ələ keçirdiyi torpaqlardakı xalqla böyük bir mehribanlıq və mərhəmətlə münasibət bəsləmişdir. Bunun nəticəsində də fəth



etdiyi ölkələrin xalqları tərəfindən böyük sevgi və hörmətlə yada salınmışdır.

Bütün bitərəf tarixçilər Məlikşahın ədalətini və mehriban rəftarını səmimiyyətlə dilə gətirirlər. Onun mehribanlığı kitab əhlinin qəlbində də özünə qarşı bir sevgi yaratmışdı. Hətta bu səbəblə bir çox şəhər öz istəyi ilə Məlikşahın idarəçiliyinə keçməyi qəbul etmişdi. II səlib yürüşünə VII Luinin şəxsi katibi kimi qatılmış Müqəddəs Denis monastırının nümayəndəsi Odo de Pioqilo adlı rahibin ser Tomas Arnoldun yenə həmin kitabında yer alan xatirələrində müsəlmanların hansı dinə mənsub olmasından asılı olmayaraq, hər kəsə qarşı necə ədalətli davranması bütün açıqlığı ilə bildirilir:

“Əgər müsəlman türklərin qəlbinə o səfalət və fəlakəti görərək bir mərhəmət hissi gəlməsəydi, arxada qalan xaçpərəst dəstələrinin vəziyyəti çox ağır olardı. Türklər bu biçarələrin yaralılarına qulluq etdilər, kasıblarını yedizdirdilər və onları ehtiyacdan xilas etdilər. Hətta bəzi müsəlmanlar rumluların qorxu və hiylə ilə hacılardan qoparmış olduqları fransız pullarını satın alaraq ehtiyacı olan hacılara verdilər. Eyni dindən olmayanların bu himayədarlığı ilə öz dindaşları olan və onları ağır işlərdə işlədən, döyən rumluların hərəkətləri xaçlı hacılar arasında elə bir müqayisəyə səbəb oldu ki, bunlardan bir çoxu onları xilas edən müsəlmanların dinini öz istəkləri ilə qəbul etdilər”.

Əsrlər boyu 3 qitəyə hökm edən Osmanlı imperiyasının tarixi də eyni şəkildə mehribanlıq və xeyirxahlıq nümunələri ilə doludur. “Sultan Bəyaziddə gördüyümüz şəfqət və mehribanlıq bütün Osmanlı rəhbərlərinə xas olan xüsusiyyətlərdən idi. Fateh Sultan Mehmet İstanbulu fəth etdiyi zaman bu şəhərdə həm xristianlara, həm də yəhudilərə müstəqil yaşamaq hüququ vermişdi. Müsəlmanların mehriban və ədalətli davranışı mövzusunda İslam dünyası haqqında yazdığı qiymətli əsərləri ilə tanınan Andre Miquel belə deyir:

“Xristian xalqlar Bizans və Latin dövlətləri zamanında da tapa bilmədikləri çox

İslam dövlətlərinin tarixini tədqiq edən Qərb ölkələrinin alimləri müsəlman rəhbərlərinin böyük torpaq ərazisinə malik olduqları dövrdə də fəth etdikləri ərazilərdə hamısının böyük əxlaq sahibi olduqlarını qeyd etmişlər.

yaxşı idarə olunan bir quruluşda idilər. Əsla sistemli bir zülm görmədilər. Tam əksinə, İstanbul imperatorluğu işgəncə görən İspaniya yəhudilərinə bir sığınacaq olmuşdu. Heç bir yerdə zorla islamlaşdırma getməmişdir”.

Eyni zamanda İslam dövlətlərində Osmanlıdan əvvəl də qeyri-müsəlmanlara böyük hüquqlar verilmişdi. Corctaun Universitetində (ABŞ) din və beynəlxalq əlaqələr professoru olan Con Esposito tarixdə müsəlman dövlətlərinin idarəçiliyinə keçən yəhudilərin və xristianların burada böyük şəfqətlə qarşılandıklarını belə ifadə edir: “Bizans və Fars torpaqlarında yaşayan və xarici hökmdarlar tərəfindən idarə olunan bir çox müsəlman olmayan cəmiyyət üçün İslam idarəçiliyi bir idarəetmə dəyişikliyi mənasına gəlirdi. Amma bu yeni rəhbərlər çox zaman daha mülayim, xeyirxah və dözümlü idi. Bu icmaların çoxu daha çox muxtariyyətə sahib idi və əksər hallarda daha az vergi ödəyirdilər”.

Diqqət edin, İslam dövlətlərinin tarixini tədqiq edən Qərb ölkələrinin alimləri müsəlman rəhbərlərinin böyük torpaq ərazisinə malik olduqları dövrdə də fəth etdikləri ərazilərdə hamısının böyük əxlaq sahibi olduqlarını qeyd etmişlər. Eyni zamanda bu idarəçilikdə onların mülayimliyini, mehribanlığını, ədalətini görən digər din mənsublarının İslam dinini qəbul etmiş olduqlarını öz əsərlərində izah etmişlər. Deməli, İslam əxlaqına sahib olan müsəlman rəhbərləri (hökmdarlar) mehriban, mülayim, şəfqətli, ədalətli və mərhəmətli olmaları ilə bərabər digər din mənsublarına əsl İslam əxlaqını sərgiləmişlər.

BEYNİNİ GÜCLƏNDİR

Harvard Tibb Universitetinin mütəxəssislərindən Dr. Aaron P. Nelson sağlam beyinə sahib olmağın başlıca əsaslarını qeyd edir. Onun beyini gücləndirmək üçün bütün insanlara təqdim etdiyi 11 məsləhət...

1. İlk növbədə alkoqolla vidalaşmaq. Çünki alkoqol beyin hüceyrələrini təhrif edir.

2. Yaxşı yuxu. Bütün araşdırmalar, reportlar, bu sahədəki mütəxəssis və mərkəzlərin israrla vurğuladığı xüsurlardan biri də yuxu normasına riayət etməkdir. Burada əsas olan yatmaq vaxtının çoxluğu deyil, necə yatıldığıdır. Əgər yatdığınız otaqda qoxu varsa, işıqlıdırsa, səs varsa, tox halda yatırsınızsa bunlar sizin neçə saat yatmağınızdan asılı olmayaraq yaxşı yata bilməyinizə mane olacaq və beyin tam istirahət edə bilməyəcəkdir. Yeni öyrənidklərmizi daha yaxşı yadda saxlaya bilmək üçün də yuxudan faydalı istifadə etmək vazkeçilməzdir. Daha yaxşı yatmaq üçün nələr etmək lazım olduğu növbəti yazılarda ətraflı açıqlanacaq.

Bu gün yaddaş zəifliyi, diqqətsizlik, konsantrasiya problemi demək olar hər kəsin şikayət etdiyi, həllini gözləyən məsələlərdəndir. Beyni daha aktiv işlətmək, yaddaşı gücləndirmək üçün xeyli sayda reklam olunan tibbi vasitələr mövcuddur. Bunların faydalı olanları ilə yanaşı, sadəcə qazanc məqsədilə hazırlanmış və uzun müddətli heç bir faydası olmayan, əksinə var olan problemi daha da ağırlaşdıran vasitələr də mövcuddur.

Burada qeyd edək ki, beyini gücləndirmək üçün bir çox metodlar var. Hansı ki, bunlar hər kəsin edə biləcəyi və nəticə alacağı, sözün əsil mənasında köməkəddici məşqlərdir.

3. Yeni şeylər öyrənməyə davam edin. Öyrənilən hər yeni məlumat və qabiliyyət eyni zamanda beyin məşqidir. Yeni idman növləri, hobbilər, araşdırma sahələri, həyəcanlı və zövqlü problemlər, əzbərlənən yeni şeirlər və öyrənilən yeni dillər beyniniz üçün ən güclü, faydalı və həqiqətən effektiv olan vitaminlərdir.

4. Tənbəlliyn daşını atın. Zehni fəaliyyətlərinizi məhdudlaşdırmayın. Xüsusi ilə televizora baxmaq kimi passiv fəaliyyətləri azaldın. Televizorun qarşısında keçirdiyiniz saatlar yalnız fiziki deyil, ruhi sağlamlığınızı da zədələyir.

5. Hər gün və ya həftədə iki-üç dəfə idmanla məşğul olun. Həftədə ən az 35-45 dəqiqə olmaqla 4 gün piyada gəzintiyə çıxın. Yeriməyin beynin sağlamlığı üçün bir çox faydaları və yenidən formalaşması prosesini sürətləndirməyə dair bir çox dəlillər var. Beynin yeni bacarıqlar, istedadlar qazana bilməsi, beyin hüceyrələri arasındakı güclü və çox sayda bağlar qura bilmə qabiliyyətinin əsas dəstəkləyicilərindən biri də davamlı məşqlərdir.

6. İstifadə etdiyiniz dərmanları yenidən gözdən keçirin. Xüsusilə də beyinə təsir edən dərmanları həkim məsləhəti olmadan istifadə etməyin. Depressiya və stressə qarşı yuxugətirici, ruhi cəhətdən sakitləşdirici dərmanları qonşu, dost və s. məsləhətləri, tövsiyələri ilə alıb istifadə etməyin.

7. Resepsiz satılan tibbi preparatları necə gəldi qəbul etməyin. Təbii, ya da zərərsiz deyə istifadə edəcəyiniz vasitələrin beyin hüceyrələrinizi zədələyə, zehni fəaliyyətinizi poza biləcəyini unut-

mayın. Aliminium tərkibli antiasitləri və yuxu gətirici preparatları həkiminizlə məsləhətləşmədən qəbul etməyin.

8. Vitaminlərdən faydalanın. E və C vitaminlərindən istifadə edin. Kifayət qədər B vitamini, xüsusilə də B12 vitamini qəbul etdiyinizdən əmin olun. Rejimsiz qidalanmağın yaşlandıqda vitamin əskikliyinə səbəb ola biləcəyini də unutmayın.

9. Həyata bağlı qalın. Həyatınıza mənə qatan və ilham qaynağı olan bağları yaxşıca möhkəmləndirin, çoxaldın və qoruyub saxlayın. Ruh yüksəkliyinizi qorumağa və gücləndirməyə çalışın. Bryus Linin dediyi kimi "Xoşbəxt olun, amma heç vaxt qane olmayın". Əldə etdiklərinizə görə sevinin, onları qismət etdiyinə görə Yaradana şükürlər edin və özünü təbrik edin. Həmçinin sizə dəstək olan insanlara da səmimi təşəkkürlərinizi çatdırmaqda gecikməyin.

10. Ailəniz, dostlarınız üçün vaxt ayırmağa xəsislik etməyin və ayırdığınız vaxtları ən yaxşı şəkildə keçirməyi özünü əsas məqsəd edin. Birlikdə sosial fəaliyyətlərinizi artırmağa çalışın. Sosial münasibətlər bir tərəfdən zehnin inkişafına, digər tərəfdən də fərqli hadisələrin ruhi travmalarını aradan qaldırmağa kömək edir.

11. Hər gün yeməyi eyni yerdə oturub yeməyin, bəzən dəyişikliklər edin. Həmçinin evə gedərkən fərqli yollardan gedin. Gündəlik işlərinizdə hər iki əlinizdən istifadə edin. Məsələn telefonu, televizor pultunu digər əlinizlə tutun. Eyni anda hər əlinizə qələm alın və eyni anda biri ilə yazı yazarkən digəri ilə şəkil çəkməyə çalışın.

HALAL OLANI AXTARMAQ



Müasir dövrdə faiz kapital bazasının ana sütunlarını təşkil edən iqtisadi bir formasiya formasını almışdır. Bugünkü iqtisadi həyat o şəkildə formalaşdırılmışdır ki, bu formasiyanın mövcudluğunu, iqtisadi, psixoloji təsirlərini cəmiyyəti formalaşdıran fərdlərin özləri belə hiss etmirlər. Belə ki, cəmiyyətin maddi və mənəvi həyatını təşkil edən münasibətlərin ana zəminini iqtisadi münasibətlərsiz təsəvvür etmək mümkün deyil və bunu ağlabatan hesab etmək də olmaz. Bu münasibətlərin sütunlarını təşkil edən alətlər, vasitələr, yollar, formalar birbaşa və dolayı yolla bizim iqtisadi həyatımızı tənzimləyən çarxlara çevrilmişdir. Biz bir müddət sonra istər-istəməz bu burulğana qapılıraq və qurtula bilmirik. Belə olan təqdirdə əsas məsələ burulğana qapılmamaq və sonra da qurtulmaq çarələri axtarmağa ehtiyac görməməkdə gizlidir. Yoxsa, əgər kimsə “Mən burulğana qapılacaq və sonra da qurtulacağam” deyirsə, bu düşüncənin sahibi ağıllı addım sayılmaz. Faiz də burulğan kimidir, həm də haram burulğanı. Bəs haram olanın hökmü nədir?

İslama görə haram olan qəti qadağan olunan mənasına gəlir. Həmçinin “Haramla bəslənmiş vücut cənnətə girə bilməz.” (Tabərani) hədisi bu müstəvidə (Haram mövzusunda) hər şeyi ehtiva edir. Bəs nə halaldır, nə haramdır? Bunu necə bilək? Bəs faizin haram olduğunu haradan və necə öyrənək? Allah Rəsulu (s.ə.s) buyurdu: “Halal Allahın kitabında halal qıldıqlarıdır. Haram isə Allahın kitabında haram etdikləridir. Halal və haram olması haqqında qəti bir hökm bildirmədikləri haqqında isə külfətə girməyin!” (Əhməd). Bu hədis Allahın nəyi halal və nəyi haram etdiyinə açıq şəkildə aydınlıq gətirir. Bəs Allahın kitabında bu mövzuda halal və haram haqqında nə deyilir? **“Sələm (faiz) yeyənlər (qiyamət günü) qəbirlərindən ancaq şeytan toxunmuş (cin vurmuş dəli) kimi qalxarlar. Bunların belə olmaları: “Alış-veriş də sələm kimi bir şeydir!” – dedikləri üzündəndir. Halbuki, Allah alış-verişi halal, sələm (faiz) almağı isə haram (qadağan) etmişdir. İndi hər kəs Rəbbi tərəfindən gələn nəsihəti qəbul etməklə (bu işə) son qoyarsa, keçmişdə aldığı (sələmlər) onundur**

(ona bağışlanar). Onun işi Allaha aiddir. Amma (yenidən sələmçiliyə) qayıdanlar cəhənnəmlikdirlər və orada həmişəlik qalacaqlar!” (əl-Bəqərə, 275).

Bu məsələ Qurani-Kərimdə bu qədər aydın şəkildə ifadə olunmuşdur. Bunlar Allahın sözləri və vədləridir. Göründüyü kimi faiz haram, ancaq ticarət halal olan, həmçinin peyğəmbərimiz tərəfindən də təşviq edilən bir məsələdir. “Ticarət edin, çünki ruzinin onda doqquzu oradadır”. Əshab peyğəmbərimizdən soruşur: Ey Allahın Rəsulu hansı qazanc daha xeyirli və xoşdur? “Əl əməyi ilə əldə edilən qazanc, bir də hiyləsiz alverdən əldə edilən qazanc”. Buradan çıxardığımız nəticə odur ki, faiz haramdır. Amma bununla yanaşı İslam müsəlmanları ticarətə təşviq edir və onları həqiqi xeyrin olduğu yönə sövq edir. Bəs ticarətin necə? Bir qaydası, bir üslubu varmı? Şübhəsiz ki, hər şeyi tənzimləyən və daim xeyri tövsiyə edən İslam ticarətə də ədalət, düzgünlük, dəqiqlik və sadıqlıq prizmasından yanaşır. Rəhmət peyğəmbəri tacir haqqında belə deyir: “Tacirdə bu 4 xüsusiyyət olarsa, qazancı təmiz, yəni halal və bərəkətli olar. Mal alarkən (ucuz almaq üçün) (aldığı malı) pisləməz. Malını satarkən (bahalı satmaq) üçün öyməz (yalançı reklama baş vurmaz). Müştəriyə satarkən malındakı qüsuru gizlətməz. Alverdə (müşəriyə özünü inandırmaq üçün) and içməz.” Bir sözlə, müsəlman hər mənada əlindən, dilindən əmin olunacaq, doğru olacaq kəs olmalıdır. Deməli, halal olan dairəyə girərək haram buyurulanlardan uzaq durmaqla yanaşı, halal buyurulanlara da haram qatmamalıyıq. Allahın halal buyur-

duqlarını halal olaraq kirlətmədən yaşamaq lazımdır. Düzdür, bu gün rəqabət bazarı elə bir forma alıb ki, bu, müəyyən qədər çətindir. Ancaq bunlar bizi məsuliyyətdən xilas etmir. Həmçinin, çətin olan axına qarşı üzmək deyilmi? Bizi “filankəs də belədir” və “ya kimlərsə bu cür yaşayır” kimi ifadələr aldatmamalıdır. Bizim dəyərlərimizə biz sahib çıxmalıyıq ki, başqaları da bu dəyərlərimizə hörmətlə yanaşsınlar. Eyni zamanda aləmlərin rəbbi olan Allahın razılığını qazanaq. Əgər buna müvəffəq olsaq, (əməllərimizlə layiq olmasaq belə Allah-Təala əməllərimizdəki səmimiyyət hörmətinə bizi daha gözəllərinə müvəffəq edər. Bunun üçün həm quracağımız ailənin, həm yetişdirəcəyimiz nəslin, həm də cəmiyyətin sağlam olması naminə və bizə əmr olunan kimi olmaq adına halal dairəylə kifayətlənməli, xeyri halal dairədə axtarmalıyıq. Halal olmayanda da həqiqi mənada xeyir olmadığını anlamalıyıq.

*Halal olan dairəyə girərək haram
buyurulanlardan uzaq
durmaqla yanaşı,
halal buyurulanlara
da haram
qatmamalıyıq.
Allahın halal
buyurduqlarını halal
olaraq kirlətmədən
yaşamaq lazımdır.
Düzdür, bu gün
rəqabət bazarı
elə bir forma alıb
ki, bu, müəyyən qədər
çətindir. Ancaq bunlar
bizi məsuliyyətdən xilas
etmir.*



RƏSULULLAHIN ZARAFATI

Ənəs b. Malik (r.a) bunu nəql edir:

Səhrada yaşayan Zahir adında bir səhabə vardı. Bu şəxs hər dəfə gələndə Allah Rəsuluna çöldə yetişən məhsullardan hədiyyə gətirərdi. Geri qayıdanda da Peyğəmbərimiz (s.ə.s) onu heybəsini ehtiyacı olan şeylərlə doldurar və belə deyərdi. “Zahir bizim çölümüz, bizsə onun şəhəriyik.”

Görünüscə gözəl olmasa da Rəsulullah (s.ə.s) onu çox sevirdi. Bir dəfə Zahir əlindəkiləri satarkən Rəsulullah (s.ə.s) arxadan onu qucaqladı. Və mübarək əlləri ilə gözlərini qapadı. Zahir isə:

- Kimsən? burax məni deyərək onun əlindən xilas olmağa çalışırdı, lakin gözlərini bağlayan şəxsin Rəsulullah (s.ə.s) olduğunu bildikdə rahatlandı və kürəyini hz. Peyğəmbərin sinəsinə daha da yaxınlaşdırdı. Daha sonra Rəsulullah (s.ə.s):

- Bu kölə satılıqdır, almaq istəyən varmı? –deyə səsləndi.

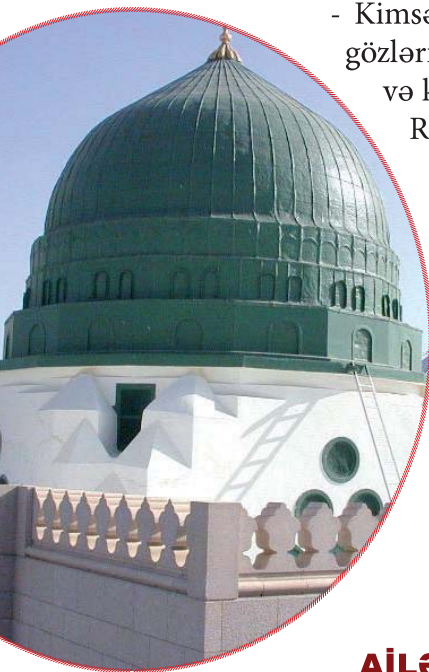
Zahir isə boynubükük və hüznü əda ilə belə dedi:

- Ya Rəsulallah, mənim kimi dəyərsiz bir köləyə vallahi qəpik-quruş verən tapılmaz.

Rəsulullah (s.ə.s) isə buyurdu:

- Xeyr, ey Zahir, sən Allah qatında son dərəcə qiymətli və bahalısan.

(Əhməd, III, 161)



AİLƏLİKLƏ AXİRƏTƏ HAZIRLIQ

Xəlifə Ömər bin Əbdüləziz hər gecə qızlarına baş çəkər, hallarını xəbər aldıqdan sonra yatmağa gedərdi.

Bir gecə yenə onlara baş çəkmişdi. Atalarının gəldiyini eşidən qızlar əlləriylə ağızlarını tutub qapını açdılar. Ömər bin Əbdüləziz yanlarındakı mürəbbiyyələrindən nə üçün belə etdiklərini soruşduqda bu cavabı aldı:

- Yeməyə soğan və mərciməkdən başqa heç nələri yox idi. Soğan qoxusu sizi narahat etməsin deyə ağızlarını tuturlar.

Ömər bin Əbdüləzizin gözləri yaşardı və qızlarına belə dedi:
- Qızlarım, sizin cürbəcür və gözəl yeməklərlə dünya nemətlərinə düşkünlüyünüz və israfə meyil etməyiniz atanız üçün axirət vəbalı ola bilər.

İXLASI KİMDƏN ÖYRƏNDİN?

Cüneyd Bağdadidən “İxlası kimdən öyrəndiniz?” –deyə soruşduqda belə cavab verdi: “Məkkəyi-Mükərrəmədə ikən bir bərbər gördüm. Ona “Allah rızası üçün mənim saçımı düzəldərsənmi?” –dedim. Bərbər: “Əlbəttə” –dedi. O əsnada vəzifəli bir adamın saçını tərəş edirdi. Dərhal əlini saxlayıb: “Lütfən ayağa qalxın. Əgər bir adam Allah rızası üçün bir şey istədisə, o iş hər şeydən əvvəl gəlir” – dedi və mənim saçımı tərəş etməyə başladı. Sonra da cibimə bir az pul qoyub “Ehtiyacların üçün xərcləyərsən!” –dedi. Mən bu mənzərə qarşısında heyran etdim və əlimə keçəcək ilk pulu ona hədiyyə etməyə niyyətəndim. Az bir zaman keçdikdən sonra Bəsrədən bir kisə qızıl göndərdilər. bu bir kisə qızılı bərbərə vermək üçün yanına getdim. Səbəbini soruşdu, niyyətimi ona dedim. Mənə belə cavab verdi: “Sən Allah rızası üçün məni tərəş et, -dedin. Mən də dediyini etdim. İndi bunları götürsəm, niyyətimdə və ixlasımda dəyişmə olacağından qorxuram.” –dedi.



ORADAKI KİMMİŞ?

Məşhur ingilis yazıçısı və filosofu Samuel Smayls deyir:

Həqiqi xarakter sahibi gizli də olsa, açıq da olsa dürüst hərəkət edər. Heç kim olmadığı halda cibinə nə üçün bir neçə armud qoymadığı sualına yaxşı tərbiyə almış bir uşağın bu cavabı nə qədər ibrət vericidir.

- Necə yəni heç kim yox idi? Mən orada deyildimmi? Mən belə bir şərəfsiz iş gördüyümə şahid olmaq istəmərəm.

Sual Cavab



Sual: Tərkibində qida jelatini olan məhsulları yemək caizdirmi?

Cavab: Jelatin qeyri-təbii protein-dir. Jelatinin hazırlanmasında əsasən heyvan dərisi, sümüyü, qığırdağı və toxumalarından istifadə edilir. Jelatin mürəkkəb kimyəvi proseslərdən keçərək əldə edilir və səkkiz mərhələdən sonra istifadəyə yararlı hala gəlir. Qeyd etmək lazımdır ki, tibbi ləvazimat və qida istehsalında istifadə edilən jelatinlərin xam maddəsi əsasən donuz və ya dana dərisi, yaxud sümüyüdür.

İslam hüququ baxımından jelatinin xam maddəsi kimi istifadə olunan dəri, toxuma və ya qığırdaq halal yoldan əldə edilərək istifadə edilibsə, jelatin halal və caizdir. Əgər haram və ya şübhəli yoldan əldə edilibsə, nəticədə istehsal edilən jelatin də caiz hesab olunmur.

Vurğulamaq lazımdır ki, bir maddəyə haram və ya halal deyilə bilməsi üçün həmin şey haqqında ya nəss (ayə və ya hədis), yaxud da mötəbər İslam alimləri həmin mövzuda həmfikir olmalıdırlar. Jelatin məsələsinə gəlincə, jelatin və digər qoruyucu maddələr kimi yeni məhsulların bir hissəsinin istehsalında donuz və murdar heyvanın dəri, sümük və toxumalarından istifadə olunur. Bundan başqa, insanın sağlamlığına bir sıra ziyanlarının da olduğu bildirilir.

Fiqh alimlərinə görə “ərimə, donma, quruma, qarışma” kimi tərkibinin dəyişməsi ilə onun dini hökmü də dəyişikliyə məruz qalır. Belə ki, məsələn, sərxoşluq verən bir içkinin sirkəyə çevrilməsi, heyvanın duza çevrilməsi kimi kimyəvi dəyişikliklərə məruz qalarsa, onun mahiyyəti və hökmü də dəyişir. Yəni onun yeni maddəsi duz və ya sirkə adını alır.

Odur ki, jelatin və qoruyucu maddələrin istehsalında nədən istifadə olunursa olunsun, kimyəvi cəhətdən dəyişdiyi, adları və mahiyyətləri, tərkib hissəsi artıq başqa maddələrdən ibarət olduğu mütəxəssislər tərəfindən açıq-aşkar bildirilir. Ona görə də bu kimi məsələlərdə fətva verə bilmək üçün iki elm sahəsinin əməkdaşlığı etməsinə ehtiyac vardır. Belə ki, mütəxəssislər tərəfindən yeni maddənin ona qatılan və haram olan maddədən tamamilə başqa bir maddəyə çevrilib-çevrilmədiyi barədə dəqiq rəy olmalıdır. Bunun nəticəsində fiqh alimi də məhz bu rəyə əsasən dini baxımdan onun fətvasını verməlidir. Nəticə olaraq deyə bilərik ki, donuz mənşəli jelatindən istifadə caiz deyildir.

Sual: Bir insanın birdən artıq evi varsa, bunun zəkatını verməlidirmi?

Cavab: Əvvəlcə qeyd etmək lazımdır ki, hər hansı bir əşya ticarət əşyası

olmadıqca həmin əşya zəkata daxil deyildir. Belə ki, ev alqı-satqısı ilə məşğul olan şəxs öz mülkiyyətində olanı satışı qoyduğu daşınmazlardan, zəkat hesabında əlində olanların dəyəri üzərindən 2,5% zəkata daxil olar. Vasitəçi olaraq başqalarına məxsus daşınmazları satan və ya icarəyə verən isə, qazandığı gəlirlərdən il sonunda zəkata əlavə edir.

Günümüzdə sərmayə, torpaq və ticarətdən başqa müntəzəm gəlir təmin etmək məqsədi ilə başqa istiqamətlərə yönəlmişdir. Kirayə gəliri təmin etmək üçün əldə mövcud olan mənzil, iş yeri, dükən, bina, anbar ilə istehsalat üçün təsis edilən fabriklər, nəqliyyat üçün istifadə edilən avtobus, qatar, təyyarə, gəmi, yük maşını və s. vasitələr bunlar arasında sayıla bilər. Bunların hamısı çoxalma və inkişaf olmadan gəliri üçün edilən işlərdir. Məhz bu səbəblə də gəlirlərindən zəkat verilməlidir.

Bununla yanaşı, müxtəlif avtomobil alqı-satqısı ilə məşğul olanların əllərində mövcud olan maşın, yük maşını, avtobus kimi nəqliyyat vasitələri dəyəri üzərindən zəkata daxil olur. Başqalarına məxsus nəqliyyat vasitələrini vasitəçi kimi satanlar isə, gəlirlərindən il sonunda əlində qalanı zəkata əlavə edir və əgər varlıdırsa 2,5% üzərindən zəkata daxil olar.

Şəhərlərarası avtobusla sərnəşin nəqliyyatı ilə məşğul olan firma, həmin avtobusların gəlirindən ilin axırında 2,5% zəkat verməlidir. Ancaq il içində bunlardan məsələn, beş avtobusun satışına qərar verilsə, müştəri tapılıncaya qədər, bunlar gedişə davam edə bilər, lakin ticarət malına çevrildiyi üçün dəyərinə görə zəkata əlavə edilir.

Sual: Evdə qızıl əşyalarından və ipək parçalardan istifadə etmək olarmı?

Cavab: Hz. Peyğəmbərin hədislərində hər dövrdə bəzək əşyası kimi öz əhəmiyyətini qoruyub saxlayan qızıl, gümüş və

ipək paltardan istifadə etmə ilə əlaqədar müəyyən məhdudiyyət qoyulmuşdur. Qadınların fitrətən bəzənməyə olan ehtiyac və meyilləri səbəbilə onlara bu mövzuda güzəşt edilmişdir. Qadınların israf və göstərişə yönəlməmələri, həmçinin bunları cinsi təhrik vasitəsi etməmələri şərti ilə qızıl və gümüşü bəzək (zinət) əşyası kimi istifadə edə biləcəkləri və ipək paltarlar geyə biləcəkləri bildirilmişdir. Lakin bunların məişət əşyası kimi istifadə olunması məhdudlaşdırılmışdır. Sözügedən bu üç maddənin kişilər tərəfindən istifadə olunması isə bir qayda olaraq qadağan olunmuşdur.

Mövzu ilə əlaqədar qadağaları bildirən hədislərdən bəzələri bunlardır: *“Qızıl və ipək ümmətimin kişilərinə haram, qadınlarına halaldır”* (Buxari, Libas, 30; Əbu Davud, Xatəm, 3; Tirmizi, Libas, 1). Bəra İbn Azib (r.a) belə demişdir: *“Hz. Peyğəmbər bizə yeddi şeyi əmr, yeddi şeyi də qadağan etdi. Bizə qızıl üzükdən istifadə etməyi, gümüş qabdan içməyi, yəhərlərin üstünə qoyulan ipək örtükdən (misərə), ipəkdən naxış qoyulmuş parçadan (qəssiy) istifadə etməyi, ipək (həsir), qalın ipəkdən parça (istəbrəq) və ipək parça (dibac) geyməyi qadağan etdi”* (Buxari, Libas, 45 ; Müslim, Libas, 1).

Yuxarıda qeyd olunan üç maddənin və buna oxşar bəzək əşyasının istehsalı və ticarəti (alqı-satqısı) caizdir (Buxari, Libas, 25,30). Çünki bunların istifadəsi halal olduğu kimi, müharibə şəraitində və ya xəstəlik səbəbilə ipək paltar geyinmək kişilər üçün də caiz sayılmışdır (Buxari, Libas, 29). Əksər İslam hüquqşünaslarına görə ipək parça yalnız geyinmək üçün yox, həmçinin yorğan, döşək, yastıq, xalça kimi əşyada da kişilər üçün geyinmə hökmündə olduğu fikrini irəli sürmüşlər. Ancaq Əbu Hənifə və bəzi Maliki məzhəbindən olan İslam hüquqşünaslarına görə hədislərdəki qadağa ancaq geyim əşyası ilə əlaqədardır. Odur ki, ipək parça kişilər üçün geyimdən başqa yerdə istifadə oluna bilər.

İŞİ BACARANA VERMƏK

Bir gün bəylər Sultan Mahmuda:

- İyaz deyilən bu kölənin nə bacarığı var ki, sən ona otuz adamın maaşı qədər maaş ödəyirsən? dedilər.

Sultan Mahmud bu suala o anda cavab vermədi. Bir neçə gün sonra bəylərini yanına alaraq ova çıxdı. Gedərkən bir karvan gördülər.

Sultan Mahmud bəylərdən birinə:

- Get soruş gör bu karvan haradan gəlir? -dedi.

Bəy atını sürərək getdi, bir neçə dəqiqə içində geri qayıtdı.

- Əfəndim, karvan Rey şəhərindən gəlir, -dedi. Sultan Mahmud:

- Yaxşı, hara gedirmiş? -deyə soruşduqda bəy susdu.

Bunun üzərinə Sultan Mahmud başqa birini göndərdi. O da gedib, qayıtdı:

- Əfəndim, Yemənə gedirmiş, -dedi.

Padşah :

- Yüku nəymiş? -deyə soruşduqda o da susdu.

Bu dəfə padşah başqa bir bəyə:

- Sən də get yükünü öyrən! -dedi.

Bəy gedib qayıtdı:

- Hər cinsdən mal var, lakin çoxu Rey kasalarıdır, -dedi.

Padşah :

- Yaxşı, bəs karvan Reydən nə vaxt çıxıb? -deyə soruşduqda bəy cavab verə bilmədi.

Padşah beləcə tam otuz bəyi göndərdi otuzu da istənilən məlumatları tam dəqiqliklə gətirə bilmədi.

Padşah sonda İyazı çağırdı:

- İyaz, dedi, -get bax gör bu karvan haradan gəlir?

İyaz hörmətlə padşahın hüsurunda danışmağa başladı:

- Əfəndim, karvan görünər-görünməz sizin maraqlanaraq soruşacağınızı təxmin etdiyim üçün gedib lazım olanları öyrəndim. Karvan Reydən gəlir, Yemənə gedir, yükü budur, bu qədər at, bu qədər dəvə, bu qədər qatırdan ibarətdir. Karvanda bu qədər insan var, onlardan bu qədəri silahlı... deyə karvan haqqında ən kiçik məlumatlara kimi hər şeyi saydı. Bəylər ağızları açıq onu dinləyirdilər.

Beləcə, İyaz tək başına otuz bəyin öyrənə bilmədiyi məlumatı əldə etmiş, onların bacara bilmədiyi işi bacarmışdı.





MUSA (Ə.S) ZAMANINDA BİR GƏNCİN TÖVBƏSİ

Allah-Təala Musa peyğəmbərə xitab edib:

“(Ey Musa! Filan məhəllədə bizim dostlarımızdan biri vəfat etdi. Get onun dəfn işlərini gör. Sən getməzsənsə, bizim rəhmətimiz bu işləri görər) buyurdu.

Həzrət Musa əmr olunduğu məhəlləyə getdi.

Oradakılardan:

- Bu gecə, burada, Allah dostlarından biri vəfat etdimi? deyə soruşdu.

- Ey Allahın peyğəmbəri! Allah dostlarından heç kim vəfat etməyib. Amma filan evdə zamanını pisliklərlə keçirən fasiq bir gənc öldü. Günahının çoxluğundan heç kim onu dəfn etməyə yanaşmır, -dedilər.

Musa əleyhissalam:

- Mən onu axtarıram, -buyurdu. Evin yerini göstərdilər.

Həzrət Musa o evə girdi. Rəhmət mələklərini gördü. Ayaq üstə dayanıb, əllərində rəhmət qabları, Allah-Təalanın rəhmət və lütfünü saçdılar. Həzrət Musa yalvararaq münacat etdi:

- Ey Rəbbim! Sən buyurdun ki, o “Mənim dostum”. İnsanlar isə fasiq olduğuna şahidlik edirlər. Bu işin hikməti nədir?

Allah-Təala:

“Ey Musa! İnsanların onun üçün fasiq demələri doğrudur. Amma günahından xəbərləri var, tövbəsindən xəbərləri yoxdur. Mənim bu qulum səhər vaxtı torpağa sərildi və tövbə etdi. Bizim hüzzurumuza sığındı. Mən ki, Allaham! Onun sözünü və tövbəsini qəbul etdim. Ona rəhmət etdim ki, bu dərgahın ümitsizlik qapısı olmadığı aydın olsun!”, -buyurdu.

GƏNCLİYƏ YARDIM FONDUNDA ƏNƏNƏVİ İFTAR SÜFRƏLƏRİ



Ramazan ayında oruçlulara iftar verməyin nə qədər böyük savab iş olduğu məlumdur. Belə bir xeyirxah əməl həmçinin cəmiyyətdə insanlar arasında əlaqələrin güclənməsinə, mehribançılıq ab-havasının hakim olmasına səbəb olur. Azərbaycanda xeyirxah işlərlə fəaliyyət göstərən Gəncliyə Yardım Fondu da hər il ənənəvi olaraq Ramazan ayının əvvəlindən sonunadək fondun konfrans zalında iftar proqramları təşkil edir.

Bu il də öz ənənəsinə sadıq qalan Gəncliyə Yardım Fondu hər gün iftar süfrələri açaraq insanlara bu istiqamətdə xidmət etdi. Gündəlik 300 nəfər üçün hazırlanan iftar süfrələrində cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrindən olan insanlar iştirak edərək Ramazan ayının sevincini birlikdə yaşadılar.

Bununla birlikdə Ramazan ayı boyunca imkansız ailələrə, şəhid ailələrinə, qaçqın və məcburi köçkünlərə iftar süfrələri açıldı. Eyni zamanda azərbaycanlı və türk iş adamlarına, dövlət və qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndələrinə, müxtəlif bölgələrdə fəaliyyət göstərən imamlara və din xadimlərinə iftar süfrələri açıldı.

ÜMUMMİLLİ LİDERİN MƏZARI VƏ ŞƏHİDLƏR XİYABANI ZİYARƏT EDİLDİ

18.08.2012-ci il tarixdə Ramazan Bayramı ərəfəsində Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin təşkilatçılığı ilə ölkədəki dini icmaların fəallarından ibarət heyət Fəxri Xiyabanda Ulu Öndər Heydər Əliyevin məzarını ziyarət etmişdir.

Ramazan bayramı münasibəti ilə təşkil edilən ziyarətdə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Elşad İskəndərov, Dövlət Komitəsinin məsul əməkdaşları, həmçinin aparıcı dini icmalarının rəhbərləri, tanınmış ilahiyyatçılar və ziyalılar iştirak etmişlər. Xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin və görkəmli oftalmoloq-alim Zərifə xanım Əliyevanın xatirəsi dərin ehtiramla yad edilmiş, məzarları önünə əklil və tər gül dəstələri qoyulmuşdur. Dini icma nümayəndələri tərəfindən edilən dualarla, müasir Azərbaycan dövlətinin banisi və görkəmli oftalmoloq-alim Zərifə xanım Əliyevanın əziz xatirələri yad edilmişdir.

Daha sonra Dövlət Komitəsinin nümayəndələri və dini icma rəhbərləri Şəhidlər Xiyabanına gələrək ölkəmizin azadlığı və suverenliyi uğrunda mübarizədə şəhid olmuş qəhrəman Vətən övladlarının xatirəsini dərin ehtiramla yad etmiş, məzarları üzərinə tər çiçəklər düzmüş, dualar etmişlər.

